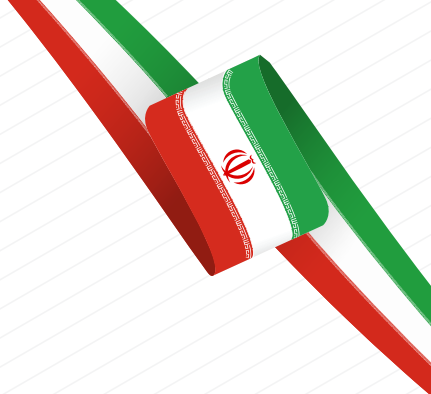

مؤسسه مطالعات و
پژوهش‌های بازرگانی

ارزیابی نقش و جایگاه بریکس پلاس و توسعه همکاری و تجارت ایران با آن

تاریخ انتشار: آبان ماه ۱۴۰۳

فهرست مطالب

چکیده مدیریتی.....	۳
۱- مقدمه و طرح مسئله	۱۰
۲- پیشینه پژوهش	۱۵
۱-۲. کشورهای بریکس و تحولات نظام بین الملل	۱۶
۲-۲. بریکس پلاس.....	۱۸
۳- تجزیه و تحلیل داده ها و نتایج پژوهش	۲۱
۱-۳. نگاهی به عملکرد تجاری و فناورانه ایران و گروه بریکس پلاس.....	۲۱
۲-۳. قابلیت های بریکس از جنبه های جغرافیایی و جمعیتی.....	۲۳
۳-۳. شاخص های کلیدی توسعه اقتصادی گروه بریکس پلاس.....	۲۵
۴-۳. تحولات روندهای بلندمدت تجارت بریکس پلاس	۳۱
۵-۳. تحولات روندهای بلندمدت سرمایه گذاری بریکس پلاس	۳۶
۶-۳. تجانس و همگونی درآمد سرانه بلندمدت کشورهای عضو بریکس پلاس.....	۴۱
۷-۳. شرکای تجاری اصلی (فرامنطقه ای و منطقه ای) کشورهای بریکس.....	۴۴
۸-۳. سیاست تجاری با محوریت تعرفه های وارداتی کشورهای عضو بریکس.....	۴۷
۹-۳. شاخص کارآمدی تجارت درون گروهی کشورهای عضو گروه بریکس.....	۴۸
۴. جمع بندی نتایج و توصیه های سیاستی	۶۷

چکیده مدیریتی

بریکس اساساً یک پیمان توسعه‌ای اقتصادی است تا یک پیمان غیراقتصادی. این گروه هم‌اینک دارای ۱۰ عضو دائم شامل اعضای مؤسس (چین، روسیه، برزیل، هند و آفریقای جنوبی) و ۵ عضو جدید (ایران، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، مصر و اتیوپی) می‌باشد. گستره و بزرگی وسعت قلمروی جغرافیایی اعضا، جمعیت عظیم آن (اولین بازیگر منطقه‌ای در جهان با بیش از ۴۰ درصد جمعیت جهان)، برخورداری از بیشترین ذخایر نفت و گاز جهان، پتانسیل‌های اقتصادی منطقه‌ای و فرمانطقه‌ای، وجود تهدیدات مشترک، برخورداری از فناوری و سلاح هسته‌ای، وجود دو کشور دارای حق وتو در شورای امنیت سازمان ملل متحد (چین و روسیه) و نظایر آن نشان می‌دهد که این گروه از قابلیت‌های لازم برای تبدیل شدن به یک قطب بین‌المللی نه تنها از جنبه جغرافیای سیاسی بلکه از نظر اقتصاد بین‌المللی نیز برخوردار است. نگاهی به کشورهای عضو گروه، نشان می‌دهد که آنها قابلیت آن را دارند تا در دهه‌های آینده یکی از بزرگ‌ترین قطب‌های بین‌المللی اقتصاد، تجارت، سرمایه‌گذاری خارجی، انرژی و صنایع کارخانه‌ای در جهان را شکل دهند. به عنوان مثال، چین و هند ارتشی قدرتمند و اقتصادی رو به رشد دارند. از نظر اقتصادی، جایگاه چین با دیگر دولت‌های عضو این گروه متفاوت است. پیش‌بینی می‌شود که چین به زودی به قدرت اول اقتصاد جهان تبدیل شود. این گروه با حضور روسیه، عربستان و ایران بیشترین حجم ذخایر انرژی نفت و گاز دنیا را دارد. در این بین، عربستان، روسیه و ایران بالاترین ظرفیت انرژی را دارند. ایران رتبه سوم ذخایر نفتی و رتبه دوم گاز جهان را در کنار روسیه با رتبه اول گاز عهده‌دار است. روسیه، چین و هند دارای سلاح هسته‌ای و ایران از ظرفیت هسته‌ای صلح‌آمیز برخوردار است. در زمینه اقدامات فضایی، هند، چین و روسیه جایگاه معتبری در جهان دارند. بدین ترتیب، برخورداری از گستره قلمرو جغرافیایی وسیع، جمعیت عظیم، منابع انرژی گسترده، سلاح‌های هسته‌ای، نیروهای مسلح قابل توجه، حق وتو در شورای امنیت و عوامل دیگر به این گروه ظرفیت اقتصادی-سیاسی بالایی می‌دهد و بدون تردید ایران باید از این مزیت‌ها در جهت تنظیم مناسبات منطقه‌ای و روابط بین‌المللی خود سود ببرد. بر همین اساس، عضویت ایران در این گروه منافع و دستاوردهایی در حوزه‌های مذکور برای ایران در برداشته و باعث ارتقای نقش ایران در این حوزه‌ها می‌شود. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد:

۱. اندازه اقتصاد (تولید ناخالص داخلی) ۵ کشور عضو گروه بریکس فعلی از ۲,۶۸ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۰ به ۲۴,۲۲ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. با نرخ رشد دو رقمی معادل ۱۱,۰۵ درصد، ۹ برابر شده است. به این ترتیب سهم بریکس از اقتصاد جهانی از ۸,۲۹ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۵,۱۷ درصد در سال ۲۰۲۱ با ۳,۰۴ برابر شدن رو به افزایش گذاشته است. هم‌اینک بیش از یک چهارم اقتصاد جهان

به بریکس تعلق دارد. آهنگ رشد اقتصادی ۵ عضو بریکس (۱۱٫۰۵ درصد) بمراتب پرشتاب‌تر از آهنگ رشد اعضای جدید بریکس (۱۰٫۲۴ درصد) طی دوره است. این آهنگ رشد پرشتاب هر دو طیف فعلی و جدید اعضای بریکس و افزایش سهم چند برابری گروه بریکس از اقتصاد جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و نخست چین است. چرا که سهم چین از کل اندازه اقتصاد بریکس از ۴۴٫۵۶ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۷۱٫۴۳ درصد در سال ۲۰۲۱ افزایش یافته است.

۲. اندازه اقتصاد چین از ۱٫۱۹ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۰ به ۱۷٫۳۰ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد سالانه ۱۳٫۵۹ درصد، معادل ۱۴٫۵ برابر، رشد معجزه‌گونه‌ای را شاهد بوده است. به این ترتیب سهم چین از اقتصاد جهانی از ۳٫۶۹ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۷٫۹۷ درصد در سال ۲۰۲۱، نزدیک ۵ برابر، معادل ۴٫۸۷ برابر رشد کرده است. بعد چین، هند، روسیه و برزیل در مراتب ۳ تا ۴ قرار دارند. این ۴ کشور با ۲۳٫۸۵ تریلیون دلار جمعاً سهمی معادل ۹۸٫۴۴ درصد از اندازه اقتصاد بریکس را در اختیار دارند. از اعضای جدید بریکس بالاترین اندازه اقتصاد از آن عربستان سعودی، امارات متحده عربی، مصر، ایران و اتیوپی به ترتیب با ۸۳۱٫۵، ۴۱۹٫۸، ۴۰۶٫۱، ۳۵۹٫۶ و ۱۰۴٫۳ میلیارد دلار است. عوامل متعدد بنیادین (انواع سرمایه‌گذاری‌ها و تجارت) و ساختاری در رشد اقتصادی کشورها - مانند نهادها، شرایط سیاسی، ثبات محیط اقتصاد کلان، فضای کسب و کار و شوک‌ها و تکانه‌های غیراقتصادی نظیر تحریم‌ها - به شدت تأثیرگذار هستند.

۳. اندازه صادرات ۵ عضو بریکس از ۴۸۳٫۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۴٫۶۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. با نرخ رشد دو رقمی معادل ۱۱٫۳۹ درصد افزایش یافته است. به این ترتیب سهم بریکس از صادرات جهانی از ۷٫۵۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۰٫۸۶ درصد در سال ۲۰۲۱ با ۲٫۸ برابر شدن این سهم روبه افزایش گذاشته است. هم‌اینک بیش از یک پنجم صادرات جهانی به بریکس تعلق دارد. اندازه صادرات بریکس پلاس از ۶۷۰٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۵٫۵۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. با نرخ رشد ۱۰٫۵۹ درصد افزایش یافته است. سهم بریکس پلاس از صادرات جهانی از ۱۰٫۴۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۴٫۸۸ درصد در سال ۲۰۲۱ با ۲٫۳۹ برابر شدن این سهم روبه افزایش گذاشته است. هم‌اینک ۲۵ درصد صادرات جهان به بریکس پلاس تعلق دارد. آهنگ رشد صادرات ۵ عضو بریکس (۱۱٫۳۹ درصد) بمراتب پرشتاب‌تر از آهنگ رشد اعضای جدید بریکس (۱۰٫۴۱ درصد) طی دوره بلندمدت بوده است.

۴. این آهنگ رشد پرشتاب صادرات هر دو اعضای فعلی و جدید بریکس و افزایش سهم چند برابری گروه بریکس از صادرات جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و خاص چین بوده است. چرا که سهم چین از کل اندازه صادرات از ۵۱٫۵۲ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۷۲٫۲۲ درصد در سال ۲۰۲۱ به شدت روبه افزایش

گذاشته است. سهم چین از صادرات بریکس طی این مدت با بیش از ۲۰۷۰ واحد درصد رشد، هم اینک به بیش از ۷۰ درصد از مجموع صادرات بریکس رسیده است. صادرات چین از ۲۴۹٫۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۳٫۳۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد سالانه ۱۳٫۱۹ درصد، رشد معجزه‌گونه‌ای را شاهد بوده است. سهم چین از صادرات جهانی از ۳٫۸۷ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۵٫۰۷ درصد در سال ۲۰۲۱، نزدیک ۴ برابر (معادل ۳٫۸۹ برابر) رشد کرده است. بعد چین، روسیه، هند و برزیل در مراتب بعدی قرار دارند. این ۴ کشور با ۴٫۵۳ تریلیون دلار صادرات ۹۷٫۳۴ درصد از کل صادرات بریکس سهم دارند. از اعضای جدید بریکس بالاترین اندازه صادرات از آن امارات، عربستان، ایران، مصر و اتیوپی به ترتیب با ۴۲۵٫۲، ۲۷۶٫۲، ۷۱٫۶، ۴۳٫۶ و ۳٫۹ میلیارد دلار است. صادرات ایران در بین اعضای بریکس، در رتبه ۹ قرار دارد.

۵. تراز تجارت کالایی بریکس به رقم چشمگیر ۷۴۳٫۳+ میلیارد دلار مازاد مثبت رسیده است که متاثر از تراز تجاری مثبت ۶۷۵٫۲+ میلیارد دلاری چین است. در بین اعضای گروه، بسیاری با مازاد تراز تجاری مواجه بوده‌اند که شامل روسیه (۱۸۹٫۸+)، عربستان (۱۲۳٫۳+)، امارات (۷۷٫۷+)، برزیل (۴۶٫۱+)، ایران (۲۲٫۶+) و آفریقای جنوبی (۹٫۶+) می باشد و در مقابل هند (۱۷۷٫۵-)، مصر (۳۹٫۹-) و اتیوپی (۱۳٫۰-) با کسری تراز تجارت کالایی مواجه بوده‌اند.

۶. آهنگ رشد پرشتاب جریان خروجی و ورودی سرمایه‌گذاری هر دو طیف فعلی و جدید اعضای بریکس و افزایش سهم چند برابری گروه بریکس از جریان سرمایه‌گذاری جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و ویژه چین بوده است. چرا که سهم چین از کل جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری از ۴۰٫۷۲ و ۱۲٫۲۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۱۸۱٫۰ و ۱۴۵٫۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ رسیده و به شدت روبه افزایش گذاشته است. سهم چین از جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری بریکس از ۵۰٫۴۶ و ۶۶٫۲۷ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۵۱٫۰۰ و ۵۸٫۶۹ درصد جریان سرمایه‌گذاری بریکس تغییر یافته است. هم اینک چین از این نظر با جریان متوازن سرمایه‌گذاری به عنوان یک بازیگر کلیدی نه تنها در بریکس، بلکه در جهان محسوب می شود.

۷. اعضای بریکس از جنبه جایگاه جریان سرمایه‌گذاری خارجی به چند دسته قابل دسته‌بندی است: الف) بازیگر اصلی در جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری جهانی با آهنگ رشد بالا، نظیر چین؛ ب) بازیگران متوسط با آهنگ رشد بالا در جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری جهانی نظیر هند، امارات و عربستان و برزیل؛ و ج) بازیگران با بی‌ثباتی و پیش‌بینی ناپذیری جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری از جمله روسیه، اتیوپی و ایران.

۸. شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس از ۱۹ به ۶۱ و بریکس پلاس از ۲۲ به ۶۰ در طی دوره بهبود یافته است. بنابراین شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس از بریکس پلاس به مراتب بهتر بوده است. این بهبود عملکرد درآمد سرانه اساساً متأثر از عملکرد درآمد سرانه چین بوده است؛ چراکه با توجه به اندازه جمعیت زیاد و شاخص رشد عملکرد درآمد سرانه این کشور تا ۱۲ برابر طی دوره، عملکرد مثبت چین توانسته شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس را تا حدود سه برابر ارتقا دهد.
۹. چین در میان اعضای بریکس از نظر اندازه اقتصاد و تجارت ممتاز است. نظر به عدم تجانس و ناهمگونی نسبی اندازه تجارت (صادرات و واردات) برخی کشورهای بریکس پلاس نظیر ایران، آفریقای جنوبی و اتیوپی، امکان توسعه تجارت درون منطقه‌ای بالا و هم‌پایی با اقتصادهای بزرگ و با درآمد سرانه بالا چندان میسر نیست مگر آن‌که در بلندمدت کشورهای با درآمد پائین در مسیر رشد و توسعه پایدار روزافزونی قرار گرفته و اندازه اقتصاد و درآمد سرانه آنها تا چند برابر اندازه فعلی افزایش یابد و متعاقباً تجارت خارجی با اتکای به صنایع گسترش یافته و متنوع‌تر گردد.
۱۰. سیاست تجاری ایران برخلاف کشورهای عضو این گروه صرفاً به تعرفه‌ها محدود نمی‌شود. انواع کنترل‌ها (ممنوعیت‌ها، مجوزها و محدودیت‌ها) در سیاست تجاری پررنگ است که ناشی از عدم ثبات اقتصاد کلان است و تحریم‌های گسترده باعث شده تا سیاست تجاری ایران از شفافیت لازم و پیش‌بینی‌پذیری فاصله زیادی داشته باشد.
۱۱. هرچند سهم صادرات درون گروهی بریکس نازل است و به جز تعدادی از کشورهای با اندازه تجارت پایین، غالب صادرات اعضا با شرکای فرامنطقه‌ای صورت می‌گیرد و لیکن روند آن بعد از شکل‌گیری بریکس روبه فزونی گذاشته است. بدین ترتیب افزایش سهم بریکس در صادرات جهانی هم‌زمان با افزایش سهم صادرات درون گروهی بریکس گویای آن است که حداقل طی دوره ۲۰۰۱-۲۰۲۱ بهبود در شدت روابط تجاری بریکس منجر به توسعه صادرات جهانی آن شده است (ایجاد تجارت). با این وجود، دامنه سهم صادرات درون گروهی طی دوره با حداقل ۴۲۹٪ واحد در سال ۲۰۲۱ و حداکثر ۷۳۳٪ واحد در سال ۲۰۲۰، بسیار پایین ارزیابی می‌شود. از اینرو رشد شتابان توسعه تجارت بریکس و موتور محرکه توسعه تجارت آن بیشتر توسعه تجارت فراگروهی بوده است تا توسعه تجارت درون‌گروهی.
۱۲. آنچه از همگرایی تجارت درون گروهی کشورهای بریکس پلاس نتیجه می‌شود این است که اعضا در قطب‌های جغرافیایی آسیا (چین، هند)، غرب آسیا (ایران، عربستان و امارات)، اوراسیا (روسیه)، آفریقا (آفریقای جنوبی، مصر و اتیوپی) و آمریکا (برزیل)، در قطب‌های جغرافیای نزدیک به خود اساساً شرکای تجاری یکدیگر محسوب می‌شوند و در این بین، البته چین به عنوان یک اقتصاد نوظهور از

اقتصادهای بزرگ و با تجارت بالا (اقتصاد باز) دارای نقش محوری و در زمره بازیگران کلیدی در تجارت فراگروهی و درون گروهی بوده است و طی دوره بلندمدت ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ بازار یکایک کشورهای بریکس را نیز تسخیر کرده است و در رقابت با جهان توسعه یافته - از هر دو طیف شرکای تجاری اصلی جهانی (آمریکا و اتحادیه اروپا) و منطقه‌ای - نیز بالاترین بهره‌برداری را به عمل آورده است. از اینرو از تجربه تجارت درون و فراگروهی اعضای بریکس، چین را باید کاملاً استثنا دانست چراکه همزمان با افزایش تجارت درون گروهی، تجارت فراگروهی آن نیز به شدت افزایش یافته است به طوری که به توسعه تجارت جهانی آن کشور منجر شده است (بمنابه ایجاد تجارت). هند، برزیل و روسیه نیز از این نظر در رتبه‌های بعدی قرار دارند.

۱۳. شاخص شدت صادرات درون گروهی ایران از ۵٫۵۱ واحد در سال ۲۰۰۱ به ۸٫۷۵ و ۹۵٫۴۵ واحد در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲ تا ۱٫۵۹ و ۱۷٫۳۲ برابر افزایش یافته است، سهم ایران از صادرات جهانی از ۳۹ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۷۲ درصد و ۳۳ درصد در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲ تغییر یافته است که گویای کاهش چشمگیر در سال ۲۰۲۲ است. طی دوره، افزایش سهم صادرات درون گروهی ایران با بریکس توأم با کاهش بشدت بالای رشد صادرات جهانی ایران همراه شده است که با وجود بهبود شاخص شدت صادرات ایران، توسعه صادرات جهانی ایران هماهنگ و هم‌سو با آن رخ نداده است. بنابراین کاهش چشمگیر سهم ایران از صادرات جهانی هم‌زمان با افزایش سهم صادرات درون گروهی با بریکس حاکیست که طی دوره، افزایش شاخص شدت صادرات ایران با بریکس نه تنها به افزایش در صادرات جهانی ایران منجر نشده، بلکه سهم ایران از صادرات کالایی جهان بشدت روبه افول بوده است (انحراف تجارت). اصولاً توسعه صادرات درون گروهی برای کشور موقعی مطلوب است که به توسعه صادرات جهانی منجر شده باشد، حال آنکه برای تجارت ایران خلاف آن رخ داده است. همچنین تنوع شرکای تجاری در توسعه صادرات منطقه‌ای ایران در مقایسه با اعضای بریکس محدودتر شده و تنها چین و با فاصله هند و روسیه شرکای تجاری مهم ایران هستند.

۱۴. از کشورهای گروه بریکس، چین در ۲۲ صنعت مورد بررسی نه تنها در بین اعضای گروه بریکس، بلکه حتی در جهان در جایگاه نخست ایستاده است. چین در ارزش افزوده تمامی ۲۲ صنعت از جمله در صنایع کارخانه‌ای با فناوری پایین، کاربر و منبع محور با حضور موثر و توانمند در بین کشورهای در حال توسعه و صنعتی نوظهور در این زمینه پیشگام بوده است. از دو معیار سهم از ارزش افزوده و شاخص عملکرد طی دوره، چین در تمامی ۲۲ صنعت کارخانه‌ای با سهم بالا (نخست) در ارزش افزوده و شاخص عملکرد متوسط به بالا (پیر رونق) دستاوردهای مهمی را طی دوره تجربه کرده است.

بعد از چین، هند و برزیل در ۱۹ صنعت از ۲۲ صنعت، توامان در رتبه بعدی قرار دارند. در واقع هند و برزیل توامان در ۹۰ درصد (۱۹ از ۲۲ صنعت) از صنایع حضور موثر داشته و بازیگری کلیدی نه فقط در بین اعضای بریکس، بلکه در بین اقتصادهای صنعتی نوظهور هستند. بعد از این سه کشور، روسیه (۱۳ صنعت)، عربستان (۵ صنعت) و مصر (۳ صنعت) در رتبه های بعدی قرار دارند.

۱۵. هم‌اینک از طیف صنایع ۲۲ گانه و کشورهای گروه بریکس (۵ عضو فعلی + ۵ عضو جدید)، کشورهای پیشگرفته بویژه چین، هند و برزیل از جنبه ظرفیت‌ها، امکانات، تنوع و گستره تولیدات صنایع کارخانه‌ای برای توسعه همکاری و تجارت در اولویت‌های نخست با ایران قلمداد می‌شوند و این سه کشور در بسیاری از صنایع از جمله صنعت غذا، چوب، کاغذ، چاپ و نشر، شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، کانی غیرفلزی، فلزی فابریکی، اپتیک و الکترونیک، وسایل الکتریکی، ماشین‌آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه موتوری، سایر وسایل حل و نقل، مبلمان و سایر صنایع از بیشترین زمینه برای توسعه همکاری و تجارت با ایران برخوردار هستند.

از مهم‌ترین دلایل عدم توسعه تجارت درون منطقه‌ای، سطح نازل توسعه یافتگی تجارت و ساختار ضعیف صادراتی برخی کشورهای بریکس از جمله ایران بوده است و در این شرایط، امکان توسعه تجارت به ویژه تجارت درون منطقه‌ای درون‌زا و پویا چندان میسر نخواهد بود.

۱۶. به منظور توسعه تجارت درون و فرامنطقه‌ای ایران با اعضای بریکس اقدامات و تدابیر سیاستی زیر پیشنهاد می‌شود:

- اصلاحات سیاستی کلان برای ثبات محیط اقتصاد کلان ایران با محوریت رشد و توسعه پایدار و فراگیر و کاهش ریسک‌ها با محوریت کاهش نرخ تورم و کنترل تکانه‌های غیراقتصادی؛
- اصلاحات در سیاست تجاری ایران با هدف‌گذاری برچیدن موانع تجاری غیرتعرفه‌ای و ثبات بخشی توام با منطقی‌سازی سطح تعرفه‌های گمرکی؛
- نظر به شناسایی شرکای تجاری طبیعی درون و فرامنطقه‌ای ایران، شرکای تجاری طبیعی در شرایط ایستا و پویایی‌های بلندمدت و افق چشم‌انداز توسعه تجارت پایدار فراگیر بویژه توسعه صادرات صنایع کارخانه‌ای اشتغال‌زا و دانش‌بنیان و با بهینه‌گی مرزی در توسعه تجارت؛
- ایجاد تحولات ساختاری در تجارت کالا و خدمات ایران با هدف ارتقای مزیت نسبی و دستیابی به مزیت‌های رقابتی با محوریت صنایع اشتغال‌زای ارزآور و دانش‌بنیان و توسعه انواع زیرساخت‌های خدمات مالی و گردشگری

از طیف ۲۲ گانه صنایع و کشورهای گروه بریکس چین با ۲۲ صنعت، هند و برزیل مشترکا در ۱۹ صنعت، از جنبه ظرفیت‌ها، امکانات، تنوع و گستره تولیدات صنایع برای توسعه همکاری و تجارت در اولویت نخست قرار دارند و بنابراین این سه کشور در تمامی صنایع از جمله صنعت غذا، چوب، کاغذ، چاپ و نشر، شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، کانی غیرفلزی، فلزی فابریکی، اپتیک و الکترونیک، وسایل الکتریکی، ماشین‌آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه موتوری، سایر وسایل حل و نقل بیشترین زمینه توسعه همکاری و تجارت با ایران را دارند. در پایان توصیه‌ها و پیشنهادها و ملاحظات تکمیلی در سه سطح فراملی (منطقه‌ای و جهانی)، ملی و صنعتی قابل یادآوری است:

- **سطح تعاملات فراملی (منطقه‌ای و جهانی)** تنش‌زدایی و تعامل توسعه‌ای با اقتصادهای توسعه‌یافته، و در حال توسعه و نوظهور از جمله اعضای بریکس به ترتیب اولویت با چین، هند و برزیل و تشویق و ارتقای جریان سرمایه‌گذاری صنعتی.
- **سطح تعاملات ملی با محوریت ثبات و رصد مولفه‌های ۱۲ گانه رقابت‌پذیری اقتصاد ایران** از جمله ثبات محیط اقتصاد کلان
- **در سطح صنعتی:** (۱) انحصار زدایی و رصد کاهش انحصار در صنایع و ممانعت از رفتارهای غیررقابتی؛ (۲) قابلیت اجرایی بالا مقررات زدایی؛ (۳) کاهش تصدی‌گری دولت با انتقال مالکیت با الگوی خصوصی‌سازی تکنوکرات کارآفرین رقابت‌محور؛ (۴) برخورداری صنایع از صرفه‌های مقیاس، منافع هزینه‌ای ناشی از ارتقای تولید و انتقال سرریز آن به اقتصاد؛ (۵) کاهش سد موانع و محدودیت‌های بالای ورود؛ (۶) محدود کردن سیاست حمایتی دولت؛ (۷) فراهم کردن بستری مناسب جهت حفظ و توسعه بازارهای رقابتی؛ (۸) کنترل و کاهش قدرت انحصاری صنایع و (۹) تشویق SMEs برای ادغام عمودی - افقی با هدف ارتقای ظرفیت، عمق و نفوذ و افزایش قدرت رقابت صنعتی در بازارهای بین‌المللی.

۱- مقدمه و طرح مسئله

از مشخصه‌های مهم فرآیند جهانی‌شدن، پیدایش قدرت‌های صنعتی نوظهور و گرایش این کشورها برای حضور فعال و پررنگ در این فرآیند است. اقتصادهای صنعتی نوظهور با توجه به رشدهای اقتصادی بالا و نفوذی که در عرصه روابط بین‌الملل پیدا کرده‌اند نقش موثر در مناسبات بین‌المللی ایفا می‌کنند. در این راستا رهبران کشورهای برزیل، روسیه، هند و چین برای اولین بار در روسیه، در حاشیه اجلاس گروه جی ۸ در جولای ۲۰۰۶ با یکدیگر ملاقات کردند. اندکی پس از آن، گروه «بریک» که از حرف اول نام برزیل، روسیه، هند و چین است، در اولین اجلاس وزرای خارجه گروه که در حاشیه اجلاس مجمع عمومی ملل متحد در نیویورک تشکیل شد، در سپتامبر ۲۰۰۶ رسمیت یافت و اولین اجلاس سران در ۱۶ ژوئن ۲۰۰۹ در روسیه برگزار شد. اعضا در اولین اجلاس سران، کشورها را به نظامی جهانی که دموکراتیک، چندقطبی و مبتنی بر قواعد بین‌المللی، مسوولیت‌پذیری، همکاری، عملکرد هماهنگ و تصمیمات مشترک به نفع ملت‌ها باشد، فرا خواندند. گروه بریک پس از پذیرش آفریقای جنوبی به عنوان عضو کامل در نشست وزرای خارجه در نیویورک در سپتامبر ۲۰۱۰، به بریکس تغییر نام داد.

گروه بریکس که از آن به عنوان «گروه ۵» نیز یاد می‌شود، بیش از ۴۰ درصد از جمعیت جهان، یک چهارم تولید ناخالص داخلی جهانی و ۲۰ درصد سهم تجارت جهانی را به خود اختصاص داده است و متوسط رشد اقتصادی اعضای گروه نسبت به کشورهای عضو گروه هفت کشور صنعتی جهان حداقل طی دو دهه گذشته بالاتر بوده است. روند تحولات اقتصادی - صنعتی این کشورها نشان می‌دهد که اساس حرکت و زیربنای فکری شکل‌گیری این گروه به عنوان یک شکل نوظهور به منظور نقش‌آفرینی در دنیای چندقطبی آینده و به چالش کشاندن نظم کنونی حاکم بر نظام بین‌الملل است. موضوع‌های اقتصادی نظیر امور بانکی، انرژی، حمل و نقل، مخابرات و موضوع‌های اجتماعی و مسائل نیروی کار مهم‌ترین مباحث و موضوع‌های اقتصادی مورد توجه این گروه بوده است.

هر یک از کشورهای عضو گروه بریکس در یکی از حوزه‌های سیاسی یا اقتصادی در گستره وسیع منطقه جغرافیایی در مقیاس جهانی خود بازیگری عمده به شمار می‌آیند، بنابراین از حیث ماهیت وجودی می‌توان مدعی شد این گروه با پوشش دادن مناطقی چون اوراسیا (روسیه)، آسیا (چین و هند)، آفریقا (آفریقای جنوبی) و آمریکای لاتین (برزیل) از ابعاد جهانی و بین‌المللی برخوردار است. همچنین از منظر سیاسی اجتماعی باید در نظر داشت که دو غول جمعیتی دنیا یعنی چین و هند در بریکس عضویت دارند و با احتساب جمعیت روسیه، برزیل و آفریقای جنوبی بالغ بر ۳٫۲۴ میلیارد نفر جمعیت جهان را در بر می‌گیرند. همچنین حضور دائمی ۲ عضو شورای امنیت سازمان ملل متحد در گروه بریکس نشان‌دهنده نقش و تاثیرگذاری این گروه در

معادلات جهانی و بین‌المللی است، به طوری که رشد روز افزون اقتصادی در کنار تاثیر سیاسی گروه می‌تواند آنها را به رقیبی برای جهان توسعه یافته صنعتی با محوریت بلوک آمریکای شمالی (ایالات متحده آمریکا) و اتحادیه اروپا تبدیل کند. چهاردهمین اجلاس سران بریکس که در تیرماه ۱۴۰۱ در پکن برگزار شد با بیانیه ۱۵ صفحه‌ای در ۷۵ بند به موضوعاتی همچون تقویت و اصلاح حکمرانی جهانی، همبستگی برای مقابله با شیوع کووید-۱۹، حفظ ثبات و امنیت، کمک به بهبود اقتصادی، تسریع دستورکار توسعه پایدار ۲۰۳۰، تعمیق تبادلات بین مردمی و توسعه نهادی پرداخته است. در مقدمه بیانیه اشاره می‌شود که اعضا از گفت‌وگوهای سطح بالا در مورد توسعه جهانی به‌عنوان شاهی بر ماهیت باز، فراگیر و مشارکت جوی بریکس از جمله همکاری در زمینه گسترش اعضا استقبال، و بر تقویت همکاری و همبستگی بین‌المللی در اجرای دستورکار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار تاکید می‌کنند. همچنین اعضا درخصوص تقویت حکمرانی جهانی ضمن تاکید بر چندجانبه‌گرایی، بر تقویت و اصلاح نظام چندجانبه توافق داشتند که عبارتست از: «ایجاد ابزارهای حکمرانی جهانی فراگیرتر برای کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه‌یافته، به‌ویژه در آفریقا»، «ضرورت پاسخگوتر، موثرتر، شفاف‌تر، دموکراتیک‌تر، عینی‌تر، اقدام‌محور، راه‌حل‌محور و معتبرتر بودن سازمان‌های چندجانبه»، «استفاده از راه‌حل‌های نوآورانه و فراگیر از جمله ابزارهای دیجیتال و فناوری برای ارتقای توسعه پایدار»، «تقویت ظرفیت‌های تمامی کشورها و سازمان‌های بین‌المللی برای پاسخگویی بهتر به چالش‌های جدید و نوظهور، سنتی و غیرسنتی، از جمله چالش‌های ناشی از تروریسم، پولشویی و قلمرو سایبری»، «تاکید بر اصلاحات ارگان‌های اصلی سازمان ملل از جمله احیای مجمع عمومی و تقویت شورای اقتصادی و اجتماعی، اصلاح جامع سازمان ملل متحد، ازجمله شورای امنیت، با هدف افزایش اثربخشی و کارایی آن و افزایش میزان نمایندگی کشورهای در حال توسعه به‌گونه‌ای که به چالش‌های جهانی پاسخ مناسب‌تری بدهند».

همچنین اعضا از ایجاد مرکز دائمی بانک توسعه جدید در شانگهای و افتتاح دفتر منطقه‌ای در هند و از تصمیم‌هایی در مورد پذیرش اعضای جدید در این بانک خبر دادند و مشتاقانه از گسترش بیشتر اعضای بانک به شیوه‌ای تدریجی و متوازن از نظر جغرافیایی و متشکل از کشورهای در حال توسعه برای افزایش نفوذ بین‌المللی بانک استقبال کردند. با توجه به اینکه از اهداف مهم تأسیس بانک، افزایش حضور و تقویت نقش بازارهای نوظهور و در حال توسعه در حکمرانی جهانی برای دستیابی به بالاترین رتبه اعتباری ممکن و توسعه نهادی است، سران بریکس از نقش حیاتی بانک در کنترل همه‌گیری کرونا و کمک به بهبود اقتصادی اعضا قدردانی کردند. برخی کارشناسان بر این باورند که اقتصاد جهانی در حال تغییر به سمت نظامی چند قطبی است، جایی که اقتصادهای نوظهور صنعتی نقش مهم‌تری ایفا می‌کنند و بریکس نیروی بزرگی است که به سمت این هدف حرکت می‌کند.

بریکس با ایجاد بانک توسعه جدید و ذخیره ارزی مشترک سعی در رقابت با نهادهای مالی غربی مانند بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول دارد. موقعیت جغرافیایی منحصر به فرد ایران و ظرفیت‌های آن در حوزه‌های انرژی، ترانزیت و تجارت باعث شده تا اعضای بریکس توجه ویژه‌ای به ایران به عنوان مسیری برای اتصال شرق به غرب داشته باشند. ایران در دسامبر سال ۲۰۲۲ به سازمان همکاری شانگهای پیوست و از اول ژانویه ۲۰۲۴ به بریکس ملحق شد. پیوستن به بریکس می‌تواند تقویت‌کننده دیپلماسی اقتصادی ایران باشد که هدف آن ایفای نقش سازنده‌تر در تعاملات بین‌المللی است. با توجه به تلاش بریکس برای افزایش تعداد بیشتر اعضا، عضویت ایران در این نهاد را می‌توان یکی از موفقیت‌های دیپلماسی ایران برشمرد. ایران پس از پذیرش درخواست عضویت دایم در پیمان شانگهای در سپتامبر ۲۰۲۱، از ارایه درخواست عضویت در گروه اقتصادهای نوظهور بریکس در جولای ۲۰۲۲ خبر داد. از اول ژانویه ۲۰۲۴ ایران همراه با مصر، عربستان، امارات و اتیوپی به عضویت بریکس درآمدند و در پژوهش حاضر با عضویت این ۵ کشور جدید در بریکس با اصطلاحاً با عنوان «بریکس پلاس» یاد شده است.

۱-۱- سیر تحولات و رویدادهای «بریکس» و «بریکس پلاس» در ربع قرن گذشته

جدول (۱): سیر تاریخی ایجاد و توسعه بریکس و بریکس پلاس از سال ۲۰۰۱	
تاریخ	رویداد
۲۰۰۱	ایده شکل‌گیری گروهی به نام بریک، در سال ۲۰۰۱ توسط موسسه سرمایه‌گذاری گلدمن ساکس، به منظور پیش‌بینی وضعیت اقتصادی جهان و قدرت‌های برتر آن در نیم قرن آینده مطرح گردید. جیم اونیل اولین بار نام مخفف این گروه را در سر تیتیر یک روزنامه اقتصادی به کار برد.
۲۰۰۶	برای نخستین بار وزیران خارجه چین، هند، برزیل و روسیه در حاشیه مجمع عمومی سازمان ملل در سال ۲۰۰۶ باهم دیدار کردند.
۲۰۰۹	نخستین اجلاس بریکس در یکاترینبورگ روسیه برگزار شد.
۲۰۱۱	آفریقای جنوبی در سال ۲۰۱۱ به عضویت بریک درآمد و گروه بریکس را تشکیل داد.
۲۰۱۳	در پنجمین اجلاس بریکس در دوران آفریقای جنوبی، کشورهای عضو به طور رسمی تصمیم بانک توسعه جدید را اعلام کردند.
۲۰۱۴	در این سال بانک توسعه جدید با هدف اولیه تامین مالی پروژه‌های زیرساختی و توسعه پایدار در بریکس و سایر اقتصادهای نوظهور تاسیس شد.

جدول (۱): سیر تاریخی ایجاد و توسعه بریکس و بریکس پلاس از سال ۲۰۰۱

تاریخ	رویداد
۲۰۲۰	در اجلاس ۲۰۲۰ مسکو راهبرد همکاری اقتصادی این گروه به تصویب اعضا رسیده است. سه بسته به شرح زیر معرفی گردید: (الف) بسته تجارت، سرمایه‌گذاری، فاینانس مرتبط با موضوع شرکت‌های کوچک و متوسط (ب) بسته «اقتصاد دیجیتال» مرتبط با موضوع‌هایی نظیر تحول دیجیتال، صنعت و نوآوری (ج) بسته «توسعه پایدار» در موضوع‌هایی نظیر امنیت غذایی و توسعه منابع انسانی
۲۰۲۱	نقشه اجرایی سه بسته مذکور در دهلی نو به تصویب اعضا رسیده است.
۲۰۲۳	در سپتامبر ۲۰۲۳ از ۶ کشور ایران، آرژانتین، عربستان، مصر، امارات و ایتوبی برای عضویت دایم در بریکس دعوت گردید.
۲۰۲۴	۵ کشور (به جز آرژانتین) از ۶ کشور دعوت شده، از اول ژانویه ۲۰۲۴ به عضویت بریکس در آمدند.

ماخذ: رصد خبرگزاری‌های رسمی در ربع قرن گذشته

محورهای مورد توجه بریکس در موارد چندگانه زیر می‌توان دسته‌بندی کرد: (۱) افزایش مبادلات تجاری بین اعضا و در نتیجه تقلیل وابستگی اقتصادی به اروپا و آمریکا؛ (۲) تشکیل بانک توسعه و ذخیره ارزی در برابر نهادهای غربی هم چون بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول؛ (۳) ایجاد روابط جنوب-جنوب؛ (۴) استفاده از پتانسیل کشورهای در حال توسعه برای تغییر مناسبات اقتصاد جهانی و عادلانه‌تر کردن آن؛ (۵) ایفای نقش مؤثر در کمک کردن به کشورهای در حال ورشکستگی؛ و (۶) تاثیرگذاری مثبت بر بحران‌های سیاسی یا اقتصادی مهم جهانی. با دقت در این محورهای ۶گانه، بیش از نیمی از آن محورها با تمرکز بر توسعه روابط تجاری متقابل گروه است.

لازم به توضیح است که اعضا در پایان بیانیه، ضمن اینکه از ترویج گفت‌وگوها بین اعضای بریکس در مورد روند گسترش آن حمایت کردند، در عین حال بر ضرورت تبیین اصول راهنما، استانداردها، معیارها و رویه‌های گسترش اعضا بر اساس مشورت و اجماع کامل اصرار ورزیدند. اگرچه همگرایی مشهودی میان اهداف گروه بریکس و سیاست خارجی ج.ا.ایران وجود دارد و قرارگرفتن در کنار قدرت‌های نوظهور قدرت چانه‌زنی ایران در صحنه روابط بین‌المللی را افزایش خواهد داد، اما لازمه بهره‌مندی از منافع اقتصادی این حضور، رفع تحریم‌ها و فراهم شدن زیرساخت‌های لازم اقتصادی و تجاری برای برقراری تعاملات اقتصادی مطلوب است. بر این اساس، هدف از مطالعه حاضر، پاسخ به این پرسش‌ها است: تجارت درون منطقه‌ای اعضای گروه اقتصادهای نوظهور بریکس چه وضعیتی دارد و طی دو دهه گذشته از شکلگیری، چه مسیری را طی کرده است؟ آیا از جنبه درجه همگرایی اقتصادی، در مقایسه با دیگر ترتیبات منطقه‌ای (توسعه یافته و در حال توسعه)، موفق ارزیابی می‌شود؟ و با گذشت ربع قرن از شکل‌گیری گروه بریکس، آیا تغییر و تحولات تجاری در این گروه

ناشی از اثر ایجاد تجارت بوده است یا انحراف تجارت؟ در این خصوص دو معیار عمده «همگونی و نزدیکی شاخص‌ها» و «درجه همگرایی تجاری» در گروه بریکس طی دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۱ م سنجش و ارزیابی شده است. از دلایل انتخاب این گروه و دوره مطالعه خاطر نشان می‌سازد گروه بریکس به مثابه باشگاه اقتصادهای نوظهور صنعتی در جهان قلمداد می‌شود که از ایده و شکل‌گیری آن کمتر از ربع قرن می‌گذرد. بنابراین، مطالعه‌ای که کارنامه همه جانبه اقتصادکلان بین‌الملل از جمله اقتصادی، تجاری و سرمایه‌گذاری، و نیز زمینه‌های توسعه همکاری و تجارت صنعتی گروه را در بلندمدت از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱ م در بر گیرد، از ضرورت‌های انجام این مطالعه است.

گزارش پژوهشی حاضر به ارزیابی یکپارچگی اقتصادی و تجاری کشورهای عضو بریکس با تاکید بر عملکرد اقتصاد، تجارت و سرمایه‌گذاری در دوره بلندمدت از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ و همچنین شناسایی زمینه‌های توسعه همکاری و تجارت صنعتی ایران با بریکس می‌پردازد. در این گزارش، پس از مرور تحولات گذشته گروه اقتصادهای نوظهور (معروف بر بریکس)، قابلیت‌های گروه از جنبه‌های مختلف از جمله جغرافیا، جمعیت، اقتصاد، تجارت، سرمایه‌گذاری و انرژی مورد بررسی قرار گرفته است. بررسی اطلاعات آماری مربوط به کشورهای عضو گروه بریکس نشان می‌دهد که اعضای این گروه قابلیت آن را دارند که در دهه‌های آینده به یکی از بزرگ‌ترین قطب‌های بین‌المللی اقتصاد، تجارت، سرمایه‌گذاری خارجی و حتی مدیریت انرژی در جهان تبدیل شوند. برخورداری از یک قلمرو جغرافیایی وسیع از سه قاره پهناور آسیا، آمریکا و آفریقا، یک جمعیت عظیم، منابع انرژی گسترده از دو بعد عرضه صادرات و تقاضای واردات جهانی، حق وتو در شورای امنیت و سایر عوامل غیراقتصادی به این گروه نوظهور اقتصادی پتانسیل اقتصادی و ژئوپلیتیک بالایی می‌دهد و بدون تردید ایران باید از این مزیت‌ها در جهت مناسبات منطقه‌ای، روابط بین‌المللی و به خصوص امکان توسعه همکاری و تجارت خود حداکثر بهره‌برداری و اهتمام لازم به عمل آورد.

گزارش پژوهشی حاضر در نظر دارد جایگاه جهانی بریکس و امکان توسعه همکاری و تجارت ایران با آن را مورد مطالعه قرار دهد. فراز و فرودهای معادلات منطقه‌ای و رویکردهای موجود در قبال گروه اقتصادهای نوظهور شناخته شده به گروه بریکس را تبیین نموده و سپس قابلیت‌های گروه را از جنبه‌های مختلف از جمله جغرافیا، جمعیت، اقتصاد، تجارت، سرمایه‌گذاری و انرژی بررسی می‌کند. تاکید گزارش پژوهشی حاضر به ارزیابی یکپارچگی اقتصادی و تجاری کشورهای عضو بریکس با تاکید بر عملکرد اقتصاد، تجارت و سرمایه‌گذاری در دوره بلندمدت از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ و به ویژه همچنین شناسایی زمینه‌های توسعه همکاری و تجارت صنعتی ایران با بریکس-پلاس است. در خاتمه نیز جمع‌بندی و ملاحظات پایانی با چشم انداز عضویت ایران در آن گروه ارائه می‌دهد. سرفصل‌های گزارش پژوهشی حاضر، در ادامه چارچوب مقدمه و طرح مسئله، تجزیه و تحلیل داده‌ها و یافته‌ها و خلاصه، توصیه‌های سیاستی و پیشنهادها و ملاحظات پایانی تنظیم و ارائه شده است.

۲- پیشینه پژوهش

در زمینه موضوع مورد مطالعه، نظر به این که تحولات همچنان در جریان است، آثار کاملاً مرتبط با موضوع حاضر نگاشته نشده است. در ادامه پاره‌ای مطالعات خارجی و داخلی نه کاملاً مرتبط با موضوع مورد مطالعه ارائه می‌شود. پدرو موراژان^۱ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای با عنوان «نقش بریکس در جهان در حال توسعه»، با تقسیم‌بندی محتوای مطالعه به پنج بخش، ضمن معرفی کشورهای بریکس، به تغییر همکاری‌ها در مباحث توسعه در دهه گذشته، نقش بریکس در کشورهای در حال توسعه و همکاری جنوب - جنوب، و چالش با غرب و ارائه راه حل‌ها می‌پردازد. مارینا لارینا و آندری شلیپوف^۲ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای با عنوان «بریکس، گروه ۲۰ و اصلاح حکمرانی اقتصادی جهانی» به ظرفیت‌های هر کشور از قبیل وسعت، جمعیت، زیرساخت‌ها و نظایر آن در فرایند اقتصاد جهانی می‌پردازد. از این جنبه، بریکس به عنوان اقتصادهای در حال ظهور می‌توانند به عنوان بدیلی برای غرب در دهه آینده در جهان محسوب شوند. آندریا جاکلیچ^۳ (۲۰۱۸) در مطالعه‌ای با عنوان «چین و ایالات متحده: دو ابر قدرت در اقتصاد جهانی»، از اطلاعات اقتصادی و تجاری برای نشان دادن چگونگی آمیختگی این دو محیط استفاده می‌کند و چگونگی ادغام شرکت‌های چندملیتی از آمریکا در اقتصاد چین ارائه می‌دهد. این مطالعه تعاملات چند ملیتی با اقتصاد چین و آمریکا را تبیین می‌نماید. صالحی و همکاران (۱۴۰۳) در مطالعه «سیاست دلارزدایی چین و تاثیر آن بر هژمونی دلار آمریکا» درباره کنش و واکنش چین در سیاست دلارزدایی نشان می‌دهد که اگرچه سیاست دلارزدایی چین تهدیدی بالقوه برای هژمونی دلار است، منتهی تاکنون نتوانسته تسلط ارزی آمریکا را با چالش روبه‌رو کند و نظم مبتنی به دلار تا آینده قابل پیش‌بینی ادامه خواهد داشت. صادقی (۱۴۰۳) در مطالعه‌ای با عنوان «نگاه ایرانی به بریکس و تحولات نظام بین‌الملل: رویکرد سنجی مقالات علمی-پژوهشی ایرانی در حوزه روابط بین‌الملل» نشان می‌دهد پژوهشگران ایرانی به موضوع بریکس، نگاهی مبتنی بر اقتصاد سیاسی داشته‌اند و استقبال از تغییر بنیادین یا جزئی نظم و نظام بین‌المللی فعلی، تحلیل مسائل مرتبط به بریکس را شکل می‌دهد. این مقاله بر اساس رویکرد چندجانبه‌گرایی و تمایل برای تبدیل شدن جهان تک قطبی به چندقطبی نگاشته شده است. صفری و مرادی‌فر (۱۴۰۳)، به مطالعه «ریسک زدایی در روابط چین و ایالات متحده و تاثیر آن بر نظم منطقه‌ای و بین‌المللی» پرداخته‌اند. مهم‌ترین نکته مطالعه نشان از این دارد که در وضعیت کنونی که جهان در حال کندشدن جهانی شدن قرار دارد ریسک زدایی در روابط چین و ایالات متحده ممکن است به انحصارگرایی و حمایت‌گرایی منجر شود و با افزایش تأثیرگذاری تنش‌های ژئوپلیتیکی، بلوکهای اقتصادی دوگانه شکل بگیرد. شکل‌گیری این بلوک‌ها نیز

1. Pedro Morazan

2. Marina Larionova & Andrei Shelpov

3. Andreja Jaklic

خود به معنای کاهش نقش هژمونی ایالات متحده یا چین است که ممکن است زمینه ساز نظم چندقطبی منطقه محور شود. نوروزی (۱۴۰۳) در مطالعه‌ای با عنوان «تأملی بر عقلانیت نهادی و مجذوبیت کاربردی از بانک توسعه جدید بریکس» نشان می‌دهد قدرت‌های مؤسس بریکس تلاش دارند تا با عملکرد مثبت و سازنده در این نهادها و ساختارها، این ساختار جدید را در نظام مالی بین‌المللی برجسته کنند و پارادایم نهادی رقابتی و مدیریتی را در اداره امور بین‌المللی توسعه تثبیت کنند. سازمند (۱۴۰۳)، تحقیقی را پیرامون جنوب جهانی و بریکس با محوریت قراردادن دلایل عدم پیوستن اندونزی به بریکس انجام داده است. براساس استدلال‌ها، این نتیجه حاصل شده است که اندونزی در نظر دارد براساس برنامه ۲۰۴۵ به پنجمین اقتصاد دنیا تبدیل شود و برای تحقق این هدف مهم، باید در چارچوب چندجانبه‌گرایی و پذیرش اصول و هنجارهای نظام بین‌الملل فعلی عمل کند و از ورود به سازوکارهای قطبی ساز پرهیز نماید. میرترابی و فلاح (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای با عنوان «چین، بریکس و تحوّل در نظم نهادی اقتصاد جهانی» نشان می‌دهد که چین با بهره‌گیری از سازوکار بریکس و بریکس پلاس، تلاش می‌کند تا از راه نهادسازی و تغییر روابط با قدرت‌های بزرگ، نظم اقتصادی جهان را در طی سال‌های ۲۰۰۹ تا ۲۰۲۰ در راستای منافع خویش متحول کند. این مطالعه بر نگاه ابزاری چین به گروه بریکس و ابتکارهایی که مقام‌های چین در چارچوب سازوکار بریکس در پیش گرفته‌اند، تاکید می‌نماید. شریعتی‌نیا و مسعودی (۱۳۹۸)، در مطالعه‌ای با عنوان «چین و نظم‌های بین‌الملل» به مجموعه مولفه‌های شکل دهنده به نگرش و رفتار راهبرد چین در قبال نظام بین‌المللی را مخالفت با نظم هژمونیک، تنش‌آفرینی رو به گسترش در نظم مبتنی بر موازنه قدرت، تجدیدنظرطلب اصلاح‌گرایانه در قبال نظام نهادینه و نهادسازی موازی اشاره دارد. بعلاوه رفتار راهبردی چین در سیاست بین‌الملل را بسیار پیچیده‌تر از کلیشه‌های رایج همچون چالش‌گر و تجدیدنظرطلب دانسته است. در تمامی این مطالعات و پژوهش‌ها در باب ظهور چین، تغییر در نظم بین‌الملل و تزلزل جایگاه آمریکا مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهند. از این رو در این گزارش تلاش شده است که جایگاه کشورهای بریکس پلاس با محوریت چین در تحولات جهانی صنایع کارخانه‌ای و امکان توسعه همکاری و تجارت ایران با این کشورها پردازد.

۲-۱- کشورهای بریکس و تحولات نظام بین‌الملل

پردازش یافته‌های حاصل از مطالعات داخلی را می‌توان در قالب چند گزاره زیر خلاصه و جمع‌بندی کرد:

(الف) کار ویژه بریکس در چارچوب اقتصاد سیاسی با هدف تغییر بنیادین نظم و نظام بین‌الملل فعلی (به عنوان هدف حداکثری) یا حداقل در قالب اقدامی جمعی و انتقادی با هدف تغییر جزئی وضعیت فعلی نگریسته می‌شود. این مطالعات بریکس را گروه و ائتلافی مخالف جریان توزیع قدرت بین‌المللی فعلی می‌دانند و در این چارچوب عملکرد آن را تحلیل می‌کنند.

ب) مطالعات داخلی در حوزه روابط بین الملل عموماً با تکیه بر جایگاه و آینده قدرت های نوظهور، بر چندجانبه گرایی و امکان تبدیل نظام بین الملل تک قطبی به چندقطبی تمرکز دارند. این مطالعات برای روسیه نقش تحول خواهی بنیادین در نظم فعلی بین الملل با هدف بازگشت به باشگاه قدرت های جهانی، برای چین نقش موازنه گر اقتصادی در قالب قدرت نرم با هدف تثبیت جایگاه به عنوان قدرت بین المللی اقتصادی (تحول خواهی جزئی)، برای هند نقش پل ارتباطی میان حامیان و مخالفان نظام بین الملل فعلی با هدف ایجاد زیرساخت اقتصادی به سبک چین، و برای سایر اعضا نقش پل ارتباطی منطقه ای منطبق با نیازهای اقتصادی و ژئوپلیتیک مدنظر این ائتلاف قائل هستند؛ از این منظر برای ایران به عنوان عضو جدید بر سیاست مبتنی بر انرژی و جایگاه اتحاد برای بی اثرسازی تحریم ها تاکید می شود.

ج) تصویری که مطالعات داخلی از رویکردها و روندهای آتی بریکس ترسیم می کنند نشان می دهد که اولاً از آنجا که دیپلماسی مبتنی بر قدرت سخت، دائماً به دنبال تحول بنیادین نظم فعلی و کاهش قدرت حامیان و حافظان نظام بین الملل فعلی است، به همین دلیل در تنشی دائمی و مستمر با آنها دست و پنجه نرم می کند. نماد این روند روسیه است. دوم آنکه، روند مبتنی بر موازنه غیرتجانسی برخاسته از قدرت نرم که حاصل مشارکت اقتصادی است. به دنبال تحول بنیادین نظم فعلی نیست و صرفاً سهمی از توزیع قدرت بین المللی بدون تنش را خواهان است. در اینجا رقابت جایگزین تنش و خصومت می شود. نماد این روند چین است. سوم، روند مبتنی بر توازن در سیاست و روابط خارجی میان حافظان و مخالفان نظام بین المللی که در وضعیت فعلی به دنبال توسعه زیرساخت اقتصادی به دور از تنش و واردشدن به دعوای حامی یا مخالف نظم فعلی است. نماد این روند هند است و چهارم، در چنین شرایطی سایر اعضا مبتنی بر سیاست خارجی و بر اساس منافع و مصلحت ملی، در راستای بهره مندی از منافع همگرایی در قالب اقدام جمعی باید یکی از این سه روند و رویکرد پیشگفته را انتخاب کنند تا بتوانند جایگاهی محکم و باثبات در بریکس به دست بیاورند.

د) نقطه اتصال کشورها در بریکس سه اصل است؛ بدین معنا که بازیگرانی در نظام بین الملل که این سه ویژگی را هم زمان داشته باشند در آینده تلاش می کنند تا به عضویت بریکس درآیند؛ نخست، خوش بین نبودن به وضعیت فعلی جهان بین الملل شامل نظام بین الملل، نحوه توزیع قدرت بین المللی، عملکرد سازمانهای بین المللی جریان اصلی و نظایر آن؛ دوم، تمایل به نقش آفرینی در نظام بین الملل و داشتن سهمی از قدرت جهانی (در قالب تحول و تغییر خواهی جزئی یا بنیادین)؛ سوم، تمایل به حضور در اتحادها و ائتلافها با رویکرد اقتصاد سیاسی که خلاف جریان تحت کنترل نظام بین المللی فعلی است. کشورهایی که از حذف دلار در مبادلات، از کنار نهادن نظام تعرفه ای تجاری با آمریکا و سایر حافظان و حامیان نظام بین الملل فعلی و از کنار نهادن محدودیت اقتصادی مبتنی بر مسائل سیاسی یا حقوق بشری استقبال می کنند و در نهایت به

دنبال سبک جدیدی از سازمانهای بین‌المللی با اعضای برابر در همه شئون هستند (برعکس تبعیضی که اصل حق و تو را در شورای امنیت بر نهادهی مانند سازمان ملل متحد تحمیل کرده است).

۲-۲- بریکس پلاس^۱

حضور چین در بریکس می‌تواند به این کشور کمک کند تا ضمن به اشتراک گذاشتن اهداف و منافع به صورتی قدرتمندتر از گذشته، بر لزوم تغییر و اصلاح نظم جهانی و همچنین حضور قدرتهای دیگر در آن تأکید نماید. افزون بر این، با توجه به رشد مداوم چین و نیاز به منابع و مواد طبیعی از یکسو و بازار فروش از سوی دیگر، وجود چنین چارچوبی برای چین یک الزام تلقی می‌شود. در حقیقت، گسترش همکاری چین با بریکس، افزون بر تضمین منافع این کشور، نظام جهانی را به صورت روشن‌تر در جهت کمک به کشورهای جنوب، به سمت نظامی دموکرات‌تر و نماینده‌ای از نیازهای جنوب منعکس می‌کند که این امر نیز در راستای سیاست خارجی چین است. در این راستا، چین با حضور فعال در نشست‌های بریکس، درصدد تحقق منافع خود در عرص بین‌المللی برآمده است. از این رو، چین اهداف خود را در اجلاس بریکس مورد تأکید قرار می‌دهد. چین در اجلاس سوم سانیا^۲ به سه موضوع در اقتصاد جهانی تأکید داشته است؛ ۱- کمک به انرژی پاک در جهان، ۲- افزایش مشارکت با کشورهای غیر بریکس، ۳- حرکت به سمت یک جهان عادلانه‌تر و فعال‌تر. چین در نشست چهارم بریکس در دهلی‌نو، بر ثبات جهانی، حفظ امنیت در خاورمیانه، ترویج همکاری و همبستگی در عرصه اقتصادی، پیگیری اهداف توسعه، ترویج روابط شمال- جنوب و تسریع توسعه در جهان سوم که لازمه ایجاد یک حکومت جهانی متعادل است، تصریح نمود (دهشیری و بهرامی، ۱۳۹۴: ۵۲).

برای تحقق چنین امری، وزیر امور خارجه چین، وان یی^۳ «بریکس پلاس»، را روایت همگرایی بریکس با ابتکار یک کمربندی یک جاده، در مارس ۲۰۱۷ که چین ریاست دوره‌ای بریکس را بر عهده داشت، معرفی نمود که شامل گفتگو با بازارهای نوظهور و کشورهای در حال توسعه^۴ است. بریکس پلاس، پلتفرم قابل انعطاف و گسترده‌تری برای سایر اعضا فراهم می‌کند تا با بریکس مشاوره، همکاری و شراکت نمایند؛ در عین حال، این همکاری عملکرد بریکس در سطح جهانی را به واسطه ارتباط سازمانی با سایر اعضا و ترویج همکاری جنوب- جنوب، قدرتمندتر می‌سازد (Zhao, 2019: 322).

در واقع، اولین چیزی که در مورد بریکس پلاس درک می‌شود، این است که هر یک از اعضا در یک توافق نامه منطقه‌ای ادغام می‌شوند که اقتصاد پیشرو در قاره یا در منطقه خود می‌باشند؛ روسیه در اتحادیه

1. BRICS Plus

2. Sanya Third Summit

3. Wang Yi

4. Developing & Emerging Industrial Economies (DEIEs)

اقتصادی اوراسیا^۱، برزیل در مرکوسور^۲، آفریقای جنوبی در انجمن توسعه آفریقای جنوبی^۳، هند در جامعه همکاریهای منطقه‌ای جنوب آسیا^۴ و چین در سازمان همکاری شانگهای^۵، در منطقه تجارت آزاد چین آسه آن و مشارکت اقتصادی - جامع منطقه‌ای^۶. از این رو، هم کشورهای که در این توافق نامه‌های منطقه‌ای شریک ادغام می‌نامند که به صورت دوجانبه یا منطقه‌ای برای همکاری‌های «بریکس پلاس» هستند را انعطاف‌پذیر و چندگان منحصراً با آزادسازی تجارت ایجاد می‌شود (Arapova, 2019). ابتکار جدید طرح بریکس پلاس نه فقط در زمان مناسب که بریکس به دنبال یافتن دروازه‌های جدیدی برای توسعه است، بلکه شاید یکی از اولین اقدامات واقعاً جهانی در جهان در حال توسعه، در شکل‌گیری یک نظم اقتصادی جدید و متعادل‌تر باشد. این به نوبه خود به دلیل ماهیت منحصربه‌فرد گروه بریکس که تقریباً در هر قاره کشورهای در حال توسعه به وسیله یک یا چند قدرت بزرگ رهبری می‌شوند، امکان‌پذیر است. این به معنی گشودن دروازه بر روی دیگر کشورها و مناطقی است که مایل به اتصال به ائتلاف، ترویج تبادل تجربه‌ها و یکپارچه‌سازی اقتصادی برای حمایت از منافع کشورهای در حال توسعه است.

در واقع، این طرح فراتر از مرزهای چارچوب بریکس فعلی می‌رود و یک پلتفرم جدید برای همکاری میان کشورها در قاره‌های مختلف ایجاد می‌کند که می‌توانند استفاده از ارزش‌های ملی به سرمایه‌گذاری خارجی و تجارت چندجانبه را گسترش دهد و در نتیجه، وابستگی به دلار آمریکا را کاهش دهند (Abu Bakr, 2018). از این رو، نکات برجسته قابل توجه عبارت است از:

۱. تعهدات بین‌المللی برای حمایت چندجانبه‌گرایی و تلاش برای اجرای اهداف توسعه‌پایدار سازمان ملل متحد تا سال ۲۰۳۰؛
۲. متعهد به تعهدات خود، برای تقویت نهادهای چندجانبه؛
۳. مرکزیت نظام تجارت چندجانبه، شفاف، بدون تبعیض، باز و فراگیر را برای مثال در سازمان جهانی تجارت تعریف می‌کند؛
۴. تلاش برای آزادکردن ظرفیت عظیم همکاری اقتصادی، با افزایش تجارت، سرمایه‌گذاری، مالی و ارتباطی در سراسر قاره؛
۵. استفاده از ارزش‌های ملی در نظام پرداخت‌ها؛ گستره بریکس پلاس می‌تواند به عنوان بستری گسترده

1. EEU
2. Mercosur
3. SADC
4. SAARC
5. SCO
6. RCEP

برای ایجاد نظام پرداخت بریکس و گسترش استفاده از آنها باشد. همچنین می‌تواند به عنوان بستری برای گسترش استفاده از ارزهای ملی در تجارت و معاملات متقابل سرمایه‌گذاری و در نتیجه، کاهش وابستگی به دلار آمریکا و یورو باشد.

۶. همکاری در ایجاد ارزهای ذخیره خود / مراکز مالی منطقه‌ای و جهانی؛ کشورهایی که جزئی از بلوک‌های منطقه‌ای بریکس پلاس هستند، می‌توانند با تلاش برای کمک به یکدیگر در ایجاد مراکز مالی بین‌المللی (اگرچه ممکن است رقابت نیز وجود داشته باشد، به ویژه در یک زمینه منطقه‌ای) از راه فهرست شرکتها در مبادلات کشورهای بریکس پلاس، مرادوات داشته باشند.

۷. حفاظت از رژیم تجاری چندجانبه بر مبنای قانون، آزادی تجارت، سرمایه‌گذاری و تسهیل تجارت؛ مشارکت در این ائتلاف تحوّل جدیدی را بین این قدرت‌ها تقویت می‌کند تا هماهنگی در سیاست اقتصادکلان تسهیل شود (Yan, 2018).

۸. تقویت تعامل بین یک گروه از کشورهای در حال توسعه، برای ثبات بیشتر و افزایش نقش در اقتصاد جهانی، توسعه یک مشارکت جامع که شامل یک دستور کار وسیع‌تر است و فراتر از بحث تجارت و همکاریهای مالی و فرصت ایجاد یک قالب کاملاً جدید از تعامل را فراهم می‌کند که از مدل‌های کلاسیک یکپارچگی اقتصادی و همکاری متفاوت است. از این رو، وف اظهار داشت که حوزه‌های هسته‌ای همکاری ائتلاف بریکس پلاس می‌تواند شامل تجارت و سرمایه‌گذاری باشد که یک ائتلاف رأی‌گیری اصلی در سازمانهایی مانند سازمان ملل و صندوق بین‌المللی پول را ایجاد کند (Donnelly, 2018).

در این طرح، کشورهایی از جمله پاکستان، بنگلادش، ایران، نیجریه، اندونزی، فیلیپین و ویتنام برای عضویت در گروه بریکس در نظر گرفته شده است. کشورهایی که برای عضویت در بریکس در نظر گرفته شده‌اند مانند اعضای گروه، جمعیت زیادی دارند. در صورت عضویت این کشورها، گروه بریکس از نظر جمعیتی، بخش قابل توجهی از جمعیت جهان را زیر پوشش خواهد گرفت. افزون بر این، کشورهای در نظر گرفته شده در تلاش هستند تا با دیگر کشورهای در حال توسعه و مستقل، روابط تجاری را توسعه دهند. عضویت این کشورها که اغلب از بین کشورهای آسیایی هستند، می‌تواند تسلط این گروه را بر حوزه کشورهای آسیایی افزایش دهد و از این طریق، نفوذ آمریکا را با چالش روبه رو نماید. کشورهای جدیدی که به منظور عضویت در بریکس در نظر گرفته شده‌اند، هم حضور پررنگی در پروژه جاده ابریشم جدید چین دارند. هدف پروژه جاده ابریشم جدید چین، توسعه زیرساختی کشورهای آسیایی، آفریقایی و اروپایی و تقویت روابط تجاری آنها با چین است. توسعه زیرساختها، الگوی جدید توسعه از سوی چین است که می‌تواند نقشی اساسی در ایفای روابط تجاری و اقتصادی گروه بریکس داشته باشد.

افزون بر این، توسعه زیرساختی کشورهای عضو گروه بریکس تا حدودی مشکلات ناشی از دوری جغرافیایی این کشورها را مرتفع خواهد کرد (Arapova, 2019: 33). از این رو، چین به عنوان مکانیسمی برای مذاکره می‌نگرد. چین در «بریکس پلاس» نگاهی آینده‌نگر، مایل است که از این مکانیسم استفاده نماید تا قدرت نرم خود را به اجرا درآورد؛ زیرا چین می‌خواهد که قدرت برای دولت‌های کوچک‌تر قابل پذیرش و بادوام باشد. از این رو، حضور ۵۵ کشور در حال توسعه، از جمله ۱۲ نفر از سران آفریقا، در اجلاس بریکس در ژوهانسبورگ، به وضوح نشان داد (Yan, 2018) که حضور کشورهای در حال توسعه و اقتصادهای نوظهور به همراه بسیاری از اقتصادهای توسعه یافته، مصداق بارزی از رویکرد چین در این طرح است؛ بنابراین، بیش از گسترش مجموعه اصلی اعضا، طرح بریکس پلاس به دنبال ایجاد بستر جدیدی برای ایجاد اتحاد منطقه‌ای و دوجانبه در سراسر قاره‌ها است و هدف آن ادغام بلوک‌های منطقه‌ای است که در آنها اقتصاد کشورهای بریکس نقش اصلی را دارند.

۳- تجزیه و تحلیل داده‌ها و نتایج پژوهش

از محورهای چندگانه نتایج مطالعه، سرفصل‌های جایگاه چندوجهی بریکس، همگونی اقتصادی اعضا، همگرایی تجاری اعضا، شرکای تجاری اعضا و سیاست تجاری کشورهای عضو روی متغیرهایی تمرکز دارد که بیشترین تأثیرپذیری را از عضویت در بریکس دارند. بنابراین این گزارش بر این محورهای اقتصادی و تجاری تمرکز دارد.

۳-۱. نگاهی به عملکرد تجاری و فناورانه ایران و گروه بریکس پلاس

نگاهی به عملکرد تجارت خارجی ایران و گروه بریکس پلاس (میلیارد دلار)

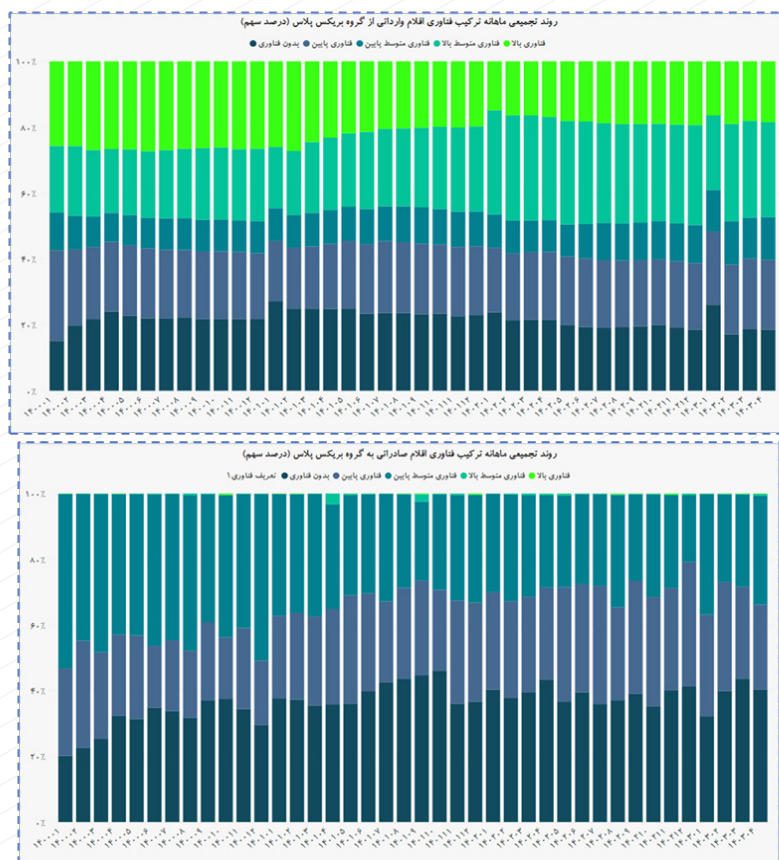

منبع: گمرک ج.ا.ا.

مطابق نمودار عملکرد تجارت خارجی ایران و بریکس پلاس طی روند تجمعی ماهانه منتهی به تیرماه ۱۴۰۳ گویای آن است که روند تجمعی ماهانه ارزش واردات و صادرات غیرنفتی ایران با جهان و بریکس پلاس با شیبی ملایم روبه افزایش بوده است و بریکس پلاس جایگاه ممتازی در واردات و صادرات غیرنفتی ایران داشته است، منتهی روند تجمعی کسری تراز تجارت غیرنفتی ایران با جهان و بریکس پلاس به خصوص در سال ۱۴۰۲ تشدید گردیده است و تعمیق کسری تراز تجارت غیرنفتی ایران با بریکس پلاس بمراتب معنی دارتر بوده است.

نگاهی به مختصات همکاری فناورانه ایران و گروه بریکس پلاس

منبع: گمرک ج.ا.ا.

مطابق نمودار مختصات همکاری فناورانه ایران و بریکس پلاس روند تجمعی ماهانه منتهی به تیرماه ۱۴۰۳ گویای آن است که روند تجمعی ماهانه ترکیب فناورانه ارزش اقلام وارداتی و صادرات غیرنفتی ایران با بریکس پلاس بنحوی است که ترکیبی متوازن با سطوح فناورانه در واردات ایران از بریکس پلاس مشاهده می شود، منتهی در ترکیب صادرات غیرنفتی ایران با بریکس پلاس عمدتاً بدون فناوری و با سطح فناوری پایین و متوسط پایین بوده و بنابراین سهم فناورانه متوسط به بالا و بالا در صادرات غیرنفتی ایران به بریکس پلاس بسیار ناچیز بوده است.

۳-۲. قابلیت‌های بریکس از جنبه‌های جغرافیایی و جمعیتی

الف) جغرافیایی

در بسیاری از گروه‌بندی‌های اقتصادی، اعضا از نظر جغرافیایی به هم نزدیک هستند، گویا اینکه جغرافیای اقتصادی می‌تواند تغییر یابد. با این حال، تغییر هزینه‌های نسبی شیوه‌های گوناگون حمل و نقل می‌تواند معادلات درباره اهمیت فاصله بین اعضای گروه‌بندیهای منطقه‌ای را به هم بزند. کاهش هزینه متوسط حمل و نقل در مقایسه با هزینه‌های دیگر باعث کاهش هزینه گسترش یک گروه‌بندی می‌شود. با وجود این، نزدیکی جغرافیایی و هزینه حمل و نقل تنها عامل تعیین‌کننده در تعیین اعضای یک گروه‌بندی منطقه‌ای نیستند و هزینه حمل و نقل فقط جزئی از کل هزینه‌ها است و بسته به تعداد مراکز تولید و سطوح مختلف توسعه طرف‌های بالقوه تجاری، هزینه معامله با آنها فرق می‌کند. نزدیکی جغرافیایی اعضا نه تنها می‌تواند باعث تسهیل و ارزانتر شدن مبادلات تجاری شود، بلکه ممکن است موجب برخی ویژگی‌های اقتصادی مشترک از نظر منابع، آب و هوا و غیره بین این کشورها نیز باشد. در اکثر گروه‌بندیها، اعضا عمدتاً در یک منطقه جغرافیایی قرار دارند، ولی در تعداد زیادی از این گروه‌بندیها نیز حداقل برخی از اعضا فاصله با دیگران دارند، به طوری که نمی‌توان فاصله جغرافیایی را پدیده غیرمعارفی در گروه‌بندی‌ها دانست. تغییر شیوه‌ها و در نتیجه هزینه حمل و نقل باعث تغییر اهمیت نزدیکی یا فاصله جغرافیایی و در نتیجه باعث تغییر اعضای مناسب برای یک گروه‌بندی منطقه‌ای می‌شود. هم‌اینک گروه بریکس بارزترین استثناء در مورد این قاعده است و نشان می‌دهد که تنها کشورهای همجوار، به آزادسازی و قانونمندی تجارت بین خود نمی‌پردازند. به هر حال، اگر چه تقریباً تمام گروه‌بندی‌های منطقه‌ای با معیار جغرافیایی درگیرند ولی تنها این معیار نیست که اعضای یک گروه‌بندی منطقه‌ای را مشخص می‌نماید.

مساحت ۵ کشور بریکس روی هم بیش از ۳۹٫۷ میلیون کیلومتر مربع یا ۲۶٫۷ درصد از سطح خشکی‌های زمین (۱۴۸٫۹۴ میلیون کیلومتر مربع) است. این گروه از لحاظ گستره جغرافیایی در قاره آسیا، آفریقا، آمریکای لاتین و اوراسیا پراکنده است و البته مرکزیت اکثر واحدهای سیاسی عضو آن به آسیا و آفریقا تعلق دارد. در این گروه‌بندی، اعضا از نظر جغرافیایی بسیار فاصله دارند و هزینه‌های نسبی شیوه‌های گوناگون حمل و نقل (زمینی، آبی، هوایی) بمراتب بالاتر از سایر گروه‌بندی منطقه‌ای است. کاهش هزینه حمل و نقل در مقایسه با سایر هزینه‌ها باعث کاهش هزینه گسترش این گروه‌بندی‌ها می‌شود و از این منظر اعضای این گروه به سبب فاصله جغرافیایی بالا از یک مزیت طبیعی برخوردار نیستند. به این ترتیب اعضای اقتصادهای نوظهور صنعتی گروه بریکس از حیث جغرافیایی دور از هم و در واقع جزء شرکای تجاری طبیعی با یکدیگر محسوب نمی‌شوند.

ب) اندازه جمعیت

اندازه جمعیت از عوامل مهم در بررسی گروه‌بندی‌های منطقه‌ای است، چرا که با این پشتوانه قدرتی که برای کشورها به وجود می‌آید، در روابط قدرت و سازش منافع اعضای گروه‌بندی‌ها نقش مهمی ایفا می‌کند. بر این اساس، اندازه جمعیت اعضای این گروه‌بندیها اشکال مختلفی به آنها می‌دهد؛ گاه یک کشور از نظر جمعیتی کاملاً مسلط است و گاه وزن کشور مسلط به وسیله مجموع وزن سایر اعضا خنثی می‌شود.

با این حال، وزن کشورها را نباید فقط با جمعیت آنها ارزیابی کرد بلکه باید به درآمد آنها نیز توجه کرد. یک مساله مهم دیگر اندازه کل جمعیت گروه‌بندی منطقه‌ای است، چرا که جمعیت یک گروه‌بندی روی ساختار و پایداری آن و وزن و نقش آن در سطح بین‌المللی تاثیر می‌گذارد.

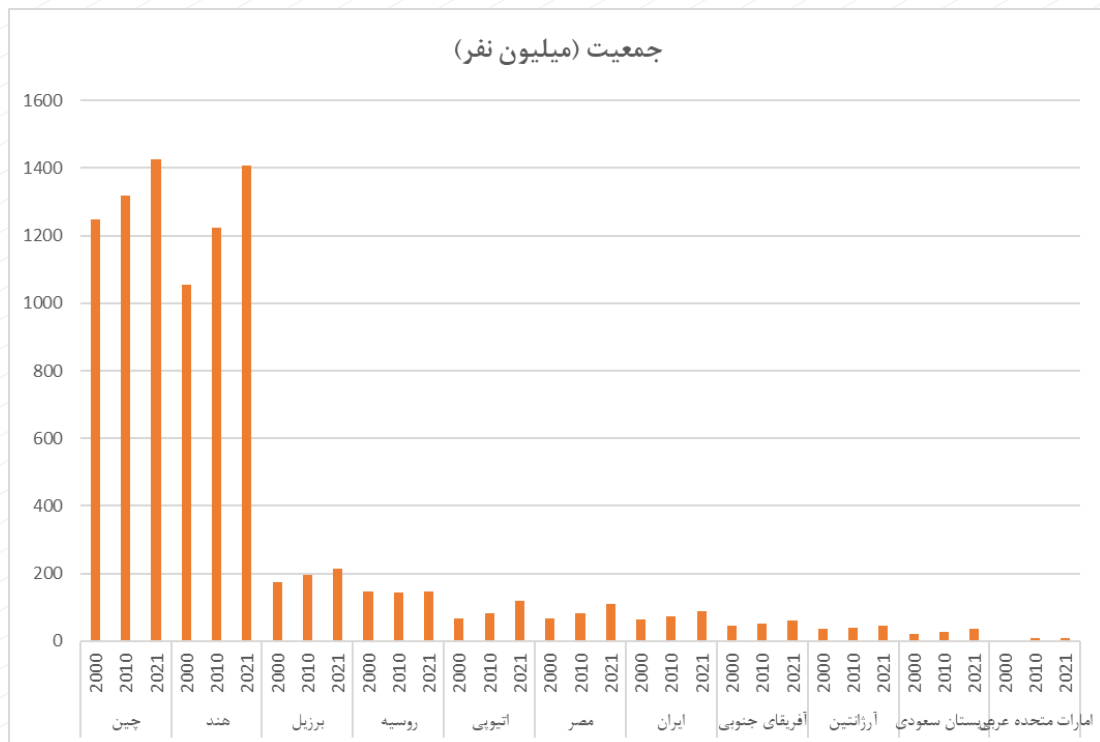
کشورهای گروه بریکس و بریکس پلاس به ترتیب با دارا بودن جمعیت بالغ بر ۳۲۵۲٫۸ و ۳۶۱۵٫۷ میلیون نفر، معادل ۴۱٫۱ و ۴۵٫۷ درصد از جمعیت جهان را در خود جا داده‌اند و این گروه از جنبه اندازه جمعیت اولین بازیگر منطقه‌ای در جهان است و وزن مسلط در میان دیگر گروه‌بندی منطقه‌ای دارد. در میان اعضا، بالاترین جمعیت به چین تعلق دارد که این کشور ۱۸٫۰۳ درصد از جمعیت جهان و ۴۳٫۸۴ درصد جمعیت این گروه را در سال ۲۰۲۱ در خود جای داده است.

بعد از چین، کشورهای هند، برزیل و روسیه قرار دارند که به ترتیب ۱۷٫۸، ۲٫۷ و ۱٫۸ درصد از جمعیت جهان است. با عنایت به رشد بطنی جمعیت چین و رشد منفی آن برای روسیه، سهم جمعیت آن دوازدهم جمعیت گروه و جهان روبه کاهش، و سهم هند روبه فزونی است.

بریکس پلاس با جمعیت ۳٫۶۶ میلیارد نفر، ۴۶٫۳ درصد از جمعیت جهان را در اختیار دارد. دو کشور چین و هند با ۱/۴۳ و ۱/۴۱ میلیارد نفر، ۷۷٫۶ درصد از جمعیت گروه را در اختیار دارند. ایران با ۸۷/۹ میلیون نفر، ۲/۴ درصد از جمعیت گروه رتبه ۶ را دارد.

نمودار ۱- جمعیت ۱۰ کشور عضو بریکس-پلاس طی مقاطع سالانه ۲۰۰۰، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱

البته هیچ وقت نبایستی وزن کشورها یا گروه‌بندی را تنها با جمعیت آن ارزیابی کرد، بلکه این معیار در کنار قدرت اقتصادی و اندازه اقتصاد مفهوم می‌یابد که در ادامه، ارایه می‌شود.

۳-۳. شاخص‌های کلیدی توسعه اقتصادی گروه بریکس پلاس

ساده‌ترین شاخصی که به عنوان معیاری برای امکان‌سنجی ادغام در گروه‌بندی منطقه‌ای مورد استفاده قرار می‌دهند، اندازه تولید ناخالص ملی کشورها است. وقتی کشورها از نظر اندازه تولید ناخالص ملی به هم نزدیکتر باشند، امکان تجارت بین آنها افزایش می‌یابد. برای نمونه، اگر یک دنیای سه کشوری را در نظر بگیریم و مجموع تولید ناخالص ملی سه کشور ۱۲۰ باشد و تولید ناخالص ملی کشورها به ترتیب ۱۰، ۱۰، ۱۰۰ فرض شود، پس حداکثر حجم تجارت (صادرات یا واردات) در این دنیا ۴۰ خواهد بود، یعنی وقتی که کشورهای کوچک تمام تولید ناخالص ملی را صادر، و مقدار مساوی وارد نمایند. منتهی اگر تولید ناخالص ملی هر کشور ۴۰ باشد، حداکثر حجم تجارت (صادرات یا واردات) در این سه کشور ۱۲۰ خواهد بود. پس وقتی کشورها از نظر اندازه اقتصاد (تولید ناخالص ملی) به هم نزدیک هستند، حجم واردات محصولات تولید شده متنوع‌تر بیشتر است. نتایج تجربی این معیار برای سازمان توسعه و همکاری اقتصادی (OECD) مورد تأیید است.^۱

۱. از نظر تولید ناخالص داخلی، شاخص توسعه انسانی و تولید کل، در درون و میان گروه‌بندی‌ها تفاوت و تنوع زیادی وجود دارد، ولی این تفاوت در مورد درآمد سرانه نسبتاً کمتر است. برای ارزیابی اهمیت گروه‌بندی در اقتصاد جهانی، هر دو معیار جمعیت و تولید را باید در نظر گرفت. حتی وقتی که یک گروه‌بندی کوچک

۱. اندازه اقتصاد (تولید ناخالص داخلی) ۵ کشور عضو گروه بریکس فعلی از ۲,۶۸ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۰ به ۲۴,۲۲ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. رسید. در واقع اندازه اقتصاد بریکس از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۹۰۴,۹۷ در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد دو رقمی معادل ۱۱,۰۵ درصد، ۹ برابر افزایش یافته است. به این ترتیب سهم بریکس از اقتصاد جهانی از ۸,۲۹ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۵,۱۷ درصد در سال ۲۰۲۱، ۳ برابر رو به افزایش گذاشته است. هم‌اینک بیش از یک چهارم اقتصاد جهان به بریکس تعلق دارد.
۲. اندازه اقتصاد کشورهای عضو بریکس پلاس (فعلی و جدید) از ۳,۴۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۰ به ۲۶,۸۲ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. رسید. اندازه اقتصاد بریکس پلاس از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۷۷۴,۷۴ در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد ۱۰,۲۴ درصد، ۷,۷ برابر افزایش یافته است. سهم بریکس پلاس از اقتصاد جهانی از ۱۰,۷۲ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۷,۸۶ درصد در سال ۲۰۲۱، ۲,۶۰ برابر روبه افزایش گذاشته است. هم‌اینک نزدیک ۲۸ درصد اقتصاد جهان به بریکس تعلق تعلق دارد. ملاحظه می‌شود آهنگ رشد اقتصادی ۵ عضو بریکس (۱۱,۰۵ درصد) بمراتب پرشتاب‌تر از آهنگ رشد اعضای جدید بریکس (۱۰,۲۴ درصد) طی دوره بوده است.
۳. این آهنگ رشد پرشتاب هر دو طیف فعلی و جدید کشورهای نوظهور عضو بریکس و افزایش سهم چند برابری گروه بریکس از اقتصاد جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و نخست چین بوده است. چرا که سهم چین از کل اندازه بریکس به ترتیب از ۴۴,۵۶ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۷۱,۴۳ درصد در سال ۲۰۲۱ به شدت روبه افزایش گذاشته است. در واقع سهم چین از اندازه اقتصاد چین طی این مدت با بیش از ۲۶,۸۷ واحد درصد، هم‌اینک سهم چین به بیش از ۷۰ درصد اندازه اقتصاد بریکس است.
۴. اندازه اقتصاد چین از ۱,۱۹ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۰ به ۱۷,۳۰ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ رسید. در واقع شاخص اندازه اقتصاد چین از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۱۴۵۳,۷۸ در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد سالانه ۱۳,۵۹ درصد رشد معجزه‌گونه‌ای را شاهد بوده است. به این ترتیب سهم چین از اقتصاد جهانی از ۳,۶۹ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۷,۹۷ درصد در سال ۲۰۲۱، نزدیک ۵ برابر، معادل ۴,۹ برابر رشد کرده است.
۵. بعد چین، هند در جایگاه دوم بین اعضای بریکس است. اندازه اقتصاد هند از ۴۶۷,۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۳,۱۷ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ رسید. در واقع شاخص اندازه اقتصاد هند از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۶۷۸,۱۱ در سال ۲۰۲۱، با نرخ رشد نزدیک ۱۰ درصد (۹,۵۴ درصد) طی دوره، رشد بالایی را تجربه کرده است. سهم هند از اندازه اقتصاد جهانی طی این مدت از ۱,۴۴ درصد به ۳,۳ درصد، تا

است، آیا آن‌قدر بزرگتر از اعضا است که همکاری دسته‌جمعی باعث افزایش چشمگیر قدرت آنها شود؟ بدین ترتیب اندازه این گروه‌بندی نسبت به اعضای آن نیز باید مورد توجه قرار گیرد.

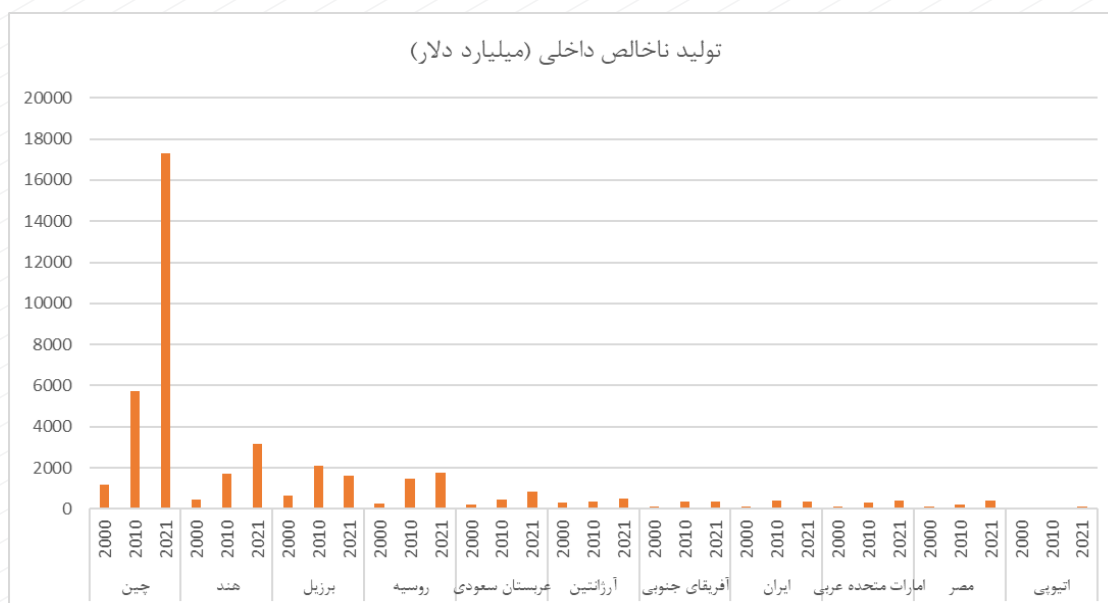

۲،۲۹ برابر رشد کرد. همچنین سهم هند از اندازه اقتصاد بریکس از ۱۷،۴۸ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۳،۱۰ درصد در سال ۲۰۲۱ رسید. این تغییر نامتقارن سهم هند، ریشه در رشد بالای اقتصاد چین دارد.

۶. اندازه اقتصاد دو کشور روسیه (با ۱،۷۷ تریلیون دلار معادل ۷،۳۱ درصد بریکس) و برزیل (۱،۶۰ تریلیون دلار معادل ۶،۶۲ درصد بریکس) در مراتب ۳ تا ۴ قرار دارند. این ۴ کشور با ۲۳،۸۵ تریلیون دلار معادل ۹۸،۴۴ درصد اندازه بریکس را دارند. از اعضای جدید بریکس بالاترین اندازه اقتصاد از آن عربستان سعودی، امارات متحده عربی، مصر، ایران و اتیوپی به ترتیب ۸۳۱،۵، ۴۱۹،۸، ۴۰۶،۱، ۳۵۹،۶ و ۱۰۴،۳ میلیارد دلار است. ملاحظه می شود اندازه اقتصاد ایران در بین ۱۰ عضو بریکس پلاس، در جایگاه ۱۰ قبل از اتیوپی است.

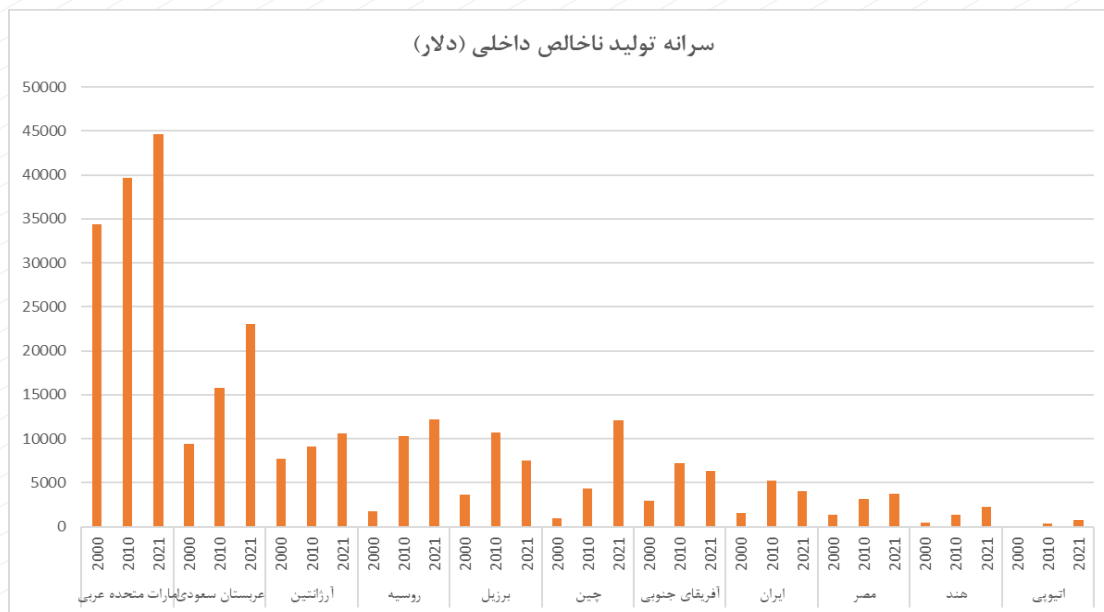
بریکس پلاس با ۲۶/۸ تریلیون دلار تولید ناخالص داخلی، ۲۷/۸ درصد از تولید ناخالص جهان را در اختیار دارد. این گروه با نرخ رشد سالانه بلندمدت ۱۰/۲۳ درصد، پیش‌روترین اقتصادها در دوده گذشته بوده است. چین با ۱۷/۲۸۳ میلیارد دلار، ۶۴/۶ درصد سهم، به تنهایی نزدیک به ۶۵ درصد از کل تولید ناخالص داخلی این گروه را در اختیار دارد. ایران با ۳۵۹/۶ میلیارد دلار، ۱/۳ درصد از تولید ناخالص داخلی این گروه را با رتبه نهم به خود اختصاص داده است.

نمودار ۲- اندازه اقتصاد ۱۰ کشور عضو بریکس-پلاس طی مقاطع سالانه ۲۰۰۰، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱

با وجود جهش اقتصادی و عملکرد فوق العاده چین و هند در دو دهه گذشته، ولیکن بالاترین درآمد سرانه به ترتیب با ۴۵۰۰۰ و ۲۳۰۰۰ دلار به دو کشور امارات و عربستان (همجوار ایران در حاشیه جنوبی خلیج فارس) تعلق دارد.

نمودار ۳- درآمد سرانه ۱۰ کشور عضو بریکس-پلاس طی مقاطع سالانه ۲۰۰۰، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱

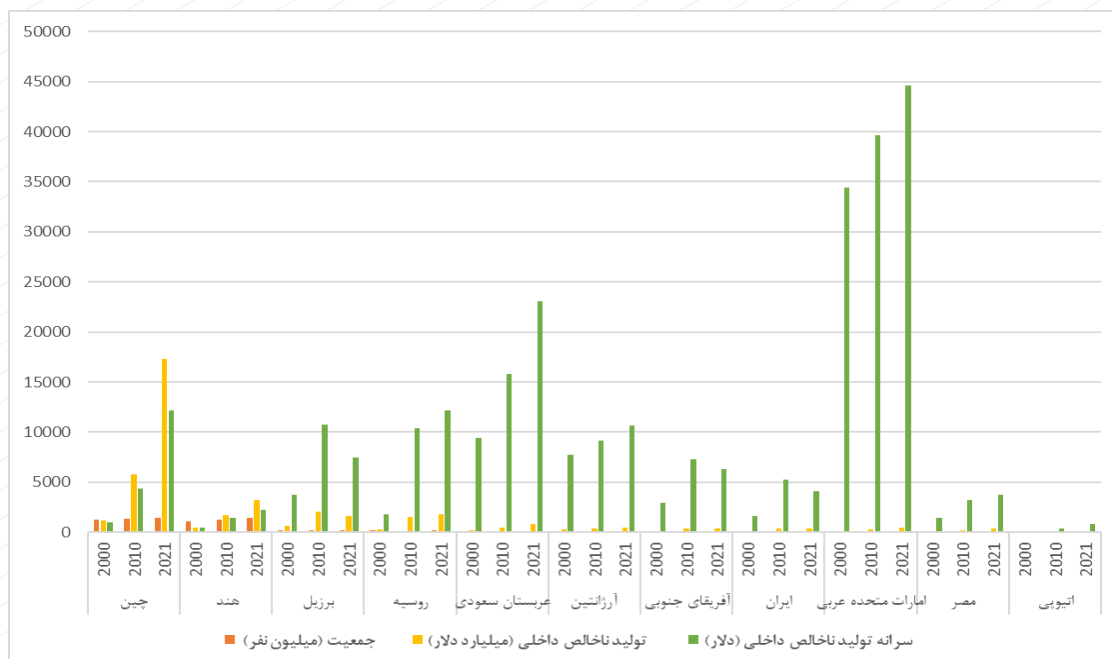

متغیرهای اقتصادکلان- ازجمله درآمد سرانه، تورم، رشد اقتصادی و جذب سرمایه‌گذاری خارجی- به‌طور غیرمستقیم و در شرایط اتحادیه کامل اقتصادی (که با تحرک عوامل و سیاست‌های اقتصادی واحد) متأثر می‌شود. متغیرهای اقتصادکلان در هر کشور متأثر از سیاست‌های پولی و مالی (داخلی) و تجاری آن کشور است. عوامل متعدد ساختاری در کشورها، مانند نهادها، شرایط سیاسی، ثبات محیط اقتصاد کلان، فضای کسب‌وکار و شوک‌ها و تکانه‌های غیراقتصادی نظیر تحریم‌ها- به‌شدت موثرند. نمونه آشکار آن در دوده‌ده اخیر برای اقتصاد ایران رخ داد.

امارات و عربستان به تناسب جمعیت کمتر، به اتکای منابع سوختی، اندازه اقتصاد و بویژه درآمد سرانه بالاتری دارند، در مقابل چین و هند با وجود اندازه جمعیت بالا و رشد اقتصادی چشمگیر در دوده‌ده اخیر، همچنان درآمد سرانه پایینی دارند.

نمودار ۴: جمعیت، اندازه اقتصاد و درآمد سرانه کشورهای بریکس-پلاس مقاطع سالانه ۲۰۰۰، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱

جدول (۲): شاخص‌های کلیدی توسعه و اقتصاد کلان بریکس پلاس و اعضای آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱

جمعیت	تورم	رفاه سرانه		اندازه اقتصاد			شرح	
		شاخص	GDP سرانه	شاخص سهم	سهم	GDP		
		۱۰۰=۲۰۰۰	دلار	۱۰۰=۲۰۰۰	(%)	\$B		
۱۷۴,۴		۱۰۰	۳۶۹۶	۱۰۰	۲,۰۰	۶۴۴,۷	۲۰۰۰	برزیل
۱۹۴,۹		۲۸۹,۹	۱۰۷۱۶	۱۶۵,۵	۳,۳۱	۲۰۸۹,۰	۲۰۱۰	
۲۱۴,۳	۸,۳	۲۰۲,۶	۷۴۸۷	۸۳,۵	۱,۶۷	۱۶۰۴,۵	۲۰۲۱	
۱۴۶,۸		۱۰۰	۱۷۶۸	۱۰۰	۰,۸۰	۲۵۹,۴	۲۰۰۰	روسیه
۱۴۳,۰		۵۸۵,۵	۱۰۳۵۱	۲۹۳,۸	۲,۳۵	۱۴۷۹,۸	۲۰۱۰	
۱۴۵,۱	۶,۷	۶۸۹,۹	۱۲۱۹۷	۲۳۰,۰	۱,۸۴	۱۷۶۹,۸	۲۰۲۱	
۱۰۵۳,۹		۱۰۰	۴۴۴	۱۰۰	۱,۴۴	۴۶۷,۸	۲۰۰۰	هند
۱۲۲۴,۶		۳۱۶,۷	۱۴۰۶	۱۸۹,۶	۲,۷۳	۱۷۲۲,۳	۲۰۱۰	
۱۴۰۸	۵,۵	۵۰۷,۴	۲۲۵۳	۲۲۹,۲	۳,۳۰	۳۱۷۲,۲	۲۰۲۱	

جدول (۲): شاخص‌های کلیدی توسعه و اقتصاد کلان بریکس پلاس و اعضای آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱

شرح	اندازه اقتصاد	رفاه سرانه		تورم	جمعیت
		GDP	شاخص سهم	شاخص	
		\$B	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰	میلیون نفر
چین	۲۰۰۰	۱۱۹۲,۸	۳,۶۹	۱۰۰	۱۲۴۶,۹
	۲۰۱۰	۵۷۳۹,۴	۹,۱۰	۵۴۵,۰	۱۳۱۸,۲
	۲۰۲۱	۱۷۳۰,۲	۱۷,۹۷	۱۲۶۷,۷	۱۴۲۶
آفریقای جنوبی	۲۰۰۰	۱۱۲,۰	۰,۳۵	۱۰۰	۴۴,۸
	۲۰۱۰	۳۶۳,۷	۰,۵۸	۲۴۴,۴	۵۰,۱
	۲۰۲۱	۳۷۶,۷	۰,۳۹	۲۱۳,۶	۵۹,۴
آرژانتین	۲۰۰۰	۲۸۴,۳	۰,۸۸	۱۰۰	۳۶,۹
	۲۰۱۰	۳۷۰,۳	۰,۵۹	۱۱۹,۰	۴۰,۴
	۲۰۲۱	۴۸۰,۹	۰,۵۰	۱۳۷,۹	۴۵,۳
اتیوپی	۲۰۰۰	۸,۱	۰,۰۳	۱۰۰	۶۵,۶
	۲۰۱۰	۲۶,۹	۰,۰۴	۲۶۲,۱	۸۳,۰
	۲۰۲۱	۹۶,۲	۰,۱۰	۶۴۵,۲	۱۲۰,۳
امارات متحده عربی	۲۰۰۰	۱۰۴,۳	۰,۳۲	۱۰۰	۳,۰
	۲۰۱۰	۲۹۷,۶	۰,۴۷	۱۱۵,۲	۷,۵
	۲۰۲۱	۴۱۹,۸	۰,۴۴	۱۲۹,۹	۹,۴
ایران	۲۰۰۰	۱۰۴,۰	۰,۳۲	۱۰۰	۶۵,۳
	۲۰۱۰	۳۸۶,۷	۰,۶۱	۳۲۸,۳	۷۴,۰
	۲۰۲۱	۳۵۹,۶	۰,۳۷	۲۵۷,۰	۸۷,۹
عربستان سعودی	۲۰۰۰	۱۸۸,۴	۰,۵۸	۱۰۰	۲۰,۰
	۲۰۱۰	۴۳۴,۷	۰,۶۹	۱۶۸,۵	۲۷,۴
	۲۰۲۱	۸۳۱,۵	۰,۸۶	۲۴۵,۷	۳۶

جدول (۲): شاخص‌های کلیدی توسعه و اقتصاد کلان بریکس پلاس و اعضای آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱								
شرح	اندازه اقتصاد			رفاه سرانه		تورم	جمعیت	
	GDP	سهم	شاخص سهم	GDP سرانه	شاخص			
	\$B	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰	دلار	۱۰۰=۲۰۰۰	درصد	میلیون نفر	
مصر	۲۰۰۰	۹۵,۷	۰,۳۰	۱۰۰,۰	۱۴۱۴		۶۷,۶	
	۲۰۱۰	۲۱۵,۳	۰,۳۴	۱۱۳,۳	۳۱۶۴		۸۱,۱	
	۲۰۲۱	۴۰۶,۱	۰,۴۲	۱۴۰,۰	۳۷۱۵	۴,۵	۱۰۹,۳	
بریکس فعلی	۲۰۰۰	۲۶۷۶,۷	۸,۲۹	۱۰۰	۱۰۰۴		۲۶۶۶,۸	
	۲۰۱۰	۱۱۳۹۴,۲	۱۸,۰۷	۲۱۸,۰	۳۸۸۷,۸		۲۹۳۰,۸	
	۲۰۲۱	۲۴۲۲۳,۴	۲۵,۱۷	۳۰۳,۶	۷۴۴۶,۹		۳۲۵۲,۸	
بریکس پلاس	۲۰۰۰	۳۴۶۱,۵	۱۰,۷۲	۱۰۰	۱۱۸۳		۲۹۲۵,۲	
	۲۰۱۰	۱۳۱۲۵,۷	۲۰,۸۱	۱۹۴,۱	۴۰۴۵,۹		۳۲۴۴,۲	
	۲۰۲۱	۲۶۸۱۷,۵	۲۷,۸۶	۲۵۹,۹	۷۳۲۵,۲		۳۶۶۱	
جهان	۲۰۰۰	۳۲۲۸۶,۸	۱۰۰,۰	۱۰۰	۵۲۷۳,۲		۶۱۲۲,۸	
	۲۰۱۰	۶۳۰۶۴,۰	۱۰۰,۰	۱۰۰	۹۱۴۵,۱		۶۸۹۵,۹	
	۲۰۲۱	۹۶۲۵۶,۲	۱۰۰,۰	۱۰۰	۱۲۱۷۰	۴,۸	۷۹۰۹,۳	

ماخذ: نتایج یافته‌های تحقیق حاضر بر مبنای داده‌های خام آماری UNCTAD, HANDBOOK OF STATISTICS, ۲۰۱۲-۲۰۲۱, ۸۶-۹۷.

۳-۴. تحولات روندهای بلندمدت تجارت بریکس پلاس

۱. اندازه صادرات ۵ کشور عضو گروه بریکس فعلی از ۴۸۳,۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۴,۶۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. رسید. در واقع اندازه صادرات بریکس از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۹۶۲,۸۹ در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد دو رقمی معادل ۱۱,۳۹ درصد افزایش یافته است. به این ترتیب سهم بریکس از صادرات جهانی از ۷,۵۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۰,۸۶ درصد در سال ۲۰۲۱، ۲,۷۸ برابر روبه افزایش گذاشته است. هم‌اینک بیش از یک پنجم صادرات جهانی به بریکس تعلق دارد.

۲. اندازه صادرات کشورهای عضو بریکس پلاس (فعلی و جدید) از ۶۷۰,۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۵,۵۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. رسید. اندازه صادرات بریکس پلاس از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۸۲۸,۱۳ در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد ۱۰,۵۹ درصد افزایش یافت. سهم بریکس پلاس از صادرات جهانی از ۱۰,۴۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۴,۸۸ درصد در سال ۲۰۲۱، ۲,۳۹ برابر روبه افزایش گذاشت. هم‌اینک

نزدیک ۲۵ درصد صادرات جهان به بریکس پلاس تعلق دارد. ملاحظه می‌شود آهنگ رشد صادرات ۵ عضو بریکس (۱۱,۳۹ درصد) بمراتب پرشتاب‌تر از آهنگ رشد اعضای جدید بریکس (۱۰,۴۱ درصد) طی دوره بلندمدت بوده است.

۳. این آهنگ رشد پرشتاب صادرات هر دو طیف فعلی و جدید اعضای بریکس و افزایش سهم چند برابری گروه بریکس از صادرات جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و نخست چین بوده است. چرا که سهم چین از کل اندازه صادرات از ۵۱,۵۲ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۷۲,۲۲ درصد در سال ۲۰۲۱ به شدت روبه افزایش گذاشته است. در واقع سهم چین از اندازه صادرات بریکس طی این مدت با بیش از ۲,۷۰ واحد درصد، هم اینک سهم چین به بیش از ۷۰ درصد اندازه صادرات بریکس است.

۴. اندازه صادرات چین از ۲۴۹,۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۳,۳۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ رسید. در واقع شاخص اندازه صادرات چین از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۱۱۳۴۹,۸۴ در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد سالانه ۱۳,۱۹ درصد رشد معجزه‌گونه‌ای را شاهد بوده است. به این ترتیب سهم چین از صادرات جهانی از ۳,۸۷ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۵,۰۷ درصد در سال ۲۰۲۱، نزدیک ۴ برابر (معادل ۳,۸۹ برابر) رشد کرده است.

۵. بعد چین، روسیه در جایگاه دوم صادرات بین اعضای بریکس است. اندازه صادرات روسیه از ۱۰۵,۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۴۹۳,۸ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ رسید. در واقع شاخص صادرات روسیه از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۴۷,۲۹ در سال ۲۰۲۱، با رشد نزدیک ۸ درصد (۷,۶۵ درصد) طی دوره، رشد بالایی را تجربه کرده است. سهم روسیه از صادرات جهانی طی این مدت از ۱,۶۳ درصد به ۲,۲۱ درصد، تا ۱,۳۶ برابر رشد کرد. همچنین سهم روسیه از صادرات بریکس از ۲۱,۷۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۹,۴۳ درصد در سال ۲۰۲۱ رسید. این تغییر نامتقارن سهم روسیه، ریشه در رشد بالای چین است.

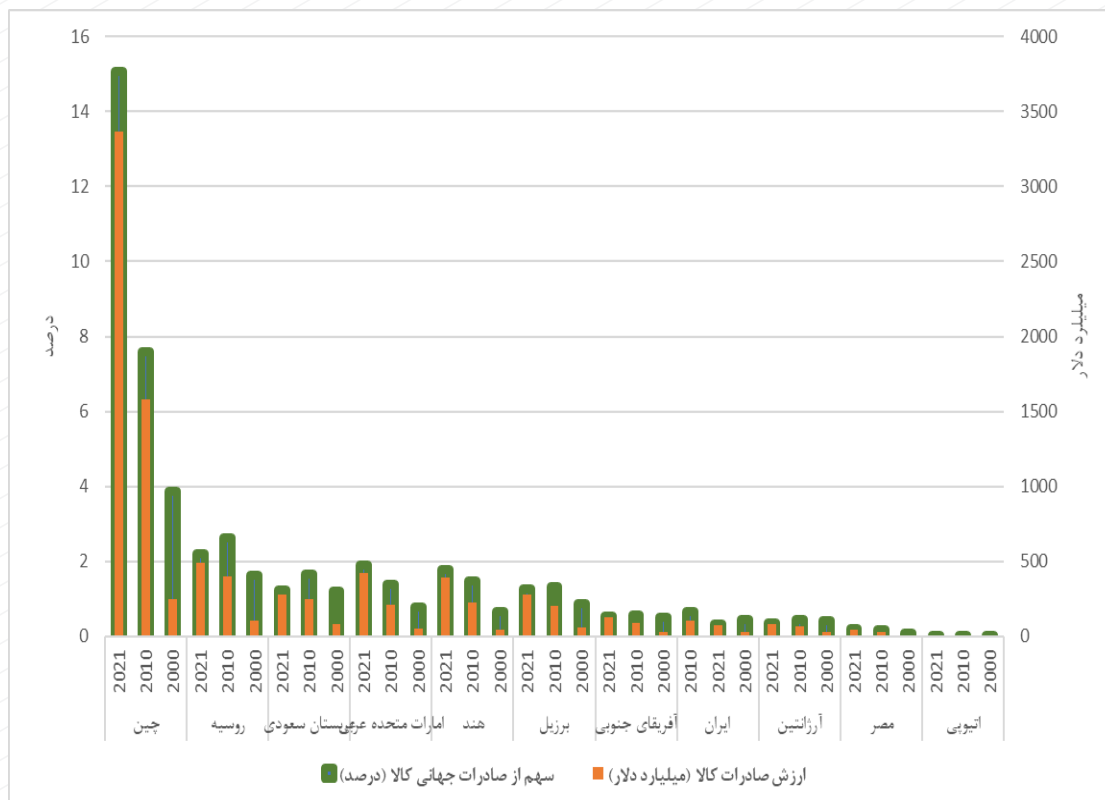
۶. اندازه صادرات کشورهای هند (با ۳۹۵,۴ میلیارد دلار معادل ۸,۴۹ درصد بریکس)، برزیل (۲۸۰,۸ میلیارد دلار معادل ۶,۰۳ درصد بریکس) در مراتب ۳ تا ۴ قرار دارد. این ۴ کشور با ۴,۵۳ تریلیون دلار معادل ۹۷,۳۴ درصد اندازه کل صادرات بریکس سهم دارند.

۷. از اعضای جدید بریکس بالاترین اندازه صادرات از آن امارات، عربستان، ایران، مصر و اتیوپی ۴۲۵,۲، ۲۷۶,۲، ۷۱,۶ و ۴۳,۶ و ۳,۹ میلیارد دلار است. ملاحظه می‌شود اندازه اقتصاد ایران در بین اعضای بریکس، در جایگاه ۹ قرار دارد.

گرو بریکس پلاس با ۵/۶ تریلیون دلار صادرات، ۲۴/۹ درصد از ارزش صادرات جهان را در اختیار دارد. چین با ۳/۳۶ میلیارد دلار، به تنهایی ۶۰ درصد از صادرات بریکس پلاس را به خود اختصاص داده است. ایران با ۷۱,۶ میلیارد دلار صادرات فقط ۱/۲۹ درصد از ارزش کل صادرات این گروه را دارا می‌باشد (رتبه ۹).

نمودار ۵- ارزش و سهم صادرات ۱۰ کشور عضو بریکس-پلاس از صادرات کالای جهانی مقاطع سالانه ۲۰۰۰، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱

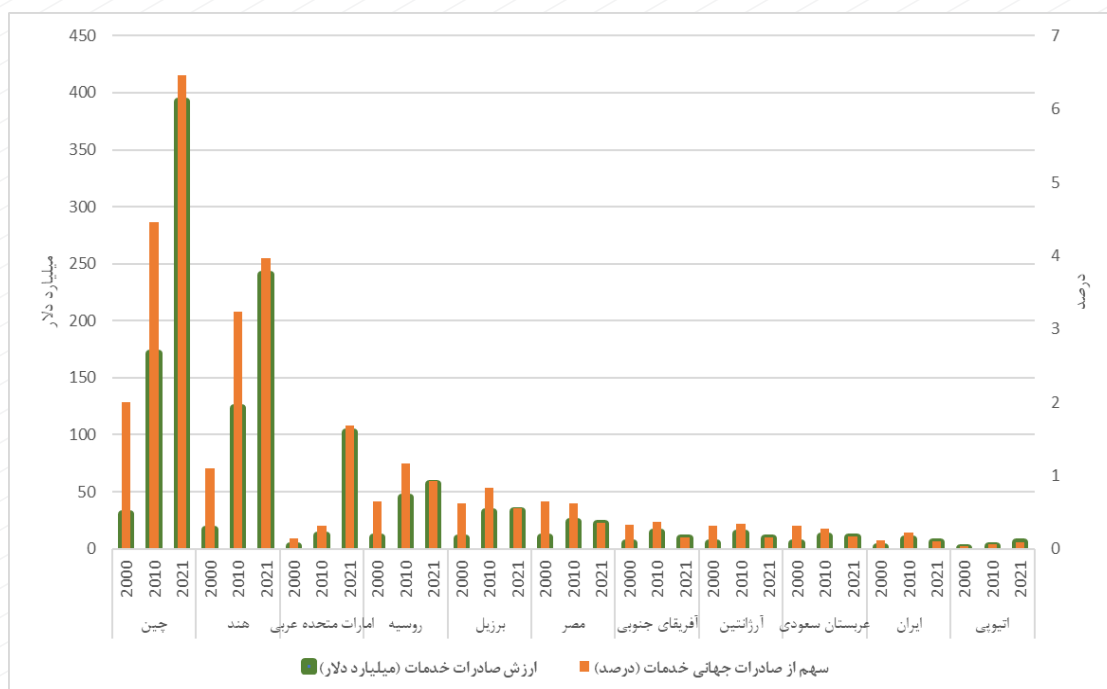

۸. مشابه تحلیل صادرات برای کشورهای بریکس، با اندکی تعدیل و اغماض، برای واردات آن کشورها نیز موضوعیت دارد. به طوری که صادرات و واردات کالایی اعضای گروه بریکس در سال ۲۰۲۱ م. به ترتیب ۴۶۶ و ۳۹۱ تریلیون دلار بود که ۲۰۸۶ و ۱۷۳۳ درصد از صادرات و واردات کالایی جهان سهم داشته‌اند.
۹. تراز تجارت کالایی بریکس به رقم چشمگیر ۷۴۳۳+ میلیارد دلار مثبت بوده است که متاثر از تراز تجاری مثبت ۶۷۵۲+ میلیارد دلاری چین است. بین اعضای گروه بریکس، بسیاری با مازاد تراز تجاری کالایی مواجه بودند (به واحد میلیارد دلار) از جمله روسیه (۱۸۹،۸+)، عربستان (۱۲۳،۳+)، امارات (۷۷،۷+)، برزیل (۴۶،۱+)، ایران (۲۲،۶+) و آفریقای جنوبی (۹،۶+)؛ و در مقابل تعدادی از اعضای جدید از جمله هند (۱۷۷،۵-)، مصر (۳۹،۹-) و اتیوپی (۱۳،۰-) با کسری تراز تجارت کالایی بالایی در بین ۱۰ عضو بریکس پلاس مواجه بوده‌اند.

گروه بریکس پلاس با ۸۸۶/۵ میلیارد دلار صادرات، ۱۴/۶ درصد از ارزش صادرات خدمات جهان را در اختیار دارد. چین با ۳۹۲/۲ میلیارد دلار، ۴۴/۲ درصد از صادرات خدمات گروه را به خود اختصاص داده است. ایران با ۵/۸ میلیارد دلار صادرات فقط ۰/۶۵ درصد از ارزش صادرات خدمات این گروه را دارا می‌باشد (رتبه آخر).

نمودار ۶- ارزش و سهم صادرات ۱۰ عضو بریکس-پلاس از صادرات خدمات جهانی مقایسه سالانه ۲۰۰۰، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱

جدول ۳- روندهای بلندمدت تجارت (صادرات و واردات کالا و خدمات) بریکس پلاس و اعضای آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱

تجارت خدمات بریکس و سهم از جهان				ارزش تجارت کالای بریکس و سهم از جهان					شرح	
سهم	واردات	سهم	صادرات	شاخص سهم	سهم	واردات	شاخص سهم	سهم	صادرات	
(%)	\$B	(%)	\$B	۲۰۰۰=۱۰۰	(%)	\$B	۲۰۰۰=۱۰۰	(%)	\$B	
۱,۱	۱۶,۷	۰,۶۲	۹,۵	۱۰۰	۱,۲۷	۵۸,۶	۱۰۰	۰,۸۶	۵۵,۱	۲۰۰۰
۱,۷۰	۶۲,۶	۰,۸۳	۳۱,۸	۹۷,۶	۱,۲۴	۱۹۱,۵	۱۵۳,۵	۱,۳۲	۲۰۱,۹	۲۰۱۰
۱,۱۲	۵۰,۳	۰,۵۵	۳۳,۳	۱۱۹,۷	۱,۵۲	۲۳۴,۷	۱۴۶,۵	۱,۲۶	۲۸۰,۸	۲۰۲۱
۱,۱۱	۱۶,۸	۰,۶۴	۹,۸	۱۰۰	۱,۰۷	۴۹,۳	۱۰۰	۱,۶۳	۱۰۵,۰	۲۰۰۰
۲,۰	۷۳,۷	۱,۱۷	۴۵,۰	۱۶۵,۴	۱,۷۷	۲۷۳,۶	۱۶۰,۷	۲,۶۲	۴۰۰,۴	۲۰۱۰
۱,۳۵	۷۵,۹	۰,۹۳	۵۶,۶	۱۸۴,۱	۱,۹۷	۳۰۴,۰	۱۳۵,۶	۲,۲۱	۴۹۳,۸	۲۰۲۱
۱,۲۷	۱۹,۲	۱,۱۰	۱۶,۷	۱۰۰	۱,۱۱	۵۱,۵	۱۰۰	۰,۶۶	۴۲,۴	۲۰۰۰
۳,۱۷	۱۱۶,۸	۳,۲۳	۱۲۳,۸	۲۰۴,۵	۲,۲۷	۳۵۰,۱	۲۲۴,۲	۱,۴۸	۲۲۶,۴	
۳,۴۹	۱۹۶,۰	۳,۹۶	۲۴۰,۷	۳۳۴,۲	۳,۷۱	۵۷۲,۹	۲۶۸,۲	۱,۷۷	۳۹۵,۴	۲۰۲۱

جدول ۳ - روندهای بلندمدت تجارت (صادرات و واردات کالا و خدمات) بریکس پلاس و اعضای آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱											
شرح			ارزش تجارت کالای بریکس و سهم از جهان						تجارت خدمات بریکس و سهم از جهان		
	صادرات	سهم	شاخص سهم	واردات	سهم	شاخص سهم		صادرات	سهم	واردات	سهم
	\$B	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰	\$B	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰		\$B	(%)	\$B	(%)
چین	۲۴۹,۲	۲۰۰	۳,۸۷	۱۰۰	۲۲۵,۰	۴,۸۶	۱۰۰	۳,۴	۲,۰۰	۳۶,۰	۲,۳۷
	۱۵۷۸,۳	۲۰۱۰	۷,۵۹	۱۹۶,۱	۱۳۹۶,۲	۹,۰۵	۱۸۶,۲	۱۷۱,۲	۴,۴۶	۱۹۳,۳	۵,۲۵
	۳۳۶۳,۸	۲۰۲۱	۱۵,۰۷	۳۸۹,۴	۲۶۸۸,۶	۱۷,۴۳	۳۵۸,۶	۳۹۲,۲	۶,۴۶	۴۴۱,۳	۷,۸۵
آفریقای جنوبی	۳۲,۰	۲۰۰	۰,۵۰	۱۰۰	۳۰,۲	۰,۶۵	۱۰۰	۵,۰	۰,۳۳	۵,۸	۰,۳۸
	۸۵,۷	۲۰۱۰	۰,۵۶	۱۱۲,۰	۹۶,۲	۰,۶۲	۹۵,۴	۱۴,۰	۰,۳۷	۱۸,۵	۰,۵۰
	۱۲۳,۶	۲۰۲۱	۰,۵۵	۱۱۰,۰	۱۱۴,۰	۰,۷۴	۱۱۳,۸	۹,۱	۰,۱۵	۱۳,۳	۰,۲۴
آرژانتین	۲۶,۴	۲۰۰	۰,۴۱	۱۰۰	۲۵,۲	۰,۵۴	۱۰۰	۴,۹	۰,۳۲	۹,۲	۰,۶۱
	۶۸,۵	۲۰۱۰	۰,۴۵	۱۱۲,۵	۵۶,۴	۰,۳۷	۶۸,۵	۱۳,۱	۰,۳۴	۱۴,۱	۰,۳۸
	۷۷,۹	۲۰۲۱	۰,۳۵	۸۵,۴	۶۳,۲	۰,۴۱	۷۵,۹	۹,۴	۰,۱۵	۱۲,۸	۰,۲۳
اتیوپی	۰,۵	۲۰۰	۰,۰۰۸	۱۰۰	۱,۳	۰,۰۳	۱۰۰	۰,۵	۰,۰۳	۰,۵	۰,۰۳
	۲,۳	۲۰۱۰	۰,۰۱۵	۱۸۷,۵	۸,۶	۰,۰۶	۲۰۰,۰	۲,۲	۰,۰۶	۲,۵	۰,۰۷
	۳,۹	۲۰۲۱	۰,۰۱۷	۲۱۲,۵	۱۶,۰	۰,۱۰	۳۳۳,۳	۵,۶	۰,۰۹	۶,۷	۰,۱۲
امارات متحده عربی	۴۹,۸	۲۰۰	۰,۷۷	۱۰۰	۳۵,۰	۰,۷۶	۱۰۰	۲,۲	۰,۱۴	۸,۶	۰,۵۶
	۲۱۲,۳	۲۰۱۰	۱,۳۹	۱۸۰,۵	۱۸۳,۴	۱,۱۹	۱۵۶,۷	۱۱,۷	۰,۳۱	۴۲,۱	۱,۱۴
	۴۲۵,۲	۲۰۲۱	۱,۹۰	۲۴۶,۸	۳۴۷,۵	۲,۲۵	۱۸۹,۱	۱۰۱,۸	۱,۶۸	۷۶,۱	۱,۳۵
ایران	۲۸,۳	۲۰۰	۰,۴۴	۱۰۰	۱۴,۳	۰,۳۱	۱۰۰	۱,۸	۰,۱۲	۳,۱	۰,۲۰
	۱۰۲,۰	۲۰۱۰	۰,۶۷	۱۵۲,۳	۶۵,۸	۰,۴۳	۱۳۸,۷	۸,۳	۰,۲۲	۲۳,۴	۰,۶۳
	۷۱,۶	۲۰۲۱	۰,۳۲	۷۲,۷	۴۹,۰	۰,۳۲	۷۴,۴	۵,۸	۰,۱۰	۱۱,۱	۰,۲۰
عربستان سعودی	۷۷,۵	۲۰۰	۱,۲۰	۱۰۰	۳۰,۲	۰,۶۵	۱۰۰	۴,۸	۰,۳۲	۲۵,۲	۱,۶۶
	۲۵۱,۱	۲۰۱۰	۱,۶۵	۱۳۷,۵	۱۰۶,۹	۰,۶۹	۱۰۶,۲	۱۰,۷	۰,۲۸	۷۶,۸	۲,۰۸
	۲۷۶,۲	۲۰۲۱	۱,۲۴	۱۰۳,۳	۱۵۲,۹	۰,۹۹	۱۵۲,۳	۱۰,۳	۰,۱۷	۷۳,۳	۱,۳۰

جدول ۳ - روندهای بلندمدت تجارت (صادرات و واردات کالا و خدمات) بریکس پلاس و اعضای آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱

شرح		ارزش تجارت کالای بریکس و سهم از جهان						تجارت خدمات بریکس و سهم از جهان		
		صادرات	سهم	شاخص سهم	واردات	سهم	شاخص سهم	صادرات	سهم	واردات
		\$B	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰	\$B	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰	\$B	(%)	\$B
مصر	۲۰۰۰	۴,۷	۰,۰۷	۱۰۰	۱۴,۰	۰,۳۰	۱۰۰	۹,۸	۰,۶۴	۷,۵
	۲۰۱۰	۲۶,۴	۰,۱۷	۲۴۲,۹	۵۲,۹	۰,۳۴	۱۱۳,۳	۲۳,۸	۰,۶۲	۱۴,۷
	۲۰۲۱	۴۳,۶	۰,۲۰	۲۸۵,۷	۸۳,۵	۰,۵۴	۱۸۰,۰	۲۱,۹	۰,۳۶	۲۳,۰
بریکس فعلی	۲۰۰۰	۴۸۳,۷	۷,۵۱	۱۰۰	۴۱۴,۶	۸,۹۶	۱۰۰	۷۱,۴	۴,۶۹	۹۴,۵
	۲۰۱۰	۲۴۹۲,۷	۱۶,۳۴	۲۱۷,۶	۲۳۰۷,۶	۱۴,۹۶	۱۶۷,۰	۳۸۵,۸	۱۰,۰۶	۴۶۴,۹
	۲۰۲۱	۴۶۵۷,۵	۲۰,۸۶	۲۷۷,۸	۳۹۱۴,۲	۲۵,۳۷	۲۸۳,۱	۷۳۱,۷	۱۲,۰۵	۷۷۶,۸
بریکس پلاس	۲۰۰۰	۶۷,۹	۱,۰۴۱	۱۰۰	۵۳۴,۶	۱۱,۵۶	۱۰۰	۹۵,۴	۶,۲۷	۱۴۸,۶
	۲۰۱۰	۳۱۵۵,۳	۲,۰۶۸	۱۹۸,۷	۲۷۸۱,۶	۱۸,۰۳	۱۵۶,۰	۴۵۵,۶	۱۱,۸۸	۶۳۸,۵
	۲۰۲۱	۵۵۵۵,۹	۲۴,۸۸	۲۳۹,۰	۴۶۲۶,۳	۲۹,۹۹	۲۵۹,۴	۸۸۶,۵	۱۴,۶۰	۹۷۹,۸
جهان	۲۰۰۰	۶۴۴۴,۲	۱۰۰	۱۰۰	۶۶۵۸,۹	۱۰۰	۱۰۰	۱۵۲۱,۷	۱۰۰	۱۵۱۶,۰
	۲۰۱۰	۱۵۲۵۸	۱۰۰	۲۳۶,۸	۱۵۴۲۶	۱۰۰	۲۳۱,۷	۳۸۳۵,۰	۲۵۲,۰	۳۶۸۵,۱
	۲۰۲۱	۲۲۳۲۸	۱۰۰	۳۴۶,۵	۲۲۵۸۷	۱۰۰	۳۳۹,۲	۶۰۷۲	۳۹۹,۰	۵۶۲۳

ماخذ: نتایج یافته‌های تحقیق حاضر بر مبنای داده‌های خام آماری UNCTAD, HANDBOOK OF STATISTICS, ۲۰۱۲-۲۰۲۱, ۸۶-۹۷.

۳-۵. تحولات روندهای بلندمدت سرمایه‌گذاری بریکس پلاس

مطابق جدول ۴ روندهای جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای فعلی و جدید (۵+۶) بریکس و جایگاه یکایک اعضا (سهم، موقعیت، شاخص عملکرد و روند) از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱ گویای آن است که:

- جریان ورودی ۵ کشور بریکس فعلی از ۸۰۶۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۳۵۵۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ رسید. در واقع جریان ورودی بریکس از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۴۴,۲۰ در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد ۷,۳۱ درصد افزایش یافته است. به این ترتیب سهم بریکس از جریان ورودی سرمایه‌گذاری جهانی از ۵,۷۶ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۲,۴۵ درصد در سال ۲۰۲۱، ۳,۹۰ برابر روبه افزایش گذاشته است. هم‌اینک بیش از یک‌پنجم جریان ورودی جهانی به بریکس تعلق دارد. حال آن که جریان خروجی ۵ کشور

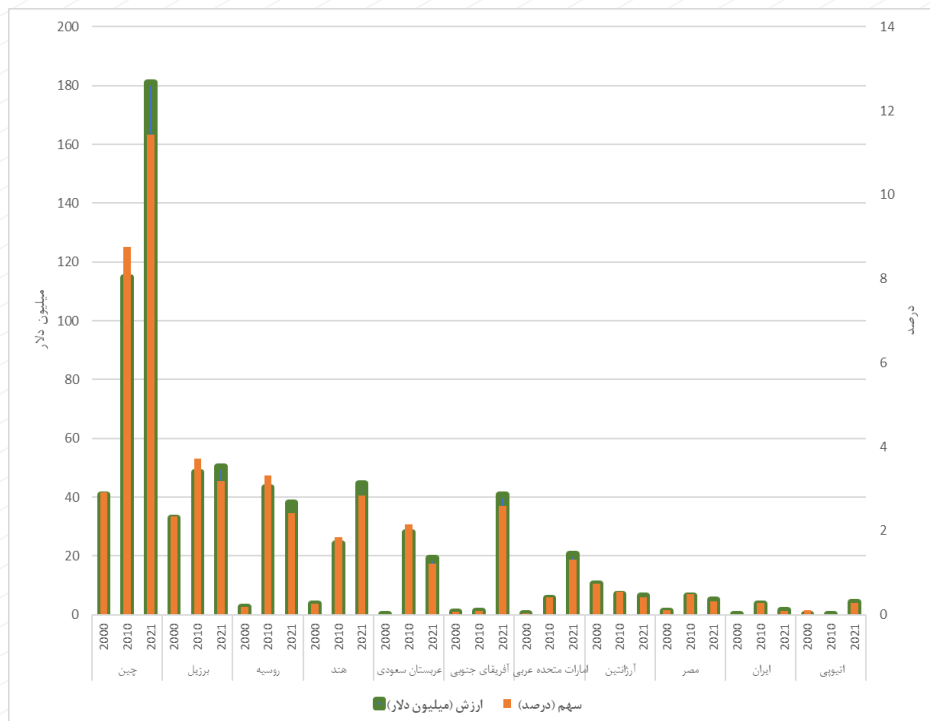

بریکس فعلی از ۱۸٫۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۲۴۷٫۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ رسید. در واقع جریان خروجی بریکس از واحد ۱۰۰ در سال ۲۰۰۰ به ۱۳۳۷٫۳۰ در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد دو رقم ۱۳٫۱۴ درصد افزایش یافته است. به این ترتیب سهم بریکس از جریان خروجی سرمایه‌گذاری جهانی از ۰٫۶۶ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۴٫۴۸ درصد در سال ۲۰۲۱، برابر روبه افزایش گذاشته است. به این ترتیب آهنگ رشد جریان خروجی سرمایه‌گذاری بریکس (۱۳٫۱۴ درصد) بمراتب بیشتر از آهنگ رشد جریان ورودی بریکس (۷٫۳۱ درصد) بوده است. کماکان این تحلیل برای بریکس جدید نیز موضوعیت دارد. ۲. این آهنگ رشد پرشتاب جریان خروجی و ورودی سرمایه‌گذاری هر دو طیف فعلی و جدید اعضای بریکس و افزایش سهم چند برابری گروه بریکس از جریان سرمایه‌گذاری جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و نخست چین بوده است. چراکه سهم چین از کل جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری به ترتیب از ۴۰٫۷۲ و ۱۲٫۲۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۱۸۱٫۰ و ۱۴۵٫۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ به شدت روبه افزایش گذاشته است. در واقع جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری بریکس طی این مدت به ترتیب با ۷٫۳۶ و ۱۲٫۴۹ درصد طی دوره، سبب گردیده سهم چین از جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری بریکس به ترتیب از ۵۰٫۴۶ و ۶۶٫۲۷ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۵۱٫۰۰ و ۵۸٫۶۹ درصد جریان سرمایه‌گذاری بریکس تغییر یابد. به این ترتیب هم اینک چین با جریان متوازن سرمایه‌گذاری و بازیگر کلیدی نه تنها در بین بریکس، بلکه در جهان محسوب می‌شود.

گروه بریکس پلاس با ۴۱۲/۵ میلیارد دلار جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، ۲۶/۱ درصد جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان را در اختیار دارد. چین، برزیل و هند به ترتیب با ۱۸۱، ۵۰/۴ و ۴۴/۷ میلیارد دلار، جمعا ۲۷۶/۱ میلیارد دلار و ۶۶/۹ درصد از جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این گروه را به خود اختصاص داده‌اند. ایران با ۱/۴ میلیارد دلار، فقط ۰/۴ درصد از جریان ورودی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی گروه را در اختیار داشته و در رتبه آخر قرار دارد.

نمودار ۶- جریان ورودی و سهم جهانی سرمایه‌گذاری خارجی ۱۰ کشور بریکس-پلاس طی مقاطع سالانه ۲۰۰۰، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱

۳. کشورهای بریکس از جنبه جایگاه جریان سرمایه‌گذاری خارجی به چند دسته قابل دسته‌بندی هستند:

الف) بازیگران اصلی کلیدی در جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری جهانی با آهنگ رشد بالا: نظر به جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری خارجی بالای چین، تنها این کشور در این دسته واقع است. چین با ۱۸۱٫۰ میلیارد دلار و ۱۴۵٫۲ میلیارد دلار ورودی و خروجی جریان سرمایه، به ترتیب با ۱۱٫۴۴ و ۸٫۵ درصد جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی جهان، بازیگر نخست بریکس قلمداد می‌شود.

ب) بازیگران متوسط با آهنگ رشد بالا در جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری جهانی: هند، امارات و عربستان در گام نخست، و برزیل در مرحله بعدی در این گروه از کشورها قرار دارند که ضمن بازیگر متوسط جریان ورودی و خروجی، با آهنگ رشد چشمگیری طی این مدت، تجربه عملکرد موفق‌تری داشته‌اند.

ج) بازیگران با بی‌ثباتی و پیش‌بینی ناپذیری جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری: روسیه، اتیوپی و ایران نمونه این گروه از کشورها هستند که با فراز و فرود جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری مواجه هستند.

جدول ۴- روندهای بلندمدت جریان سرمایه‌گذاری خارجی (ورودی و خروجی) بریکس پلاس و اعضای آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱								
شرح	جریان خروجی سرمایه‌گذاری خارجی			جریان ورودی سرمایه‌گذاری خارجی			سهیم، موقعیت، جایگاه و روند کشورهای عضو بریکس	
	ارزش	سهیم	شاخص سهیم	ارزش	سهیم	شاخص سهیم		
	\$M	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰	\$M	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰		
برزیل	۲۰۰۰	۲,۲۸	۰,۱۸	۱۰۰	۳۲,۷۸	۲,۳۴	۱۰۰	بازیگر متوسط در جریان ورودی
	۲۰۱۰	۱۱,۵۹	۰,۸۰	۴۴۴,۴	۴۸,۵۱	۳,۷۱	۱۵۸,۵	با خالص ورودی بالا
	۲۰۲۱	۲۳,۱	۱,۳۵	۷۵۰,۰	۵۰,۴	۳,۱۹	۱۳۶,۳	با فراز و فرود بالا
روسیه	۲۰۰۰	۳,۱۸	۰,۲۶	۱۰۰	۲,۷۱	۰,۱۹	۱۰۰	جریان متوازن سرمایه
	۲۰۱۰	۵۲,۵۲	۳,۶۲	۱۳۹۲,۳	۴۳,۲۹	۳,۳۱	۱۷۴۲,۱	بازیگر متوسط
	۲۰۲۱	۶۳,۶	۳,۷۲	۱۴۳۰,۸	۳۸,۲	۲,۴۱	۱۲۶۸,۴	با فراز و فرود
هند	۲۰۰۰	۰,۵۱	۰,۰۵	۱۰۰	۳,۵۹	۰,۲۶	۱۰۰	جریان متوازن سرمایه
		۱۳,۱۵	۰,۹۱	۱۸۲۰,۰	۲۴,۱۶	۱,۸۵	۷۱۱,۵	بازیگر متوسط
	۲۰۲۱	۱۵,۵	۰,۹۱	۱۸۲۰,۰	۴۴,۷	۲,۸۳	۱۰۸۸,۵	با آهنگ رشد بسیار بالا
چین	۲۰۰۰	۱۲,۲۶	۱,۰۰	۱۰۰	۴۰,۷۲	۲,۹۱	۱۰۰	جریان متوازن سرمایه
	۲۰۱۰	۶۸,۹۱	۴,۷۵	۴۷۵,۰	۱۱۴,۷۳	۸,۷۶	۳۰۱,۰	بازیگر کلیدی
	۲۰۲۱	۱۴۵,۲	۸,۵۰	۸۵۰,۰	۱۸۱,۰	۱۱,۴۴	۳۹۳,۱	با آهنگ رشد بسیار بالا
آفریقای جنوبی	۲۰۰۰	۰,۲۷	۰,۰۲	...	۰,۸۹	۰,۰۶	۱۰۰	خالص ورودی بالا
	۲۰۱۰	-۰,۰۸	۰,۰	...	۱,۲۳	۰,۰۹	۱۵۰,۰	بازیگر متوسط
	۲۰۲۱	۰,۰۰۲	۰,۰۰۱	...	۴۰,۹	۲,۵۹	۴۳۱۶,۷	آهنگ رشد ورودی بالا
آرژانتین	۲۰۰۰	۰,۹۰	۰,۰۷	۱۰۰	۱۰,۴۲	۰,۷۴	۱۰۰	حضور متوسط و نامتوازن
	۲۰۱۰	۰,۹۷	۰,۰۷	۱۰۰	۷,۰۶	۰,۵۴	۷۳,۰	روبه افول در جریان ورودی
	۲۰۲۱	۱,۴	۰,۰۸	۱۱۴,۳	۶,۵	۰,۴۱	۵۵,۴	
اتیوپی	۲۰۰۰	۰,۰	۰,۰	...	۰,۱۴	۰,۱۰	۱۰۰	حضور ناچیز منتهی روبه فزونی
	۲۰۱۰	۰,۰	۰,۰	...	۰,۲۹	۰,۰۲	۲۰,۰	در جریان ورودی توأم با نوسان
	۲۰۲۱	..	۰,۰	...	۴,۳	۰,۲۷	۲۷۰,۰	

جدول ۴- روندهای بلندمدت جریان سرمایه‌گذاری خارجی (ورودی و خروجی) بریکس پلاس و اعضای آن از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱								
شرح	جریان خروجی سرمایه‌گذاری خارجی			جریان ورودی سرمایه‌گذاری خارجی			سهام، موقعیت، جایگاه و روند کشورهای عضو بریکس	
	ارزش	سهام	شاخص سهم	ارزش	سهام	شاخص سهم		
	\$M	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰	\$M	(%)	۱۰۰=۲۰۰۰		
امارات متحده عربی	۲۰۰۰	۰٫۴۲	۰٫۰۳	۱۰۰	۰٫۵۱	۰٫۰۴	۱۰۰	حضور متوازن روبه فزون با آهنگ رشد بسیار بالا
	۲۰۱۰	۲٫۰۲	۰٫۱۴	۴۶۶٫۷	۵٫۵۰	۰٫۴۲	۱۰۵۰	
	۲۰۲۱	۲۲٫۵	۱٫۳۲	۴۴۰۰٫۰	۲۰٫۷	۱٫۳۱	۳۲۷۵	
ایران	۲۰۰۰	۰٫۰۲	۰٫۰۰۱	۱۰۰	۰٫۱۹	۰٫۰۱۴	۱۰۰	حضور ناچیز در ورودی و خروجی توام با نوسان شدید
	۲۰۱۰	۰٫۳۵	۰٫۰۲	۲۰۰۰٫۰	۳٫۶۵	۰٫۲۸	۲۰۰۰	
	۲۰۲۱	۰٫۰۸	۰٫۰۰۵	۵۰۰٫۰	۱٫۴	۰٫۰۹	۶۴۲٫۹	
عربستان سعودی	۲۰۰۰	۱٫۵۵	۰٫۱۳	۱۰۰	۰٫۱۸	۰٫۰۱۳	۱۰۰	حضور متوازن روبه فزون با آهنگ رشد بسیار بالا
	۲۰۱۰	۳٫۹۱	۰٫۲۷	۲۰۷٫۷	۲۸٫۱۱	۲٫۱۵	۱۶۵۳۸٫۵	
	۲۰۲۱	۲۳٫۹	۱٫۴۰	۱۰۷۶٫۹	۱۹٫۳	۱٫۲۲	۹۳۸۴٫۶	
مصر	۲۰۰۰	۰٫۰۵	۰٫۰۰۴	۱۰۰	۱٫۲۴	۰٫۱۰	۱۰۰	حضور ناچیز منتهی روبه فزونی در جریان ورودی توام با نوسان
	۲۰۱۰	۱٫۱۸	۰٫۸	۲۰۰۰۰٫۰	۶٫۳۹	۰٫۴۹	۴۹۰	
	۲۰۲۱	۰٫۳۷	۰٫۰۲	۵۰۰٫۰	۵٫۱۲	۰٫۳۲	۳۲۰	
بریکس فعلی	۲۰۰۰	۱۸٫۵	۰٫۶۶	۱۰۰	۸۰٫۶۹	۵٫۷۶	۱۰۰	حضور موثر و متوازن بویژه ورودی با آهنگ رشد بسیار بالا
	۲۰۱۰	۱۴۶٫۱۷	۱۰٫۰۷	۱۵۲۵٫۸	۲۳۱٫۹۲	۱۷٫۷۲	۳۰۷٫۶	
	۲۰۲۱	۲۴۷٫۴	۱۴٫۴۸	۲۱۹۳٫۹	۳۵۵٫۲	۲۲٫۴۵	۳۸۹٫۸	
بریکس پلاس	۲۰۰۰	۲۳٫۳۷	۱٫۹۱	۱۰۰	۹۲٫۸۶	۶٫۶۳	۱۰۰	حضور موثر و متوازن بویژه ورودی با آهنگ رشد بسیار بالا
	۲۰۱۰	۱۵۴٫۶	۱۰٫۶۵	۵۵۷٫۶	۲۸۲٫۹۲	۲۱٫۶۱	۳۲۵٫۹	
	۲۰۲۱	۲۹۵٫۶۵	۱۷٫۳۱	۹۰۶٫۳	۴۱۲٫۵۲	۲۶٫۰۸	۳۹۳٫۴	
جهان	۲۰۰۰	۱۲۲۶٫۶	۱۰۰	۱۰۰	۱۴۰٫۵	۱۰۰	۱۰۰	فراز و فرود جریان سرمایه بی‌ثباتی و نوسان‌های بالا آهنگ رشد پایین
	۲۰۱۰	۱۴۵۱٫۴	۱۰۰	۱۱۸٫۳	۱۳۰٫۰	۱۰۰	۹۳٫۵	
	۲۰۲۱	۱۷۰۸	۱۰۰	۱۳۹٫۲	۱۵۸۲	۱۰۰	۱۱۳٫۰	

ماخذ: نتایج یافته‌های تحقیق حاضر بر مبنای داده‌های خام آماری UNCTAD, HANDBOOK OF STATISTICS, ۲۰۱۰-۲۰۲۱, ۸۶-۹۷.

۴. از ارزیابی شاخص‌های کلیدی اقتصادی کشورهای گروه بریکس نتیجه می‌شود بازیگر نخست، چین است. در واقع، از جنبه اندازه اقتصاد، تجارت و سرمایه‌گذاری، چین نقش نخست را داشته و بازیگر کلیدی گروه بریکس است. از این سه جنبه هند در مقام دوم قرار دارد. در این بین، اوضاع اقتصادی، تجاری و سرمایه‌گذاری خارجی ایران از بالقوه تا بالفعل بسیار فاصله است، به‌ویژه اوضاع و احوال ثبات محیط اقتصاد کلان ایران، از جمله رشد اقتصادی و نرخ تورم، نامساعد ارزیابی می‌شود.

۳-۶. تجانس و همگونی درآمد سرانه بلندمدت کشورهای عضو بریکس پلاس

درآمد سرانه می‌تواند معیار مناسبی برای مقایسه اوضاع اقتصادی کشورهای مختلف با یکدیگر باشد و لیکن این معیار، به‌طور مطلق حاکی از توسعه یافتگی یک کشور نیست، چراکه باید عوامل دیگری مانند سطح و هزینه زندگی و نحوه توزیع درآمدها، نیازها و مشکلات هر کشور، تمایلات عادات مصرفی، ضریب پس‌انداز و سرمایه‌گذاری را در نظر گرفت. رعایت این ضوابط تا حدودی درآمد سرانه را به واقعیات اقتصادی کشور نزدیک‌تر می‌کند و موضوع مقایسه را منطقی‌تر می‌سازد. بر این مبنا هرچه کشوری با تولید سرانه بالاتر مواجه باشد، از قدرت اقتصادی بالاتری برخوردار، و در گروه‌بندی با کشورهای با قدرت اقتصادی بالاتر بهتر می‌تواند همکاری نماید.

تولید ناخالص داخلی سرانه و تجانس و همگونی آن برای کشورهای بریکس پلاس طی سه مقطع سالانه از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱ در جدول (۵) ارائه شده است. در ستون ۱ و ۲ جدول، اسامی کشورهای عضو بریکس و مقاطع سالانه بلندمدت ۲۰ ساله از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱ درج شده است. ستون ۳ جدول، تولید ناخالص داخلی سرانه (باختصار تولید سرانه) اعضای بریکس در مقاطع سالانه مدنظر ارائه شده است. مطابق اطلاعات مندرج در جدول نتیجه می‌شود ۱. بالاترین درآمد سرانه در بین کشورهای بریکس پلاس، به دو کشور امارات و عربستان تعلق دارد که از ابتدا تا انتهای دوره تولید سرانه آن دو کمابیش نزدیک به هم روبه افزایش گذاشته است. در مقابل، پایین‌ترین تولید سرانه در بین این کشورها، از آن اتیوپی است که با وجود ۶٫۵ برابر شدن درآمد سرانه طی دوره، همچنان فقیرترین عضو بریکس پلاس است. شکاف درآمد سرانه بالاترین به فقیرترین عضو تا ۵۶ برابر در انتهای دوره بوده است.

۲. ستون ۴ جدول، شاخص تولید ناخالص داخلی سرانه به سال پایه ۲۰۰۰=۱۰۰ (باختصار شاخص درآمد سرانه) این کشورها طی مقاطع سالانه دوره بلندمدت است. مطابق این شاخص بالاترین عملکرد درآمد سرانه طی دوره از آن چین، روسیه، اتیوپی و هند است که طی دوره بلندمدت این ۴ کشور توانسته‌اند تولید سرانه خود را ۱۲٫۷، ۷، ۶٫۵ و ۵ برابر افزایش دهند. بقیه کشورها شاخص تولید سرانه طی دوره افزایشی کمتر از ۳ برابر داشته است.

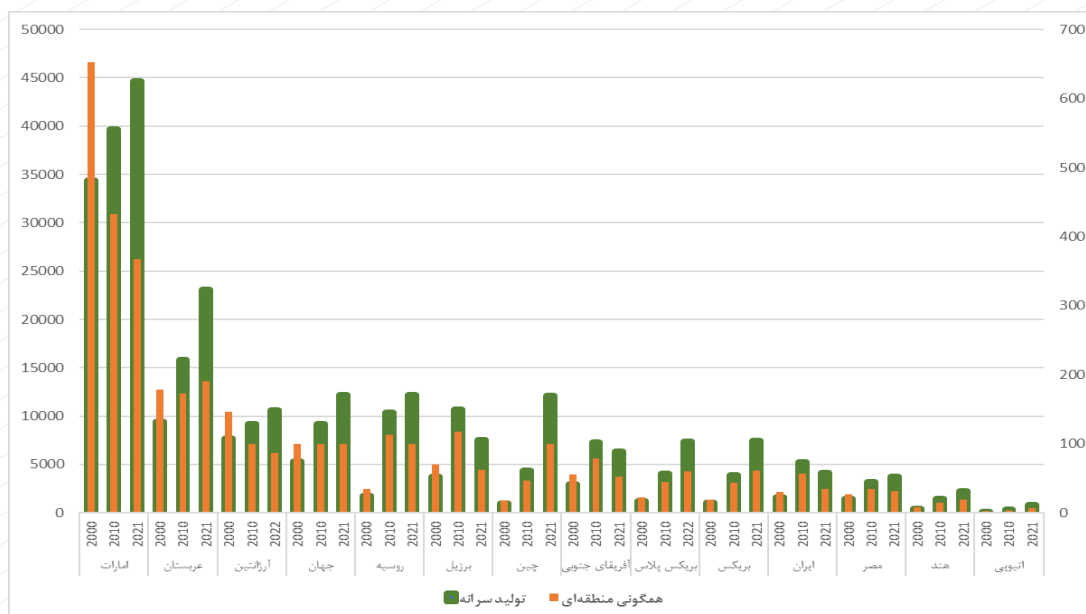
۳. ستون ۵ و ۶ جدول، همگونی و تجانس تولید ناخالص داخلی سرانه و شاخص تجانس و همگونی منطقه‌ای تولید سرانه را برای کشورهای عضو بریکس پلاس طی دوره بلندمدت در قیاس با متوسط جهانی نشان می‌دهد. به همین منظور، متوسط تولید ناخالص داخلی سرانه جهان، به عنوان متوسط جهانی شاخص و مبنای همگونی و تجانس تولید سرانه کشورهای بریکس پلاس، وضعیت تولید سرانه تمام کشورهای عضو نسبت به متوسط تولید سرانه جهان سنجیده شده است. مطابق اطلاعات آماری دو ستون ۵ و ۶ جدول، همگونی و تجانس تولید سرانه کشورهای بریکس در مقیاس جهانی طی سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱ به طور معناداری قابل مشاهده است، چراکه همگونی و همسان شدن درآمد سرانه با محوریت جهان (عدد ۱۰۰)، در ابتدا (سال ۲۰۰۰) و انتهای دوره (۲۰۲۱) برای بسیاری از کشورهای عضو از جمله چین از ۱۸ به ۱۰۰، هند از ۸ به ۱۹ و اتیوپی از ۲ به ۷ به طور چشمگیری بهبود یافته است که همگونی و تجانس درآمد سرانه در بین این کشورها رتایید می‌شود.
۴. همچنین شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس از ۱۹ به ۶۱ در طی دوره بهبود یافته است و همچنین شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس پلاس از ۲۲ به ۶۰ در طی دوره بهبود یافته است. بنابراین شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس از بریکس پلاس به مراتب بهتر بوده است. این بهبود عملکرد درآمد سرانه اساساً متأثر از عملکرد درآمد سرانه کشور چین بوده است؛ چراکه نظر به اندازه جمعیت زیاد و شاخص عملکرد درآمد سرانه تا ۱۲ برابری چین طی دوره، توانسته شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس را تا حدود سه برابر ارتقا دهد.^۱

امارات و عربستان، دو عضو با درآمد سرانه بالا در گروه و چین و هند دو عضو با شاخص عملکرد درآمد سرانه بالای بریکس پلاس هستند. شاخص عملکرد درآمد سرانه ایران در قیاس با کشورهای موفق گروه بریکس پلاس مناسب نیست.

۱. مطابق گزارش IMF، سرانه تولید ناخالص داخلی اعضای گروه هفت کشور ثروتمند و صنعتی جهان (بر پایه برابری قدرت خرید) از اعضای کنونی بریکس بالاتر است. پایین‌ترین سرانه با ۵۱.۸۱ هزار دلار متعلق به ژاپن، همچنان ۴۸.۷ درصد بالاتر از سرانه روسیه است؛ کشوری که بالاترین سرانه تولید ناخالص داخلی را در میان ۵ عضو فعلی بریکس دارد.

نمودار ۸- تولید سرانه و همگونی منطقه‌ای ۱۰ کشور بریکس-پلاس طی مقاطع سالانه ۲۰۰۰، ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱

جدول (۵): تجانس و همگونی در تولید ناخالص داخلی سرانه (GDPPC) کشورهای بریکس، دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱

(واحد ارقام به: دلار جاری، سال پایه ۲۰۰۰=۱۰۰ و شاخص همگونی متوسط جهانی)

شرح	GDPPC	شاخص GDPPC	همگونی منطقه‌ای	شاخص همگونی منطقه‌ای	شرح	GDPPC	شاخص GDPPC	همگونی منطقه‌ای	شاخص همگونی منطقه‌ای
برزیل	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱	۳۶۹۶ ۱۰۷۱۶ ۷۴۸۷	۱۰۰ ۲۹۰ ۲۰۳	۷۰ ۱۱۷ ۶۲	۱۰۰ ۱۶۷ ۸۹	۱۰۰ ۱۱۷ ۶۲	۱۰۰ ۲۹۰ ۲۰۳	۳۶۹۶ ۱۰۷۱۶ ۷۴۸۷	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱
روسیه	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱	۱۷۶۸ ۱۰۳۵۱ ۱۲۱۹۷	۱۰۰ ۵۸۶ ۶۹۰	۳۴ ۱۱۳ ۱۰۰	۱۰۰ ۳۳۲ ۲۹۴	۱۰۰ ۱۱۳ ۱۰۰	۱۰۰ ۵۸۶ ۶۹۰	۱۷۶۸ ۱۰۳۵۱ ۱۲۱۹۷	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱
هند	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱	۴۴۴ ۱۴۰۶ ۲۲۵۳	۱۰۰ ۳۱۷ ۵۰۷	۸ ۱۵ ۱۹	۱۰۰ ۱۸۸ ۲۳۸	۱۰۰ ۱۵ ۱۹	۱۰۰ ۳۱۷ ۵۰۷	۴۴۴ ۱۴۰۶ ۲۲۵۳	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱
چین	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱	۹۵۷ ۴۳۵۴ ۱۲۱۳۲	۱۰۰ ۵۴۵ ۱۲۶۸	۱۸ ۴۷ ۱۰۰	۱۰۰ ۲۶۱ ۵۵۶	۱۰۰ ۴۷ ۱۰۰	۱۰۰ ۵۴۵ ۱۲۶۸	۹۵۷ ۴۳۵۴ ۱۲۱۳۲	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱
آفریقای جنوبی	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱	۲۹۶۹ ۷۲۵۵ ۶۳۴۱	۱۰۰ ۲۴۴ ۲۳۴	۵۶ ۷۹ ۵۲	۱۰۰ ۱۴۱ ۹۳	۱۰۰ ۷۹ ۵۲	۱۰۰ ۲۴۴ ۲۳۴	۲۹۶۹ ۷۲۵۵ ۶۳۴۱	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱

شرح	GDPPC	شاخص	همگونی منطقه‌ای	شاخص همگونی منطقه‌ای	شرح	GDPPC	شاخص	همگونی منطقه‌ای	شاخص همگونی منطقه‌ای
آرژانتین	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۲	۷۶۹۹ ۹۱۶۲ ۱۰۶۱۶	۱۰۰ ۱۱۹ ۱۳۸	۱۴۶ ۱۰۰ ۸۷	بریکس پلاس	۱۱۸۳ ۴۰۴۶ ۷۳۲۵	۱۰۰ ۳۴۲ ۶۱۹	۲۲ ۴۴ ۶۰	۱۰۰ ۲۰۰ ۲۷۳
اتیوپی	۲۰۰۰ ۲۰۱۰ ۲۰۲۱	۱۲۴ ۳۲۵ ۸۰۰	۱۰۰ ۲۶۲ ۶۴۵	۲ ۴ ۷	جهان	۵۲۷۳ ۹۱۴۵ ۱۲۱۷۰	۱۰۰ ۱۷۳ ۲۳۱	۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰	۱۰۰ ۱۰۰ ۱۰۰

Source: World Development Indicators. Click on a metadata icon for original source information to be used for citation.

۵. خاطر نشان می‌سازد که متغیرهای اقتصاد کلان در هر کشور متأثر از سیاست‌های پولی و مالی (داخلی) و سیاست تجاری آن کشور است. همچنین، عوامل متعدد ساختاری مانند نهادها، شرایط سیاسی، ثبات محیط اقتصاد کلان، فضای کسب و کار و شوک‌ها و تکانه‌های غیراقتصادی از جمله تحریم‌ها و نظایر آن به شدت تاثیرگذارند که نمونه بارز آن برای اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰ رخ داده و بیم آن می‌رود در دهه نخست ۱۴۰۰ نیز تداوم یابد.^۱

۷-۳. شرکای تجاری اصلی (فرامنطقه‌ای و منطقه‌ای) کشورهای بریکس

از مطالعه شرکای تجاری اصلی و کلیدی نخست صادرات فرا منطقه‌ای و منطقه‌ای (به تعداد ۵ کشور شریک تجاری نخست) یکایک کشورهای گروه بریکس برای مقاطع سالانه ۲۰۰۱ و ۲۰۲۲، نتایج زیر حاصل می‌شود:

۱. صادرات کالایی برزیل به جهان از ۵۸٫۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۳۳۴٫۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۸٫۷ درصد به بیش از ۵٫۷۷ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. ابتدای دوره در سال ۲۰۰۱ شرکای مهم تجاری برزیل به ترتیب ۵ کشور ایالات متحده (۱۴٫۳)، آرژانتین (۵٫۰)، هلند (۲٫۹)، ژاپن (۲٫۰) و چین (۱٫۹) جمعاً ۲۶٫۱ میلیارد دلار، ۴۵ درصد از کل صادرات برزیل حضور داشتند. منتهی در انتهای دوره در سال ۲۰۲۲ شرکای مهم تجاری برزیل به ترتیب چین (۸۹٫۷)، ایالات متحده (۳۷٫۶)، آرژانتین (۱۵٫۳)، هلند (۱۱٫۹) و اسپانیا (۹٫۸) جمعاً ۱۶۴٫۳ میلیارد دلار، نزدیک نیمی از کل صادرات برزیل به این کشورها صادر شده است. طی دوره تحولاتی در شرکای مهم صادراتی برزیل رخ داده به طوری که چین عضو بریکس به جایگاه نخست شریک صادراتی برزیل ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم از کشورهای خارج از بریکس بوده است.

۱. بانک جهانی در طبقه‌بندی اقتصادهای جهان ۲۰۲۲ در چهار گروه درآمدی: بالا، متوسط-بالا، متوسط-پایین و کم‌درآمد، ایران را در گروه اقتصادهایی با سطح درآمدی متوسط پایین قرار داده است. از علل تنزل موقعیت ایران، می‌توان به رشد پایین و توقف رشد تولید ناخالص داخلی همراه با سقوط ارزش خارجی ریال اشاره کرد (بانک جهانی، ۲۰۲۲).

۲. صادرات کالایی روسیه به جهان از ۹۹٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۴۹۲٫۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد سالانه ۸٫۳ درصد به ۴٫۹ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. ابتدای دوره در سال ۲۰۰۱ شرکای مهم تجاری روسیه به ترتیب ۵ کشور آلمان (۹٫۲)، ایتالیا (۷٫۴)، چین (۵٫۶)، بلاروس (۵٫۲) و هلند (۴٫۷) جمعاً ۳۲٫۱ میلیارد دلار، ۳۲٫۱ درصد از کل صادرات روسیه حضور داشتند. منتهی در انتهای دوره در سال ۲۰۲۲ شرکای مهم تجاری روسیه به ترتیب چین (۶۸٫۷)، هلند (۴۲٫۱)، آلمان (۲۹٫۶)، ترکیه (۲۶٫۴) و بلاروس (۲۳٫۱) جمعاً ۱۳۹٫۳ میلیارد دلار، ۲۸٫۳ درصد از کل صادرات روسیه به این کشورها صادر شده است. طی دوره تحولاتی در شرکای مهم صادراتی روسیه رخ داده به طوری که چین عضو بریکس به جایگاه نخست شریک صادراتی روسیه ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم از کشورهای خارج از بریکس بوده است.

۳. صادرات کالایی هند به جهان از ۴۳٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۴۵۲٫۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۱۱٫۸ درصد به بیش از ۱۰٫۳ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. ابتدای دوره در سال ۲۰۰۱ شرکای مهم تجاری هند به ترتیب ۵ کشور ایالات متحده (۸٫۴)، امارات متحده عربی (۲٫۶)، هنگ کنگ (۲٫۴)، سنگاپور (۰٫۹۳) و چین (۰٫۹۲)، جمعاً ۱۵٫۲۵ میلیارد دلار، ۳۴٫۷ درصد از کل صادرات هند حضور داشتند. منتهی در انتهای دوره در سال ۲۰۲۲ شرکای مهم تجاری هند به ترتیب ایالات متحده (۸۰٫۲)، امارات متحده عربی (۳۱٫۳)، هلند (۱۸٫۵)، چین (۱۵٫۱) و بنگلادش (۱۳٫۸) جمعاً ۱۵۸٫۹ میلیارد دلار، ۳۵٫۱ درصد از صادرات هند به این کشورها صادر شده است. طی دوره تحولاتی در شرکای مهم صادراتی هند رخ داده به طوری که چین عضو بریکس به جایگاه مهم شریک صادراتی هند ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم از کشورهای خارج از بریکس از جمله ایالات متحده بوده است.

۴. صادرات کالایی چین به جهان از ۲۶۶٫۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۳۵۹۳٫۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۱۳٫۲ درصد با ۱۳٫۵ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. ابتدای دوره در سال ۲۰۰۱ شرکای مهم تجاری چین به ترتیب ۵ کشور ایالات متحده (۵۴٫۴)، هنگ کنگ (۴۶٫۵)، ژاپن (۴۴٫۹)، کره جنوبی (۱۲٫۵) و آلمان (۹٫۸) جمعاً ۱۶۸٫۱ میلیارد دلار، ۶۳٫۲ درصد از کل صادرات چین حضور داشتند. منتهی در انتهای دوره در سال ۲۰۲۲ شرکای مهم تجاری چین به ترتیب ایالات متحده (۵۸۲٫۸)، هنگ کنگ (۲۹۷٫۵)، ژاپن (۱۷۲٫۹)، کره (۱۶۲٫۶) و ویتنام (۱۴۷٫۰) جمعاً ۱۱۶۲٫۸ میلیارد دلار، ۳۷٫۹ درصد از صادرات چین به این کشورها صادر شده است. طی دوره هیچ کدام از کشورهای عضو بریکس به جایگاه نخست شریک صادراتی چین ارتقا نیافته و شرکای مهم تجاری چین از کشورهای خارج از بریکس از جمله ایالات متحده بوده است.

۵. صادرات کالایی آفریقایی جنوبی به جهان از ۲۶٫۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۱۲۳٫۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۷٫۷ درصد به بیش از ۴٫۷۵ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. ابتدای دوره در سال ۲۰۰۱ شرکای مهم تجاری این کشور به ترتیب ۵ کشور ایالات متحده آمریکا (۳٫۶)، انگلیس (۲٫۸)، بوتسوانا (۲٫۴)، آلمان (۲٫۳) و هلند (۱٫۱) جمعاً ۱۲٫۲ میلیارد دلار، ۴۶٫۷ درصد از کل صادرات این کشور حضور داشتند. منتهی در انتهای دوره در سال ۲۰۲۲ شرکای مهم تجاری آفریقایی جنوبی به ترتیب چین (۱۱٫۹)، ایالات متحده (۱۱٫۰)، آلمان (۱۰٫۰)، ژاپن (۸٫۶)، و انگلیس (۶٫۳) جمعاً ۴۷٫۸ میلیارد دلار، ۳۸٫۷ درصد صادرات به این کشورها صادر شده است. طی دوره تحولاتی در شرکای مهم صادراتی رخ داده به طوری که چین عضو بریکس به جایگاه نخست شریک صادراتی ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم از کشورهای خارج از بریکس بوده است.

۶. صادرات کالایی ایران به جهان از ۲۳٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۸۰٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۶٫۰ درصد به بیش از ۳٫۴ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. ابتدای دوره در سال ۲۰۰۱ شرکای مهم تجاری ایران به ترتیب ۵ کشور ژاپن (۵٫۱)، ایتالیا (۲٫۱)، سایر آسیا (۵٫۲)، سایر اروپا (۵٫۱) و سایر آفریقا (۱٫۵)، جمعاً ۱۹٫۰ میلیارد دلار، ۷۹٫۵ درصد از کل صادرات ایران حضور داشتند. منتهی در انتهای دوره در سال ۲۰۲۲ شرکای مهم تجاری ایران به ترتیب چین (۲۲٫۴)، سایر آسیا (۱۳٫۰)، سایر مناطق (۹٫۱)، عراق (۷٫۳)، امارات متحده عربی (۶٫۰) و ترکیه (۵٫۸) جمعاً ۵۶٫۴ میلیارد دلار، ۶۹٫۷ درصد صادرات به این کشورها صادر شده است. طی دوره تحولات جدی در شرکای مهم صادراتی ایران رخ داده به طوری که چین عضو بریکس به جایگاه نخست شریک صادراتی ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم خارج از بریکس و ناشناخته بوده است.

۷. از بین اعضای بریکس، کشورهای عضو با اندازه اقتصاد و تجارت کوچک‌تر نظیر آفریقایی جنوبی با کشورهای همسایه و در مجاورت آن کشورها حضور موثرتری دارند. اما هرچه اندازه اقتصاد و تجارت کشوری بزرگ‌تر می‌شود نظیر چین، محصولات کمتری به آن کشورها صادر می‌شود. در بین اعضای بریکس، تنها چین در بازار صادراتی بسیاری اعضا از جمله ایران حضور دارد. در این بین هیچ عضوی از بریکس از توسعه تجارت دوجانبه متوازنی برخوردار نبوده و شرکای تجاری طبیعی متقابل یکدیگر محسوب نمی‌شوند. در واقع هیچ عضوی از بریکس قسمت قابل ملاحظه‌ای از واردات را از کشورهای بریکس تامین نکرده و قسمت زیادی از صادراتشان را به این کشورها روانه نمی‌کند. در واقع، تجارت درون منطقه‌ای دوجانبه بریکس نازل و ناچیز و بسیار پایین ارزیابی می‌شود. در بین این کشورها، کمتر کشوری شرکای تجاری طبیعی متقابل یکدیگر محسوب می‌شوند.

۸. به جزء چین، کمتر عضوی از کشورهای بریکس یکی از ۵ شریک نخست صادراتی دیگر اعضا است. هیچکدام از این کشورها به طور متقابل بخش مهمی از صادرات و واردات را با اعضا مبادله نکرده اند. در این بین، ایران بدلائل محدودتر شدن شرکای تجاری فرامنطقه‌ای، در توسعه تجارت با همسایگان، در زمره شرکای صادراتی کشورهای هم جواز از جمله چین، امارات، ترکیه و عراق حضور دارند.

۹. چین از اعضای بریکس نظر به اندازه بزرگ اقتصاد و تجارت استثنا است. نظر به عدم تجانس و ناهمگونی نسبی اندازه تجارت (صادرات و واردات) برخی کشورهای بریکس پلاس از جمله آفریقای جنوبی و اتیوپی و امکان توسعه تجارت درون منطقه‌ای بالا و هم پای اقتصادهای بزرگ با درآمد سرانه بالا میسر نیست مگر آن که در بلندمدت کشورهای با درآمد پائین در مسیر رشد و توسعه روزافزونی قرار گرفته و اندازه اقتصاد و درآمد سرانه آنها تا چند برابر اندازه فعلی افزایش یابد و متعاقباً تجارت خارجی گسترش یافته و متنوع‌تر گردد.

۳-۸. سیاست تجاری با محوریت تعرفه‌های وارداتی کشورهای عضو بریکس

مطالعه و ارزیابی سیاست تجاری (در دو دسته تعهدات و کاربردی MFN) از دامنه، ابعاد و جنبه‌های مختلف میانگین ساده/ وزنی نرخ تعرفه MFN کاربردی، تعرفه صفر، تعرفه غیرارزشی، تعرفه تا ۱۵ درصد، تعرفه بیش از سه برابر میانگین، حداکثر تعرفه و نظایر آن برای محصولات (کل، کشاورزی، غیرکشاورزی) واردات یکایک کشورهای عضو گروه بریکس بر مبنای جدیدترین آمار در دسترس - سال ۲۰۲۱، نتایج نشان می‌دهد:

۱. اطلاعات مرتبط با سیاست تجاری برای تمامی کشورهای بریکس (البته به جز ایران و در مراتب بعد مصر) درج شده است. در این بین اطلاعات آمار تعرفه گمرکی ایران ناقص، نامعتبر و دور افتاده (پرت) و به روز نیست.

۲. میانگین ساده تعرفه‌های گمرکی نشانگر میانگین نرخ تعرفه گمرکی مصوب در جداول مقررات گمرکی کشورها است (نرخ تعرفه گمرکی که در کتاب مقررات گمرکی کشورها مشاهده می‌شود)، اما میانگین وزنی تعرفه گمرکی گویای آن است که با نرخ تعرفه گمرکی وضع شده، چه میزان واردات در عمل انجام شده است (تعرفه موزون). بالاترین شکاف برای ارقام میانگین ساده و وزنی تعرفه‌ها از آن ایران بوده است. از دلایل شکاف و فاصله بین میانگین ساده و وزنی ریشه در مداخلات پر دامنه و وسیع دولت در تجارت از جمله حمایت‌ها، انحراف‌ها، قیمت‌گذاری و شکاف نرخ ارز است.

۳. در بین اعضای بریکس، به جز ایران، برای بقیه اعضا همگونی و تجانس در میانگین ساده و وزنی تعرفه گمرکی برای انواع محصولات کشاورزی، غیر کشاورزی و تولیدات صنعتی مشاهده می‌شود.

بعلاوه، در طی دوره به جز ایران، روند میانگین ساده و نیز وزنی تعرفه برای محصولات با آهنگ و شیئی ملایم روبه کاهش است.

۴. دامنه میانگین ساده و وزنی تعرفه برای محصولات کشاورزی، غیرکشاورزی و تولیدات صنعتی این کشورها به جز ایران هماهنگ و همگن بوده است. در واقع دامنه تعرفه برای انواع محصولات با پراکنش بالایی مواجه نبوده است. این درحالی است دامنه تعرفه‌ها برای انواع محصولات در ایران ناهمگون و نامتجانس است.

۵. سیاست تجاری ایران صرفاً به تعرفه‌های گمرکی محدود نمی‌شود. تحریم‌های گسترده و متعاقب آن انواع کنترل‌ها (ممنوعیت‌ها، مجوزها و محدودیت‌ها) در سیاست تجاری ضروری بوده که ناشی از عدم ثبات اقتصاد کلان است و باعث شده سیاست تجاری ایران با شفافیت و پیش‌بینی‌پذیری فاصله داشته باشد.

۳-۹. شاخص کارآمدی تجارت درون گروهی کشورهای عضو گروه بریکس

تغییرات شدت تجارت طی دوره نشان می‌دهد که آیا افزایش تجارت درون منطقه‌ای به قیمت کاهش تجارت یک منطقه با دنیا بوده و یا آن که افزایش تجارت درون منطقه‌ای به صورت هماهنگ و متوازن با توسعه تجارت با جهان رخ داده است. شاخص شدت تجارت آهنگ رشد تجارت درون منطقه‌ای و تجارت فرامنطقه‌ای را نیز به صورت پویا نشان داده و مشخص می‌کند که آیا با وجود کاهش نیافتن حجم تجارت فرامنطقه‌ای، انحراف تجارت به وقوع پیوسته است یا خیر؟ با فرض ثابت بودن تقاضای جهانی و یا برابر بودن نوسانات آن در داخل و خارج منطقه و یکسان بودن دیگر شرایط، افزایش شدت تجارت در اثر افزایش تجارت درون منطقه‌ای و کاهش سهم منطقه در تجارت جهانی نشانه وقوع انحراف تجارت است. در مقابل، در صورت ثابت بودن سهم منطقه در تجارت جهانی و افزایش شدت تجارت بدلیل افزایش تجارت درون منطقه‌ای، اثر ایجاد تجارت در یکپارچگی منطقه‌ای رخ می‌دهد. در جداول (۶) و (۷)، نتایج محاسبات شاخص شدت صادرات از طریق اندازه‌گیری نسبت صادرات درون منطقه‌ای هر کشور به صادرات فرامنطقه‌ای آن و یا سهم آن در صادرات غیرمنطقه‌ای برای گروه بریکس و کشورهای عضو ارایه شده است. بر اساس اطلاعات جدول، نتایج زیر را می‌توان خاطر نشان کرد:

۳-۹-۱. شدت روابط تجاری در کشورهای عضو بریکس

صادرات کالایی بریکس به جهان از ۴۹۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۴۵۰۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ رو به افزایش گذارده است. طی دوره، رشد صادرات بریکس ۱۱٫۱ درصد در مقایسه با رشد صادرات جهانی ۶٫۸

درصد، سبب شده است سهم صادرات بریکس از صادرات جهانی از ۸٫۰۵ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۱۸٫۳ درصد در سال ۲۰۲۲ رو به بهبود گذاشته است. در واقع آهنگ رشد صادرات بریکس از آهنگ رشد صادرات جهانی بمراتب بالاتر بوده و به سبب پیشی گرفتن رشد صادرات بریکس از رشد صادرات جهانی، سهم صادرات بریکس از صادرات جهانی در سال ۲۰۲۱ تا ۲۰۲۲ برابر نسبت به ابتدای دوره پیوسته رو به بهبود گذاشته است. صادرات درون گروهی بریکس از ۲۱٫۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۴۳۴٫۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ روبه افزایش گذاشته است. طی این دوره، رشد صادرات درون گروهی بریکس (۱۵٫۴ درصد) در مقایسه با رشد صادرات جهانی بریکس (۱۱٫۱)، سبب شده سهم صادرات درون منطقه‌ای از صادرات کالایی بریکس از ۴٫۳۱ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۹٫۶۴ درصد در سال ۲۰۲۱، با بیش از دو (۲٫۲۳) برابر طی دوره، روبه افزایش گذارد.

شاخص شدت تجارت (صادرات) در بریکس از ۵۳۵٪ واحد در سال ۲۰۰۱ به ۵۲۷٪ واحد در سال ۲۰۲۱ تغییر معنی‌داری نداشته است. به طوری که شاخص شدت تجارت به سال پایه ۲۰۰۱ از واحد ۱۰۰ به ۹۸٫۴ در سال تغییر ملموسی را شاهد نبوده است. افزایش سهم صادرات درون منطقه‌ای از کل صادرات جهانی بریکس توأم با افزایش چشمگیر سهم صادرات کالایی جهانی بریکس از صادرات جهانی باعث شده تا به دلیل افزایش سهم صادرات درون گروهی بریکس، شاخص شدت تجاری به طور معنی‌داری تغییر نکند. طی دوره افزایش شاخص شدت صادرات با رشد سهم صادرات درون منطقه‌ای بریکس هماهنگ بوده است. در واقع آهنگ رشد صادرات جهانی بریکس توأمان متأثر از آهنگ رشد درون و فرا گروهی صادرات کشورهای بریکس اتفاق افتاده است.

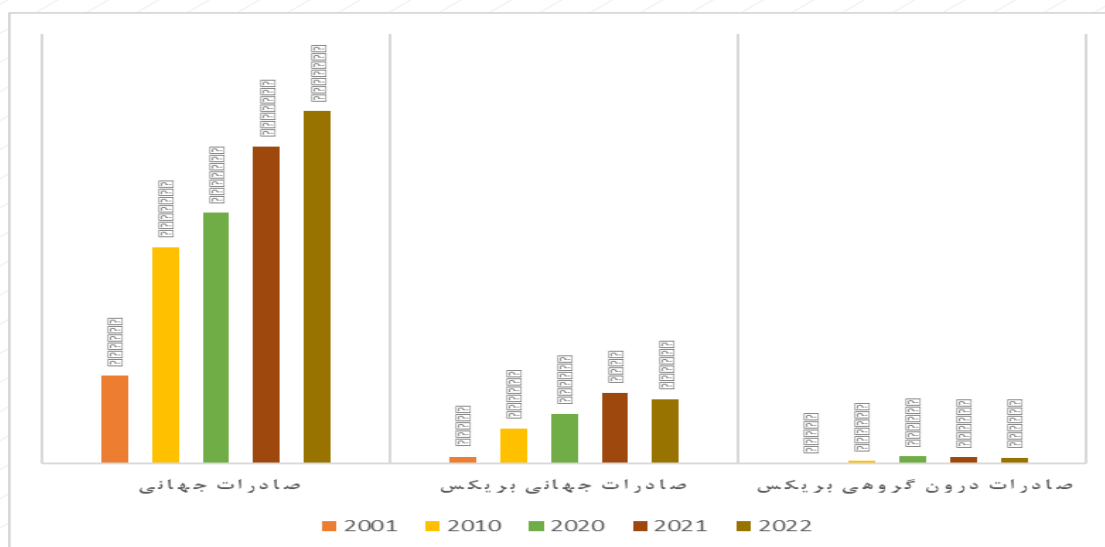
هرچند سهم صادرات درون گروهی بریکس بسیار نازل است و به جز تعدادی از کشورهای با اندازه تجارت پایین، غالب صادرات اعضا با شرکای فرامنطقه‌ای صورت می‌گیرد ولیکن روند آن بعد از شکل‌گیری بریکس روبه فزونی گذارده است. بدین ترتیب افزایش سهم بریکس در صادرات جهانی هم‌زمان با افزایش سهم صادرات درون گروهی بریکس گویای آن است که حداقل طی دوره ۲۰۰۱-۲۰۲۱ بهبود در شدت روابط تجاری بریکس منجر به توسعه صادرات جهانی آن شده است (ایجاد تجارت). با فرض ثابت بودن تقاضای جهانی یا برابر بودن نوسان‌های آن در داخل و خارج گروه و ثبات دیگر شرایط، عدم تغییر معنی‌دار شاخص شدت روابط تجاری در اثر افزایش صادرات درون گروهی توأم با افزایش سهم بریکس در صادرات جهانی، نشانه وقوع ایجاد تجارت است. با وجود این دامنه سهم صادرات درون گروهی بسیار پایین، حداقل ۴۲۹٪ واحد در سال ۲۰۲۱ و حداکثر ۷۳۳٪ واحد در سال ۲۰۲۰، پیوسته ارقام پایین، ارزیابی می‌شود.

طی دوره ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲، ارزش صادرات جهانی ۴ برابر و ارزش صادرات جهانی گروه بریکس پلاس بیش از ۹ برابر و ارزش صادرات درون گروهی این گروه تا ۲۰/۴ برابر روبه افزایش گذاشته است. به این ترتیب سهم ارزش

صادرات جهانی این گروه ۱۰/۲۵ واحد درصد و سهم صادرات درون گروهی بریکس پلاس ۵/۳۳ واحد درصد افزایش یافته است. طی دوره شاخص همگرایی تجاری درون گروهی بریکس پلاس هرچند در سطحی پایین، اما باثبات بوده است. بنابراین افزایش تجارت درون گروهی بریکس پلاس توام با توسعه تجارت جهانی این گروه رخ داده است (ایجاد تجارت).

نمودار ۹ - همگرایی تجارت کالایی (صادرات) درون منطقه‌ای بریکس پلاس از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۱

جدول (۶): همگرایی تجارت کالایی (صادرات) درون گروهی بریکس طی مقاطع سالانه از ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲

شرح	۲۰۰۱	۲۰۱۰	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
صادرات جهانی (میلیارد دلار)	۶۱۳۶٫۷	۱۵۰۹۶٫۷	۱۷۵۰۸٫۱	۲۲۱۴۲٫۵	۲۴۶۱۱٫۱
ارزش صادرات جهانی بریکس (میلیارد دلار)	۴۹۳٫۹	۲۴۷۸٫۳	۳۴۹۵٫۹	۴۹۴۳٫۰	۴۵۰۴٫۴
سهم ارزش صادرات جهانی بریکس (درصد)	۸٫۰۵	۱۶٫۳۸	۱۹٫۹۷	۲۲٫۳۲	۱۸٫۳۰
صادرات درون گروهی بریکس (میلیارد دلار)	۲۱٫۲۹	۲۱۱٫۲۹	۵۱۱٫۶۷	۴۷۳٫۳۱	۴۳۴٫۲۸
سهم صادرات درون گروهی بریکس (درصد)	۴٫۳۱	۸٫۵۳	۱۴٫۶۴	۹٫۵۸	۹٫۶۴
شاخص همگرایی صادرات بریکس	۰٫۵۳۵	۰٫۵۲۱	۰٫۷۳۳	۰٫۴۲۹	۰٫۵۲۷
شاخص همگرایی صادرات بریکس (۱۰۰=۲۰۰۱)	۱۰۰٫۰	۹۷٫۲۶	۱۳۶٫۹۲۵	۸۰٫۱۶۶	۰٫۹۸۴

Source: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm.

در واقع رشد شتابان توسعه تجارت بریکس اساساً توسعه تجارت جهانی و فراگروهی است تا توسعه تجارت درون گروهی. موتور محرکه توسعه تجارت بریکس توسعه تجارت فراگروهی است تا توسعه تجارت درون گروهی.

۲-۹-۲. همگرایی تجارت (صادرات) دوجانبه کشورهای عضو بریکس

۱. صادرات کالایی برزیل به جهان از ۵۸٫۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۳۳۴٫۵ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۸٫۷ درصد به بیش از ۵٫۷۷ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. حال آن که صادرات درون گروهی برزیل از ۳٫۷ میلیارد دلار به ۹۹٫۷ میلیارد دلار، با نرخ رشد سالانه ۱۷٫۰ درصد به ۲۶٫۹ برابر رسیده است. با بررسی تجارت درون گروهی برزیل، چین در سال ۲۰۰۱ بیش از نیمی (۵۱٫۴ درصد) از صادرات درون گروهی برزیل سهم داشت که در انتهای دوره این سهم به ۸۹٫۹ درصد رسیده است. به این ترتیب طی دوره تحولاتی در شرکای مهم صادراتی برزیل با جایگاه مسلط چین رخ داده به طوری که چین عضو بریکس به جایگاه نخست شریک صادراتی برزیل ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم از کشورهای خارج از بریکس هستند.
۲. صادرات کالایی درون گروهی و جهانی روسیه به ترتیب از ۷٫۲ و ۹۹٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۸۰۴ و ۴۹۲٫۳ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ به ترتیب با نرخ رشد سالانه ۱۲٫۲ و ۸٫۳ درصد به ۱۱٫۱۷ و ۴٫۹ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. به این ترتیب با آهنگ رشد بالای صادرات درون گروهی روسیه، سهم درون گروهی از ۷٫۲ درصد به ۱۶٫۳ درصد در انتهای دوره رسیده است. با بررسی تجارت درون گروهی روسیه، چین در سال ۲۰۰۱، ۸۱٫۹ درصد از صادرات درون گروهی سهم داشت که در انتهای دوره این سهم به ۸۵٫۴ درصد رسیده است. به این ترتیب طی دوره تحولاتی در شرکای مهم صادراتی با جایگاه مسلط چین رخ داده به طوری که چین به جایگاه نخست شریک صادراتی روسیه ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم از خارج از بریکس هستند.
۳. صادرات کالایی درون گروهی و جهانی هند به ترتیب از ۲٫۳ و ۴۳٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۳۶ و ۴۵۲٫۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ به ترتیب با نرخ رشد سالانه ۱۴ و ۱۱٫۸ درصد به ۱۵٫۹ و ۱۰٫۳ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. به این ترتیب آهنگ رشد صادرات درون گروهی هند، سهم درون گروهی از ۵٫۲ درصد به ۸ درصد در انتهای دوره رسیده است. با بررسی تجارت درون گروهی هند، چین در سال ۲۰۰۱، ۳۹٫۸ درصد از صادرات درون گروهی سهم داشت که در انتهای دوره این سهم به ۴۱٫۹ درصد رسیده است. به این ترتیب با وجود مناقشه فی مابین، طی دوره تحولاتی در شرکای مهم صادراتی با جایگاه مسلط چین رخ داده به طوری که چین به شرکای صادراتی ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم از کشورهای خارج از بریکس هستند.
۴. صادرات کالایی درون گروهی و جهانی چین از ۷ و ۲۶۶٫۱ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۲۸۰٫۸ و ۳۵۹۳٫۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۱۹٫۲ و ۱۳٫۲ درصد با ۴۰٫۱ و ۱۳٫۵ برابر طی دوره روبه افزایش

گذاشته است. به این ترتیب آهنگ رشد متوازن صادرات درون گروهی چین، سهم درون گروهی از ۲٫۶ درصد به ۷٫۸ درصد در انتهای دوره رسیده است. با بررسی تجارت درون گروهی چین، بسیاری از کشورهای گروه بریکس از جمله هند، روسیه، برزیل و آفریقای جنوبی سهم مهمی از صادرات درون گروهی چین نقش داشت. در واقع چین نهایت بیشینه منافع تجاری درون گروهی توأم با تجارت فراگروهی را به دست آورده است.

۵. صادرات کالایی درون گروهی و جهانی آفریقای جنوبی از ۱٫۱ و ۲۶٫۰ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۱۷٫۸ و ۱۲۳٫۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۱۴٫۰ و ۷٫۷ درصد با ۱۵٫۷۳ و ۴٫۷۵ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. به این ترتیب آهنگ رشد صادرات درون گروهی این کشور، سهم درون گروهی از ۱٫۱ درصد به ۱۷٫۸ درصد در انتهای دوره رسیده است. با بررسی تجارت درون گروهی آفریقای جنوبی، چین در سال ۲۰۰۱، ۴٫۷ درصد از صادرات درون گروهی سهم داشت که در انتهای دوره این سهم به ۶۶٫۹ درصد رسیده است. به این ترتیب طی دوره تحولاتی در شرکای مهم صادراتی با جایگاه مسلط چین رخ داده به طوری که چین عضو بریکس به جایگاه نخست شریک صادراتی ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم از خارج بریکس هستند.

۶. صادرات کالایی ایران به بریکس و جهان از ۵۱٫۰ و ۲۳٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۲۵٫۵ و ۸۰٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۲۰٫۵ و ۶٫۰ درصد با ۵۰ و ۳٫۴ برابر طی دوره روبه افزایش گذاشته است. به این ترتیب آهنگ رشد صادرات درون گروهی ایران، سهم درون گروهی از ۵۱٫۰ درصد به ۲۵٫۵ درصد در انتهای دوره رسیده است. با بررسی تجارت درون گروهی ایران، چین در سال ۲۰۰۱، ۳۳٫۳ درصد از صادرات درون گروهی سهم داشت که در انتهای دوره این سهم به ۸۷٫۸ درصد رسیده است. به این ترتیب طی دوره تحولاتی شگرف در شرکای مهم صادراتی با جایگاه مسلط چین رخ داده به طوری که چین عضو بریکس به جایگاه نخست شریک صادراتی ایران ارتقا یافته و بقیه شرکای مهم خارج از بریکس و ناشناخته بوده است.

آنچه از همگرایی تجارت درون گروهی کشورهای بریکس پلاس نتیجه می شود این است که اعضا در قطب های جغرافیایی آسیا (چین، هند)، غرب آسیا (ایران، عربستان و امارات)، اوراسیا (روسیه)، آفریقا (آفریقای جنوبی، مصر و اتیوپی) و آمریکا (برزیل)، در قطب های جغرافیای نزدیک اساسا شرکای تجاری یکدیگر محسوب می شوند و در این بین، چین اقتصاد نوظهور از اقتصادهای بزرگ با تجارت بالا (اقتصاد باز) با محوریت بازیگران کلیدی شاهد توسعه اقتصادی تجاری روزافزون در طی دوره بلندمدت ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ بوده و بازار یکایک کشورهای بریکس را تسخیر کرده است و متعاقبا در رقابت با جهان توسعه یافته - از هر دو طیف شرکای

تجاری اصلی جهانی (آمریکا و اتحادیه اروپا) و منطقه‌ای - بالاترین بهره‌برداری را به عمل آورده‌اند. به طور کلی از تجربه تجارت درون و فراگروهی کشورهای بریکس، چین کاملاً استثنا است چراکه تجارت درون گروهی توأم با تجارت فراگروهی اتفاق افتاده به طوی که به توسعه تجارت جهانی آن کشور منجر شده است (بمثابه ایجاد تجارت)، در مراحل بعدی، هند، برزیل، آفریقای جنوبی و روسیه قرار دارند.

۳-۹-۳. همگرایی تجارت (صادرات) و شاخص شدت تجارت ایران با کشورهای عضو بریکس

صادرات کالایی ایران به جهان از ۲۳٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۱ به ۱۰۸٫۹ و ۸۰٫۹ میلیارد دلار در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲، با شاخص عملکرد ۴٫۵ و ۳٫۴ برابر با نرخ رشد سالانه ۱۶٫۳ و ۶٫۰ درصد، بشدت بی‌ثبات، پرنوسان و در دهه ۲۰۱۰ روبه سقوط گذاشته است. بنابراین سهم ایران از صادرات کالایی جهان از ۳٫۹ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۷٫۲ و ۳٫۳ درصد در سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲ فراز و فرود جدی داشته است.

صادرات درون‌گروهی ایران به بریکس از ۵۱۰ میلیون دلار در سال ۲۰۰۱ به ۶٫۸۵ و ۲۵٫۵ میلیارد دلار در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲ با نرخ رشد سالانه ۲۸٫۹ و ۲۰٫۵ درصد با ۱۲٫۶ و ۵۰ برابر روبه افزایش گذاشته است.

سهم صادرات درون‌گروهی ایران با بریکس، از ۲٫۱۵ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۶٫۳ و ۳۱٫۵ درصد در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۱ به ترتیب ۲۷٫۹ و ۱۴٫۷ برابر افزایش و با نرخ رشد سالانه ۱۱٫۱ و ۱۳٫۶ درصد مواجه بوده است. طی این دو دوره، رشد صادرات درون‌گروهی (۲۸٫۹ و ۲۰٫۵ درصد) در مقایسه با رشد صادرات جهانی (۱۶٫۳ و ۶٫۰ درصد)، سهم صادرات درون‌گروهی با بریکس بویژه در سال ۲۰۲۲ بشدت گسترش یافته است. در واقع، در دو سال ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ با تشدید تحریم‌ها توأم با شیوع کووید ۱۹، صادرات کالایی ایران به جهان بشدت کاهش و صادرات درون‌گروهی ایران با بریکس، بشدت روبه افزایش یافته است.

شاخص شدت صادرات درون‌گروهی ایران از ۵٫۵۱ واحد در سال ۲۰۰۱ به ۸٫۷۵ و ۹۵٫۴۵ واحد در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲ تا ۱۷٫۳۲ و ۱٫۵۹ برابر افزایش یافته است، منتهی سهم ایران از صادرات جهانی از ۳٫۹ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۷٫۲ و ۳٫۳ درصد در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲ تغییر یافته است که گویای کاهش چشمگیر در سال ۲۰۲۲ است. طی دوره، افزایش سهم صادرات درون‌گروهی ایران با بریکس توأم با کاهش بشدت بالای رشد صادرات جهانی ایران سبب شده است که با وجود بهبود شاخص شدت صادرات ایران، توسعه صادرات جهانی ایران هماهنگ و هم‌سو با آن رخ ندهد. در واقع هر چند در ابتدای دوره عمده صادرات ایران با شرکای فرامنطقه‌ای صورت می‌گرفت و سهم صادرات درون‌گروهی ایران با بریکس در سطح پایینی قرار داشت، منتهی طی دوره تا سال ۲۰۲۲ ارزش صادرات درون‌گروهی تا ۵۰ برابر و سهم صادرات درون‌منطقه‌ای تا ۱۴٫۶۵ برابر شدیداً روبه افزایش گذاشته است. بنابراین کاهش چشمگیر سهم ایران از صادرات جهانی هم‌زمان با افزایش سهم صادرات درون‌گروهی با بریکس بویژه در سال ۲۰۲۲ گویای آن است که حداقل طی

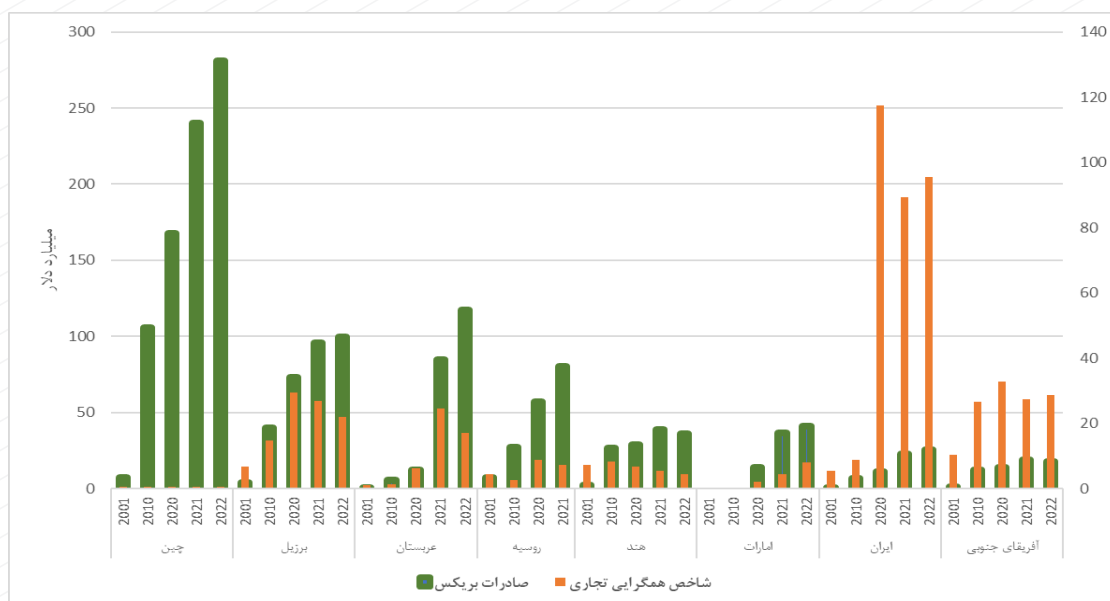

دوره، افزایش شاخص شدت صادرات ایران با بریکس نه تنها به افزایش در صادرات جهانی ایران منجر نشده، بلکه سهم ایران از صادرات کالایی جهان بشدت روبه افول گذاشته است (انحراف تجارت). اصولاً توسعه صادرات درون‌گروهی برای هر کشور موقعی مطلوب است که به توسعه صادرات جهانی منجر شده باشد، حال آنکه خلاف آن رخ داده است.

نکته مهم‌تر اینکه شرکای تجاری در توسعه صادرات منطقه‌ای ایران در مقایسه با اعضای بریکس محدودتر شده و تنها چین (و با فاصله هند و روسیه) عضو بریکس شرکای تجاری مهم ایران قلمداد می‌شوند.

طی دوره شاخص همگرایی تجاری درون‌گروهی بریکس پلاس هرچند در سطحی پایین، اما باثبات بوده است. بنابراین افزایش تجارت درون‌گروهی بریکس پلاس توام با توسعه تجارت جهانی این گروه رخ داده است (ایجاد تجارت). طی دوره از ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ تجربه چین، هند، امارات و عربستان حاکی از توسعه تجارت متوازن درون و فرامنطقه‌ای؛ تجربه برزیل و روسیه حاکی از توسعه تجارت نامتوازن درون و فرامنطقه‌ای منجر به توسعه تجارت و تجربه ایران حاکی از افزایش تجارت درون منطقه‌ای توام با عدم توسعه تجارت فرامنطقه‌ای (به مثابه انحراف تجارت) است.

نمودار ۱۰- صادرات و همگرایی تجاری درون منطقه‌ای ۱۰ کشور بریکس پلاس از ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲

چین، برزیل و هند سه کشور برتر با سهم ارزش صادرات جهانی بالا و ایران، آفریقای جنوبی و مصر سه کشور با سهم ارزش صادرات درون منطقه‌ای بالا در میان اعضای بریکس پلاس هستند. به این ترتیب توسعه تجارت درون منطقه‌ای چین و هند توام با تجارت جهانی رخ داده است (به مثابه ایجاد تجارت). حال آن که با وجود افزایش تجارت درون منطقه‌ای به شدت بالای ایران با این گروه، توسعه تجارت جهانی برای ایران رخ نداده است (به مثابه انحراف تجارت).

جدول (۷): ماتریس تجارت دوجانبه و همکاری تجاری (صادرات) بریکس در مقاطع سالانه از ۲۰۰۱ تا ۲۰۲۲

شرح	برزیل	روسیه	هند	چین	آفریقای ج	عربستان	امارات	ایران	صادرات بریکس		صادرات جهانی		همگرایی تجاری	
									\$M	%	\$M	%	۱۰۰=۲۰۰۱	
برزیل	۲۰۰۱	۱٫۱	۰٫۳	۱٫۹	۰٫۴	۰٫۶	۰٫۴	۰٫۴	۳٫۷	۶٫۳۸	۵۸٫۰	۰٫۹۵	۶٫۷۲	۱۰۰٫۰
	۲۰۱۰	۴٫۱	۳٫۵	۳۰٫۷	۱٫۳	۳٫۱	۱٫۹	۲٫۱	۳۹٫۶	۱۹٫۷۶	۲۰۰٫۴	۱٫۳۳	۱۴٫۸۶	۲۲۱٫۱
	۲۰۲۰	۱٫۵	۲٫۹	۶۷٫۸	۱٫۰	۱٫۹	۲٫۱	۱٫۲	۷۳٫۲	۳۴٫۹۹	۲۰۹٫۲	۱٫۱۹	۲۹٫۴۰	۴۳۷٫۶
	۲۰۲۱	۱٫۶	۴٫۸	۸۷٫۹	۱٫۲	۲٫۱	۲٫۳	۱٫۹	۹۵٫۵	۳۴٫۰۰	۲۸۰٫۸	۱٫۲۷	۲۶٫۷۷	۳۹۸٫۴
	۲۰۲۲	۲٫۰	۶٫۳	۸۹٫۷	۱٫۷	۲٫۹	۳٫۳	۴٫۳	۹۹٫۷	۲۹٫۸	۳۳۴٫۵	۱٫۳۶	۲۱٫۹۱	۳۲۶٫۱
روسیه	۲۰۰۱	۰٫۲	۱٫۱	۵٫۹	۰٫۰۰۶	۰٫۰۸	۰٫۳	۰٫۹	۷٫۲	۷٫۲۱	۹۹٫۹	۱٫۶۳	۴٫۴۲	۱۰۰
	۲۰۱۰	۱٫۷	۵٫۴	۱۹٫۸	۰٫۰۵	۰٫۳	۰٫۹	۳٫۴	۲۷٫۰	۶٫۷۹	۳۹۷٫۱	۲٫۶۳	۲٫۵۸	۵۸٫۳۷
	۲۰۲۰	۲٫۰	۵٫۸	۴۹٫۱	۰٫۲۹	۱٫۵	۲٫۹	۱٫۴	۵۷٫۲	۱۶٫۹۷	۳۳۷٫۱	۱٫۹۳	۸٫۷۹	۱۹۸٫۷۸
	۲۰۲۱	۲٫۳	۹٫۱	۶۸٫۷	۰٫۳۴	۱٫۹	۵٫۱	۳٫۱	۸۰٫۴	۱۶٫۳	۴۹۲٫۳	۲٫۲۲	۷٫۳۴	۱۶۶٫۰
هند	۲۰۰۱	۰٫۲۳	۰٫۸	۰٫۹	۰٫۳۳	۰٫۸	۲٫۶	۰٫۲۵	۲٫۲۶	۵٫۱۵	۴۳٫۹	۰٫۷۲	۷٫۱۵	۱۰۰
	۲۰۱۰	۳٫۷	۱٫۴	۱۷٫۴	۴٫۳	۴٫۵	۲۷٫۴	۲٫۵	۲۶٫۸	۱۲٫۱۶	۲۳۰٫۴	۱٫۴۶	۸٫۳۳	۱۱۶٫۴۴
	۲۰۲۰	۳٫۷	۲٫۶	۱۹٫۰	۳٫۵	۶٫۲	۱۸٫۰	۲٫۲	۲۸٫۸	۱۰٫۴۵	۲۷۵٫۵	۱٫۵۷	۶٫۶۶	۰٫۹۳
	۲۰۲۱	۶٫۳	۳٫۳	۲۳٫۰	۶٫۰	۸٫۲	۲۵٫۴	۱٫۳	۳۸٫۶	۹٫۷۸	۳۹۴٫۸	۱٫۷۸	۵٫۴۹	۷۶٫۷۹
	۲۰۲۲	۹٫۷	۲٫۹	۱۵٫۱	۸٫۳	۱۰٫۲	۳۱٫۳	۱٫۸	۳۶٫۰	۷٫۹۵	۴۵۲٫۷	۱٫۸۴	۴٫۳۲	۶۰٫۴۱
چین	۲۰۰۱	۱٫۴	۲٫۷		۱٫۰	۱٫۴	۲٫۴	۰٫۹	۷٫۰	۲٫۶۳	۲۶۶٫۱	۴٫۳۴	۰٫۶۱	۱۰۰
	۲۰۱۰	۲۴٫۵	۲۹٫۶	۱٫۹	۱۰٫۸	۱۰٫۴	۲۱٫۲	۱۱٫۱	۱۰۵٫۸	۶٫۷۱	۱۵۷۷٫۸	۱۰٫۴۵	۰٫۶۴	۱۰۵٫۹۶
	۲۰۲۰	۳۵٫۰	۵۰٫۵	۶۶٫۷	۱۵٫۲	۲۸٫۱	۳۲٫۳	۸٫۵	۱۶۷٫۴	۶٫۴۷	۲۵۸۸٫۴	۱۴٫۷۸	۰٫۴۴	۷۴۲٫۴
	۲۰۲۱	۵۳٫۶	۶۷٫۶	۹۷٫۵	۲۱٫۱	۳۰٫۳	۴۳٫۸	۸٫۳	۲۳۹٫۸	۷٫۱۳	۳۳۶۱٫۸	۱۵٫۱۸	۰٫۴۷	۷۷٫۵۱
	۲۰۲۲	۶۲٫۰	۷۶٫۱	۱۱۸٫۵	۲۴٫۲	۳۸٫۰	۵۳٫۹	۹٫۴	۲۸۰٫۸	۷٫۸۱	۳۵۹۳٫۶	۱۴٫۶۰	۰٫۵۳	۸۸٫۲۷
آفریقای جنوبی	۲۰۰۱	۰٫۲۷	۰٫۰۳	۰٫۳۷	۰٫۴۶	۰٫۱۲	۰٫۱۵	۰٫۰۶	۱٫۱۳	۴٫۳۵	۲۶٫۰	۰٫۴۲	۱۰٫۳۶	۱۰۰٫۰
	۲۰۱۰	۰٫۷۱	۰٫۲۸	۳٫۰	۸٫۱	۰٫۳۶	۰٫۸۷	۰٫۱۳	۱۲٫۰۹	۱۴٫۶۴	۸۲٫۶	۰٫۵۵	۲۶٫۶۲	۲۵۷٫۰
	۲۰۲۰	۰٫۳	۰٫۳۸	۳٫۳	۹٫۸	۰٫۳۵	۱٫۵	۰٫۰۰۳	۱۳٫۷۸	۱۶٫۰۸	۸۵٫۷	۰٫۴۹	۳۲٫۸۲	۳۱۶٫۸۵
	۲۰۲۱	۰٫۵	۰٫۴۱	۴٫۳	۱۳٫۸	۰٫۴۲	۲٫۳	۰٫۰۰۵	۱۹٫۰۱	۱۵٫۳۷	۱۲۳٫۷	۰٫۵۶	۲۷٫۴۵	۲۶۵٫۰
	۲۰۲۲	۰٫۵	۰٫۲۸	۵٫۱	۱۱٫۹	۰٫۴۲	۲٫۵	۰٫۰۱۵	۱۷٫۷۸	۱۴٫۳۹	۱۲۳٫۶	۰٫۵۰	۲۸٫۷۸	۲۷۷٫۸۷
عربستان	۲۰۰۱	۰٫۰۰۵	۰٫۰۰۲	۰٫۳۷	۰٫۰۷	۰٫۸۶	۰٫۱۲	۰٫۱۲	۰٫۷۶	۱٫۱۲	۶۷٫۷	۱٫۱۰	۱٫۰۲	۱۰۰
	۲۰۱۰	۰٫۰۶۵	۰٫۰۲	۱٫۷۷	۰٫۳۱	۳٫۹	۳٫۹	۰٫۲۴	۵٫۷۷	۲٫۳۰	۲۵۰٫۷	۱٫۶۶	۱٫۳۹	۱۳۶٫۰۸
	۲۰۲۰	۰٫۶	۰٫۰۵	۳٫۱	۰٫۴	۸٫۹	۰٫۰	۰	۱۲٫۳۵	۶٫۶۵	۱۸۵٫۷	۱٫۰۶	۶٫۲۷	۶۱۶٫۱۶
	۲۰۲۱	۳٫۲	۰٫۰۸	۲۶٫۷	۳٫۹۵	۱۵٫۱	۱۵٫۱	۰	۸۴٫۸۳	۳۰٫۷۱	۲۷۶٫۲	۱٫۲۵	۲۴٫۵۷	۲۴۱۲٫۹
	۲۰۲۲	۴٫۵	۰٫۰۴	۴۱٫۹	۴٫۲۹	۱۷٫۸	۱۷٫۸	۰	۱۱۷٫۳۳	۲۸٫۵۳	۴۱۱٫۲	۱٫۶۷	۱۷٫۰۸	۱۶۷۷٫۹
امارات	۲۰۰۱													
	۲۰۱۰													
	۲۰۲۱	۰٫۱۳	۱٫۵	۱۱٫۵	۰٫۸۳	۲۱٫۸	۲۶٫۶	۴٫۵	۱۳٫۹	۴٫۱۴	۳۳۵٫۳	۱٫۹۲	۲٫۱۶	۱۰۰
	۲۰۲۲	۰٫۶۵	۲٫۶	۲۵٫۴	۲٫۱	۲۸٫۱	۲۸٫۱	۶٫۸	۴۰٫۹	۱۱٫۵۵	۳۵۳٫۸	۱٫۴۴	۸٫۰۲	۳۷۲٫۰
ایران	۲۰۰۱	۰٫۰۰۴	۰٫۰۶	۰٫۱۸	۰٫۱۷	۰٫۰۹	۰٫۰۶	۰٫۰۶	۰٫۵۱	۲٫۱۵	۲۳٫۹	۰٫۳۹	۵٫۵۱	۱۰۰
	۲۰۱۰	۰٫۰۶	۰٫۳۳	۱٫۸	۴٫۶	۰٫۰۸	۳٫۳	۳٫۳	۶٫۸۵	۶٫۳۰	۱۰۸٫۶	۰٫۷۲	۸٫۷۵	۱۵۸٫۷
	۲۰۲۰	۰٫۰۷	۰٫۵	۰٫۹۷	۹٫۵	۰٫۰	۱٫۲	۱٫۲	۱۱٫۰۸	۲۷٫۰	۴۱٫۰	۰٫۲۳	۱۱۷٫۴	۲۱۲۹٫۴
	۲۰۲۱	۰٫۱۸	۰٫۵۸	۱٫۸	۲۰٫۰	۰٫۰	۴٫۹	۴٫۹	۲۲٫۸۱	۳۰٫۳۷	۷۵٫۱	۰٫۳۴	۸۹٫۳۲	۱۶۲۰٫۳
	۲۰۲۲	۰٫۱۴	۰٫۶۹	۱٫۹	۲۲٫۴	۰٫۰۱	۶٫۰	۶٫۰	۲۵٫۵	۳۱٫۵	۸۰٫۹	۰٫۳۳	۹۵٫۴۵	۱۷۳۱٫۵

.Source: https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx?nvpm

۳-۱۰. شناسایی زمینه‌های توسعه همکاری و تجارت صنایع کارخانه‌ای ایران با اعضای بریکس

پلاس

در جدول (۸) جایگاه (سهم، رتبه و شاخص عملکرد) کشورهای بریکس پلاس (۵+۵) در ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای اقتصادهای در حال توسعه و نوظهور مطابق جدیدترین سالنامه بین‌المللی آمارهای صنعتی سازمان توسعه صنعتی ملل متحد درج است. در این جدول جایگاه ۱۰ کشور عضو (فعلی و جدید) از چند جنبه آرایه شده است:

نخست، سهم این کشورها در ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای در بین اقتصادهای صنعتی نوظهور آورده شده است و به این ترتیب به تناسب سهم، رتبه آن کشورها مشخص است. بر مبنای سهم، این کشورها در چهار طیف با بیش از ۱۰ درصد (سهم بالا و جایگاه نخست)، ۵ تا ۱۰ درصد (سهم متوسط)، ۱ تا ۵ (سهم پایین) و کمتر از ۱ (سهم نازل و ناچیز) متمایز شده است.

دوم، شاخص عملکرد (سال پایه، ۲۰۱۵=۱۰۰) سهم کشورها طی دوره مطالعه، کشورها در ۴ طیف با شاخص عملکرد سهم بیش از ۱۱۵ (عملکرد بالا؛ پر رونق)، ۱۰۵ تا ۱۱۵ (عملکرد متوسط؛ رونق)، ۹۵ تا ۱۰۵ (شاخص عملکرد بدون تغییر) و کمتر از ۹۵ (شاخص عملکرد پایین و روبه کاهش؛ افول) دسته‌بندی شده است. قابل توجه این که سهم ارزش افزوده تولید صنایع کارخانه‌ای برای چین نسبت به ارزش افزوده تولید جهانی صنایع کارخانه‌ای و برای بقیه اعضای گروه بریکس این سهم نسبت به اقتصادهای در حال توسعه و صنعتی نوظهور مبنای بوده است. با دقت در آن جدول (ماتریس ۲۲ صنعت - ۱۱ کشور گروه بریکس) می‌توان خاطر نشان کرد که:

۱. در تمامی ۲۲ صنعت تعدادی از کشورهای گروه بریکس با محوریت چین حضور موثر و تعیین‌کننده‌ای دارند. برای نمونه در هر صنعت چهار کشور از بریکس که حضور موثری دارند، به ترتیب در ستون آخر جدول درج است.

۲. از کشورهای گروه بریکس، چین در تمامی ۲۲ صنعت نه تنها در بین اعضای گروه بریکس، بلکه حتی در جهان در جایگاه نخست ایستاده است. چین در ارزش افزوده تمامی ۲۲ صنعت از جمله در صنایع کارخانه‌ای با فناوری پایین، کاربر و منبع محور حضور موثر و توانمند در بین کشورهای در حال توسعه و صنعتی نوظهور پیشگام بوده است. از دو معیار سهم از ارزش افزوده و شاخص عملکرد طی دوره، چین در تمامی ۲۲ صنعت کارخانه‌ای با سهم بالا (نخست) در ارزش افزوده و شاخص عملکرد متوسط به بالا (پر رونق) را طی دوره تجربه کرده است.

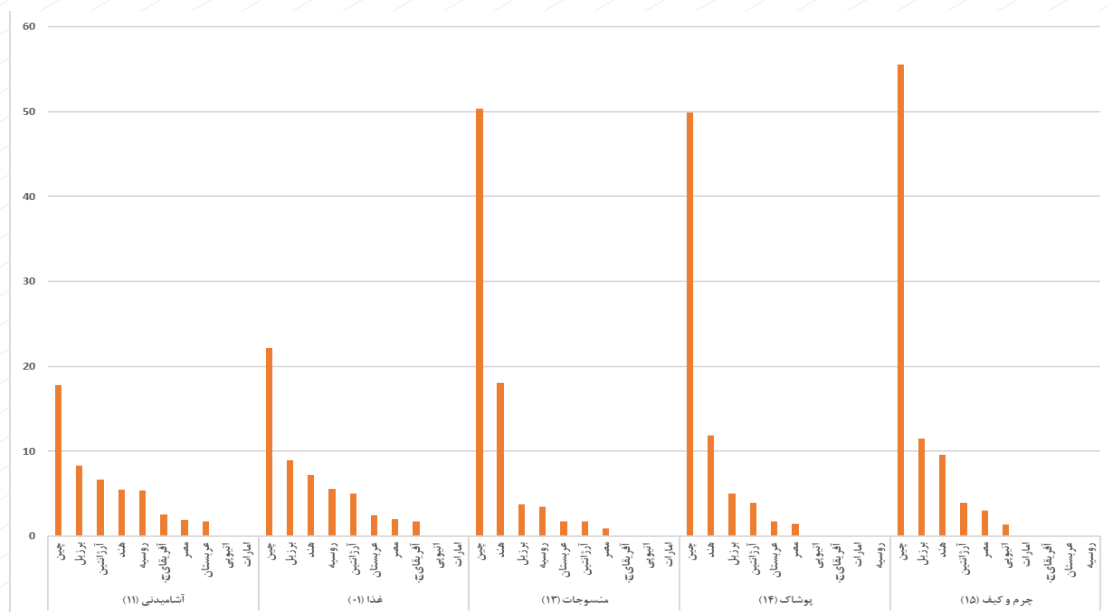

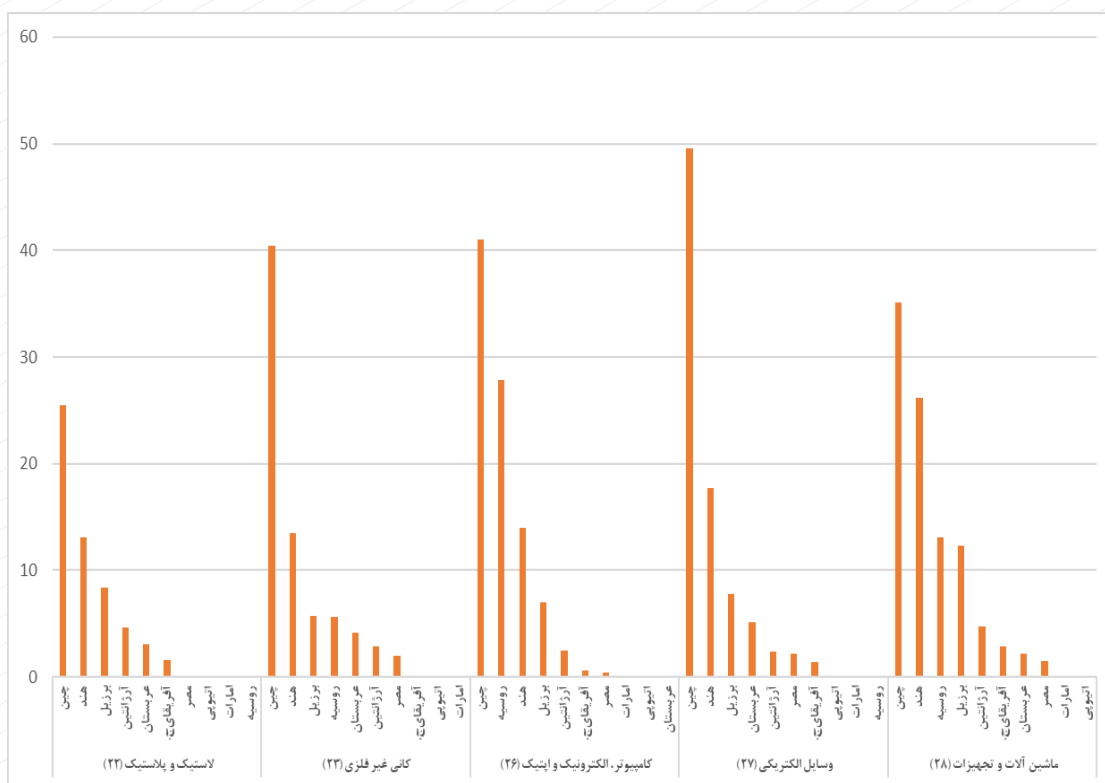
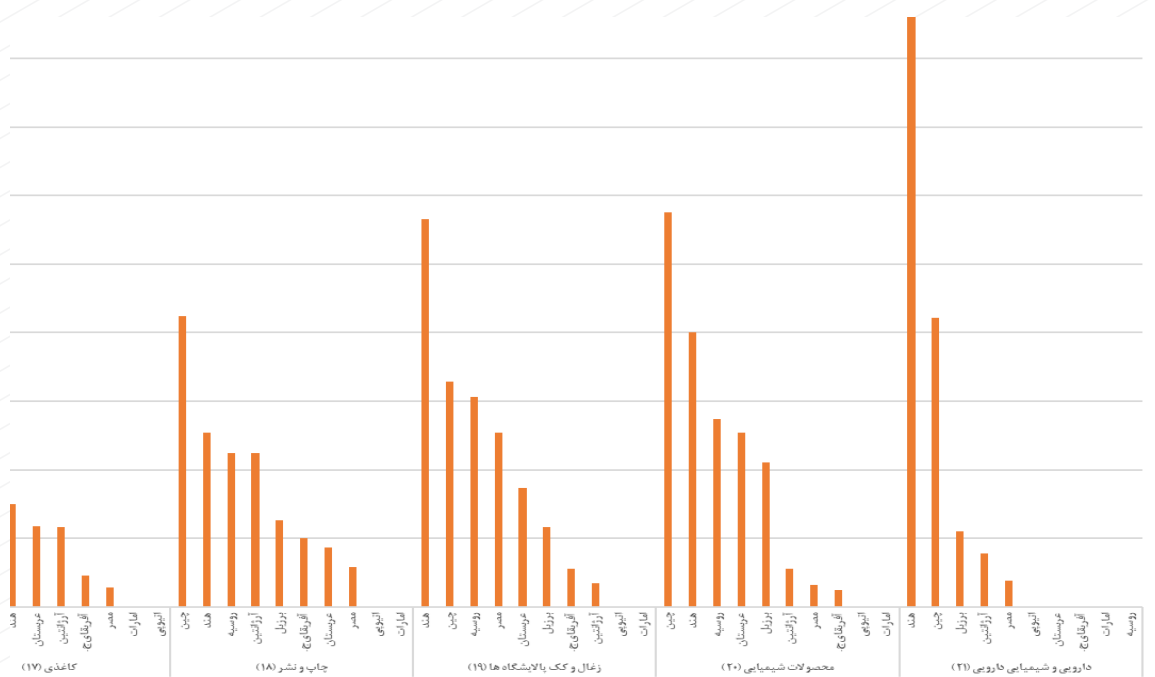
۳. بعد از چین در جایگاه نخست و بلامنازع در تولید جهانی صنایع، هند و برزیل در ۱۹ صنعت از ۲۲ صنعت کارخانه‌ای، توامان در رتبه بعدی قرار داشتند. در واقع هند و برزیل توامان نزدیک ۹۰ درصد (۱۹ صنعت از ۲۲ صنعت) صنایع حضور موثر و بازیگر کلیدی نه فقط در بین اعضای بریکس، بلکه در بین اقتصادهای نوظهور هستند.

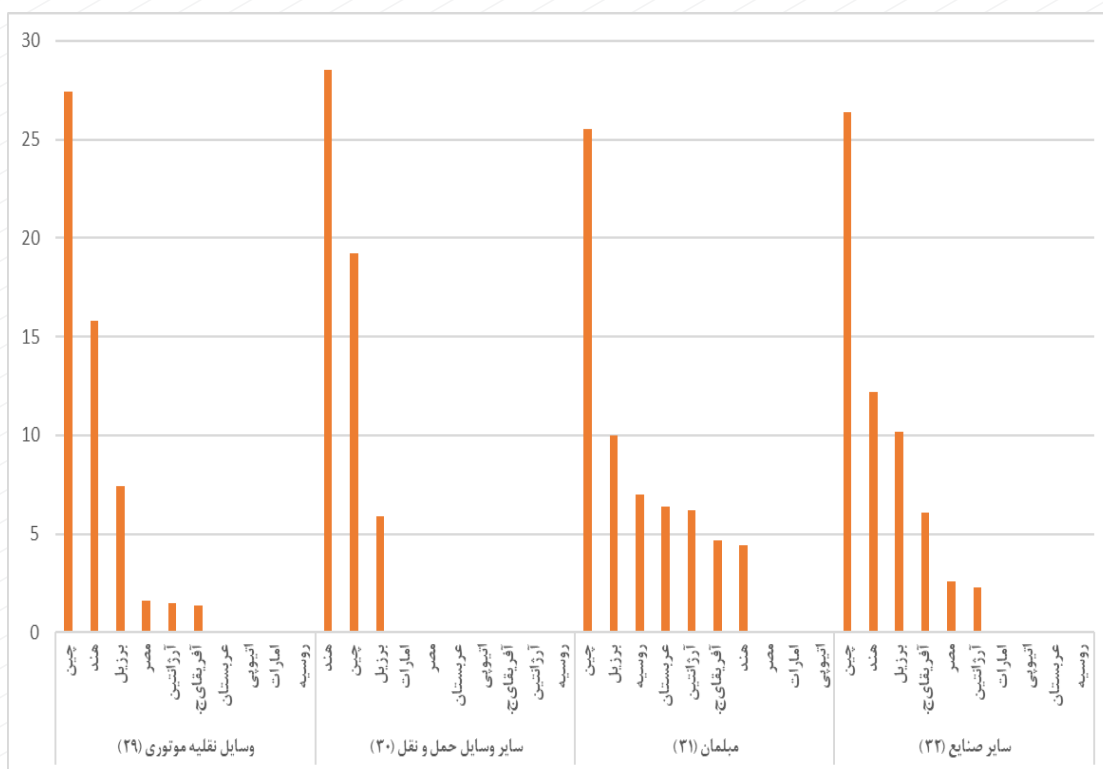
۴. بعد از این سه کشور گروه بریکس، به ترتیب ۵ کشور روسیه (۱۳ صنعت)، عربستان (۵ صنعت) و مصر (۳ صنعت) حضور موثر و بازیگر کلیدی در تولید صنایع بویژه در بین اقتصادهای صنعتی نوظهور قلمداد می‌شوند.

نظر به ماتریس صنعت-کشور (۲۲ صنعت کارخانه‌ای و ۱۰ کشور عضو گروه بریکس پلاس)، سه کشور چین، برزیل و هند از جنبه ظرفیت‌ها، امکانات، تنوع و گستره تولیدات در بسیاری صنایع کارخانه‌ای تا بیش از ۱۹ صنعت از ۲۲ صنعت مورد مطالعه از جمله صنعت غذا، چوب، کاغذ، چاپ و نشر، شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، کانی غیرفلزی، فلزی فابریکی، اپتیک و الکترونیک، وسایل الکتریکی، ماشین‌آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه موتوری، سایر وسایل حل و نقل، مبلمان و سایر صنایع، بیشترین زمینه توسعه همکاری و تجارت با ایران دارا هستند.

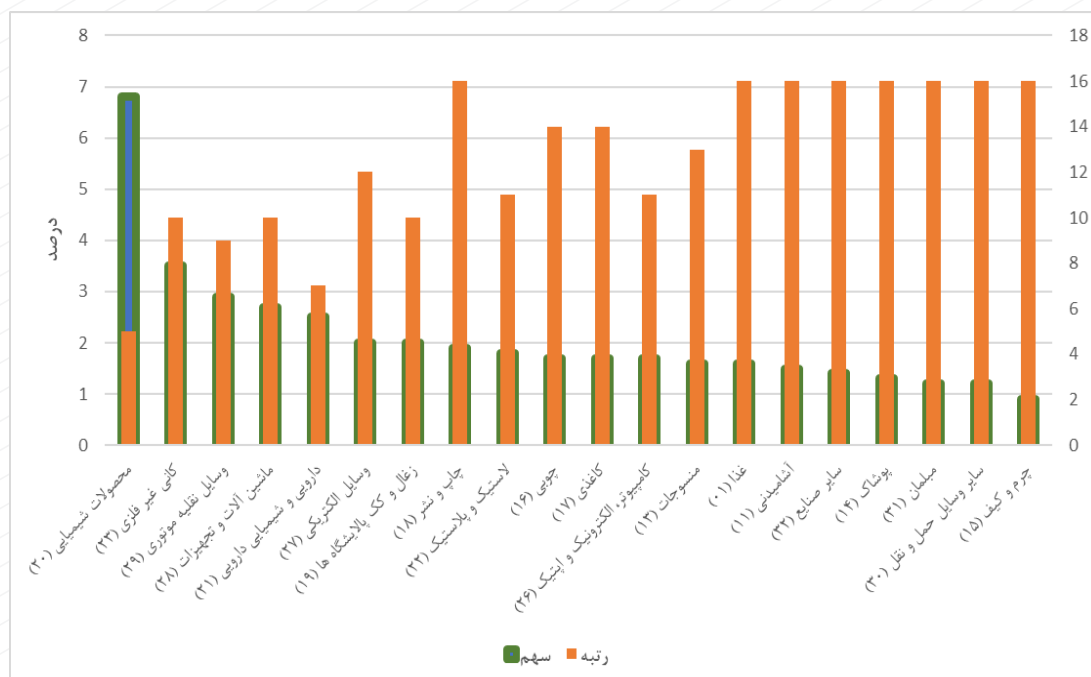
نمودار ۱۱- سهم کشورهای بریکس از ارزش افزوده ۳۳ صنایع کارخانه‌ای در سال ۲۰۱۹ (درصد)

نمودار (۱۲): سهم (درصد) و رتبه ایران در ۲۲ صنایع کارخانه‌ای در بین اقتصادهای در حال توسعه در سال ۲۰۱۹

۳) هم‌اینک از طیف صنایع ۲۲ گانه و کشورهای گروه بریکس (۵ عضو فعلی + ۵ عضو جدید)، کشورهای پیشگفته بویژه چین، هند و برزیل از جنبه ظرفیت‌ها، امکانات، تنوع و گستره تولیدات صنایع کارخانه‌ای برای توسعه همکاری و تجارت در اولویت‌های نخست با ایران قلمداد می‌شوند و در این بین با این سه کشور تمام‌و/بسیاری صنایع از جمله صنعت غذا، چوب، کاغذ، چاپ و نشر، شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، کانی غیرفلزی، فلزی فابریکی، اپتیک و الکترونیک، وسایل الکتریکی، ماشین‌آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه موتوری، سایر وسایل حل و نقل، مبلمان و سایر صنایع بیشترین زمینه توسعه همکاری و تجارت از کشورهای نوظهور و تازه صنعتی^۱ با ایران دارا هستند.

جدول (۸): جایگاه و عملکرد کشورهای بریکس در ارزش افزوده صنایع کارخانه‌ای کشورهای DEIEs

۴ کشور نخست	مصر	عربستان	آرژانتین	امارات	اتیوپی	ایران	آفریقای ج.	چین	هند	روسیه	برزیل	سال	شرح (ISIC)
	سهم	سهم	سهم	سهم	سهم	(سهم و رتبه)	سهم	سهم	سهم	سهم	سهم		
						(۱۵، ۱، ۶)						۲۰۰۰	(۵۱) غذا (۱۰)
						(۱۶، ۱، ۶)						۲۰۱۰	
چین	۱، ۸	۲، ۶	۵، ۷	..	..	(۱۶، ۱، ۶) (۱۶)	۱، ۶	۱۹، ۷	۶، ۷	۵، ۲	۱۰، ۰	۲۰۱۵	
برزیل	۲، ۰	۲، ۵	۵، ۰	..	..	(۱۶، ۱، ۶)	۱، ۷	۲۲، ۲	۷، ۲	۵، ۶	۸، ۹	۲۰۱۹	
	هند	۱۱۱	۹۶	۸۸	..	..	۱۰۰	۱۰۶	۱۱۳	۱۰۷	۱۰۸	۸۹	شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰
روسیه	پایین/ بهبود	پایین/ کاهش	متوسط/ کاهش	ناچیز	ناچیز	پایین/ بی‌تغییر	پایین/ بهبود	نخست/ بهبود	متوسط/ بهبود	متوسط/ بهبود	متوسط/ کاهش	حضور (نقش)/ مزیت (تخصص)	
						(۱۶، ۱، ۳)						۲۰۰۰	(۵۲) آشامیدنی (۱۱)
						(۱۶، ۱، ۸)						۲۰۱۰	
چین	۱، ۷	۱، ۷	۷، ۳	..	..	(۱۶، ۱، ۴)	۲، ۵	۱۴، ۴	۵، ۷	۵، ۴	۸، ۶	۲۰۱۵	
برزیل	۱، ۹	۱، ۷	۶، ۷	..	..	(۱۶، ۱، ۵)	۲، ۶	۱۷، ۸	۵، ۵	۵، ۴	۸، ۳	۲۰۱۹	
	آرژانتین	۱۱۲	۱۰۰	۹۲	ناچیز	ناچیز	۱۰۷	۱۰۴	۱۲۴	۹۶	۱۰۰	۹۷	شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰

کشور ۴	مصر	عربستان	آرژانتین	امارات	اتیوپی	ایران	آفریقای ج.	چین	هند	روسیه	برزیل	سال	شرح (ISIC)
نخست	سهم	سهم	سهم	سهم	سهم	(سهم و رتبه)	سهم	سهم	سهم	سهم	سهم		
روسیه	پایین/ بهبود	پایین/ بی تغییر	متوسط/ کاهش	ناچیز	ناچیز	پایین/ بهبود	پایین/ بهبود	نخست/ بهبود	متوسط/ کاهش	متوسط/ بی تغییر	متوسط/ کاهش	۲۰۰۰	حضور (نقش)/ مزیت (تخصص)
						(۱۴، ۱، ۹)						۲۰۱۰	(۰۳) منسوجات (۱۳)
						(۱۱، ۱، ۸)						۲۰۱۵	
چین	۱، ۰	۱، ۸	۲، ۵	..	..	(۱۳، ۱، ۴)	..	۴۸، ۰	۱۹، ۸	۲، ۸	۴، ۱	۲۰۱۹	
هند	۰، ۹	۱، ۷	۱، ۷	..	..	(۱۳، ۱، ۶)	..	۵۰، ۳	۱۸، ۱	۳، ۵	۳، ۷		
برزیل	۹۰	۹۴	۶۸	..	..	۱۱۴	..	۱۰۵	۹۱	۱۲۵	۹۰		شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰
روسیه	پایین/ کاهش	پایین/ کاهش	پایین/ کاهش	ناچیز	ناچیز	پایین/ بهبود	ناچیز	نخست/ بهبود	بالا/ کاهش	پایین/ بهبود	پایین/ کاهش	۲۰۰۰	حضور (نقش)/ مزیت (تخصص)
						(۱۰، ۲، ۵)						۲۰۱۰	(۰۴) پوشاک (۱۴)
						(۱۶، ۱، ۳)						۲۰۱۵	
چین	۱، ۴	۱، ۹	۵، ۲	..	..	(۱۶، ۱، ۴)	..	۴۷، ۹	۱۰، ۴	..	۶، ۱	۲۰۱۹	
هند	۱، ۵	۱، ۷	۳، ۹	..	..	(۱۶، ۱، ۳)	..	۴۹، ۹	۱۱، ۹	..	۵، ۰		
برزیل	۱۰۷	۸۹	۷۵	..	..	۹۳	..	۱۰۴	۱۱۴	..	۸۲		شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰
آرژانتین	پایین/ بهبود	پایین/ کاهش	پایین/ کاهش	ناچیز	ناچیز	پایین/ کاهش	ناچیز	نخست/ بهبود	بالا/ بهبود	ناچیز	بالا/ کاهش	۲۰۰۰	حضور (نقش)/ مزیت (تخصص)
						(۱۲، ۱، ۷)						۲۰۱۰	(۰۵) چرم و کیف و (۱۵)
						(۱۶، ۱، ۰)						۲۰۱۵	
چین	۱، ۰	..	۵، ۳	..	۱، ۰	(۱۶، ۱، ۰)	..	۵۳، ۷	۱۱، ۱	..	۱۳، ۴	۲۰۱۹	
برزیل	۳، ۰	..	۳، ۹	..	۱، ۴	(۱۶، ۰، ۹)	..	۵۵، ۵	۹، ۶	..	۱۱، ۵		
هند	۳۰۰	..	۷۴	..	۱۴۰	۹۰	..	۱۰۳	۸۶	..	۸۶		شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰
آرژانتین	پایین/ بهبود	ناچیز	پایین/ کاهش	ناچیز	پایین/ بهبود	پایین/ کاهش	ناچیز	نخست/ بالا	متوسط/ کاهش	ناچیز	بالا/ کاهش		حضور (نقش)/ مزیت (تخصص)

شرح (ISIC)	سال	برزیل	روسیه	هند	چین	آفریقای ج.	ایران	اتیوپی	امارات	آرژانتین	عربستان	مصر	۴ کشور نخست
		سه‌م	سه‌م	سه‌م	سه‌م	سه‌م	(سه‌م و رتبه)	سه‌م	سه‌م	سه‌م	سه‌م	سه‌م	نخست
(۰۶) چوبی (۱۶)	۲۰۰۰						(۱۶، ۰۹)						
	۲۰۱۰						(۱۵، ۰۱، ۵)						
	۲۰۱۵	۱۱،۰	۱۳،۶	۴،۹	۲۵،۹	۳،۷	(۱۵، ۰۱، ۵)	..	..	۶،۳	۴،۱	..	چین
	۲۰۱۹	۱۰،۷	۱۷،۹	۵،۷	۲۸،۱	۳،۵	(۱۴، ۰۱، ۷)	..	..	۵،۲	۴،۱	..	روسیه
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۹۷	۱۳۲	۱۱۶	۱۰۸	۹۵	۱۱۳	..	..	..	۸۳	۱۰۰	..	برزیل
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	کاهش	بالا/کاهش	بهبود	متوسط/بهبود	نخست/بهبود	پایین/کاهش	پایین/بهبود	ناچیز	ناچیز	متوسط/کاهش	پایین/بی‌تغییر	ناچیز	هند
(۰۷) کاغذی (۱۷)	۲۰۰۰						(۱۶، ۰۱، ۴)						
	۲۰۱۰						(۱۶، ۰۱، ۱)						
	۲۰۱۵	۱۶،۰	۹،۱	۹،۲	۱۷،۴	۲،۴	(۱۶، ۰۱، ۵)	..	..	۶،۱	۵،۷	۱،۶	چین
	۲۰۱۹	۱۷،۰	۱۰،۰	۷،۵	۲۵،۴	۲،۳	(۱۴، ۰۱، ۷)	..	..	۵،۸	۵،۹	۱،۴	برزیل
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۱۰۶	۱۱۰	۸۲	۱۴۶	۹۶	۱۱۳	..	..	..	۹۵	۱۰۴	۸۸	روسیه
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	بهبود	بالا/بهبود	متوسط/کاهش	نخست/بهبود	پایین/کاهش	پایین/بهبود	ناچیز	ناچیز	متوسط/کاهش	متوسط/بهبود	پایین/کاهش	عربستان	
(۰۸) چاپ و نشر (۱۸)	۲۰۰۰						(۱۶، ۰۱، ۳)						
	۲۰۱۰						(۱۶، ۰۱، ۲)						
	۲۰۱۵	۷،۷	۱۱،۷	۱۳،۲	۱۶،۵	۵،۲	(۱۶، ۰۱، ۶)	..	..	۱۲،۲	۳،۹	۵،۹	چین
	۲۰۱۹	۶،۳	۱۱،۲	۱۲،۷	۲۱،۲	۵،۰	(۱۶، ۰۱، ۹)	..	..	۱۱،۲	۴،۳	۲،۹	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۸۲	۹۶	۹۶	۱۰۳	۹۶	۱۱۹	..	..	..	۹۲	۱۱۰	۴۹	روسیه
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	متوسط/کاهش	بالا/کاهش	بالا/کاهش	بالا/بهبود	متوسط/کاهش	پایین/بهبود	ناچیز	ناچیز	بالا/کاهش	پایین/بهبود	پایین/کاهش	آرژانتین	
(۰۹) زغال کک و پالایشگاهها (۱۹)	۲۰۰۰						(۱۶، ۰۱، ۷)						
	۲۰۱۰						(۹، ۰۲، ۷)						
	۲۰۱۵	۶،۲	۱۴،۱	۲۳،۹	۱۳،۸	۲،۶	(۱۲، ۰۱، ۶)	..	..	۱،۸	۷،۹	۱۱،۰	چین
	۲۰۱۹	۵،۸	۱۵،۳	۲۸،۳	۱۶،۴	۲،۸	(۱۰، ۰۲، ۰)	..	..	۱،۷	۸،۷	۱۲،۷	هند

شرح (ISIC)	سال	برزیل	روسیه	هند	چین	آفریقای ج.	ایران	اتیوپی	امارات	آرژانتین	عربستان	مصر	کشور ۴ نخست
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۹۴	۱۰۹	۱۱۸	۱۱۹	۱۰۸	۱۲۵	..	..	..	۹۴	۱۱۰	۱۱۵	روسیه
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	متوسط / کاهش	بالا / بهبود	بالا / بهبود	بالا / بهبود	پایین / بهبود	پایین / بهبود	ناچیز	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	متوسط / بهبود	بالا / بهبود	مصر
(۱۰) محصولات شیمیایی (۲۰)	۲۰۰۰					(۱۳، ۱، ۵)							
	۲۰۱۰					(۱۱، ۲، ۳)							
	۲۰۱۵	۱۱، ۱	۱۱، ۳	۱۹، ۴	۲۵، ۸	۱، ۳	(۶ و ۶، ۰)	..	..	۳، ۳	۱۲، ۵	۱، ۸	چین
	۲۰۱۹	۱۰، ۵	۱۳، ۷	۲۰، ۰	۲۸، ۸	۱، ۲	(۵، ۶، ۸)	..	..	۲، ۸	۱۲، ۷	۱، ۶	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۹۵	۱۲۱	۱۰۳	۱۱۲	۹۲	۱۱۳	..	..	..	۸۵	۱۰۲	۸۹	روسیه
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	کاهش	بالا / بهبود	بالا / بهبود	نخست / بهبود	پایین / کاهش	متوسط / بهبود	ناچیز	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	بالا / بهبود	پایین / کاهش	عربستان
(۱۱) دارویی و شیمیایی دارویی (۲۱)	۲۰۱۰					(۵، ۸، ۴)							
	۲۰۱۵	۷، ۹	..	۳۸، ۴	۱۷، ۵	..	(۷، ۲، ۹)	..	..	۶، ۰	..	۲، ۹	چین
	۲۰۱۹	۵، ۵	..	۴۶، ۸	۲۱، ۱	..	(۷، ۲، ۶)	..	..	۳، ۹	..	۱، ۹	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۷۰	..	۱۲۲	۱۲۱	..	۹۰	..	..	..	۶۵	..	۶۶	برزیل
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	متوسط / کاهش	ناچیز	بالا / بهبود	نخست / بهبود	ناچیز	پایین / کاهش	ناچیز	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	ناچیز	پایین / کاهش	آرژانتین
(۱۲) لاستیک و پلاستیک (۲۲)	۲۰۰۰					(۱۶، ۱، ۰)							
	۲۰۱۰					(۱۴، ۱، ۴)							
	۲۰۱۵	۸، ۶	..	۱۵، ۰	۲۲، ۲	۱، ۶	(۱۳، ۱، ۵)	..	..	۵، ۴	۲، ۹	..	چین
	۲۰۱۹	۸، ۴	..	۱۳، ۱	۲۵، ۵	۱، ۶	(۱۱، ۱، ۸)	..	..	۴، ۶	۳، ۱	..	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۹۸	..	۸۷	۱۱۵	۱۰۰	۱۲۰	..	..	..	۸۵	۱۰۷	..	برزیل
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	متوسط / کاهش	ناچیز	بالا / کاهش	نخست / بهبود	پایین / بی تغییر	پایین / بهبود	ناچیز	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	پایین / بهبود	ناچیز	آرژانتین

شرح (ISIC)	سال	برزیل	روسیه	هند	چین	آفریقای ج.	ایران	اتیوپی	امارات	آرژانتین	عربستان	مصر	کشور ۴ نخست
(۱۳) کانی غیرفلزی (۲۳)	۲۰۰۰						(۱۱،۲،۰)						
	۲۰۱۰						(۸،۲،۴)						
	۲۰۱۵	۶،۸	۵،۶	۱۲،۶	۳۶،۲	..	(۱۰،۳،۱)	..	..	۳،۳	۴،۲	۲،۷	چین
	۲۰۱۹	۵،۷	۵،۶	۱۳،۵	۴۰،۴	..	(۱۰،۳،۵)	..	..	۲،۹	۴،۱	۲،۰	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰		۸۴	۱۰۰	۱۰۷	۱۱۲	..	۱۱۳	..	..	۸۸	۹۸	۷۴	برزیل
حضور (نقش)/ مزیت (تخصص)		متوسط/ کاهش	متوسط/ بی تغییر	بالا/ بهبود	نخست/ بهبود	ناچیز	پایین/ بهبود	ناچیز	ناچیز	پایین/ کاهش	پایین/ کاهش	پایین/ کاهش	روسیه
(۱۴) فلزات اساسی (۲۴)	۲۰۰۰						(۱۰،۱،۹)						
	۲۰۱۰						(۵،۵،۱)						
	۲۰۱۵	۸،۹	۲۱،۹	۱۹،۸	۴۱،۸	۲،۱	(۷،۵،۵)	..	..	۴،۱	۲،۸	۲،۷	چین
	۲۰۱۹	۸،۰	۲۱،۰	۲۳،۲	۴۵،۳	۲،۱	(۷،۵،۹)	..	..	۳،۳	۲،۷	۲،۱	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰		۹۰	۹۶	۱۱۷	۱۰۸	۱۰۰	۱۰۷	..	..	۸۰	۹۶	۷۷،۸	روسیه
حضور (نقش)/ مزیت (تخصص)		متوسط/ کاهش	بالا/ کاهش	بالا/ بهبود	نخست/ بهبود	پایین/ بی تغییر	متوسط/ بهبود	ناچیز	ناچیز	پایین/ کاهش	پایین/ کاهش	پایین/ کاهش	برزیل
(۱۵) محصولات فلزی فابریکی (۲۵)	۲۰۰۰						(۱۲،۱،۶)						
	۲۰۱۰						(۱۵،۱،۷)						
	۲۰۱۵	۱۰،۱	..	۱۳،۲	۱۸،۳	۲،۵	(۱۲،۲،۱)	..	..	۵،۰	۵،۷	..	چین
	۲۰۱۹	۹،۵	..	۱۲،۲	۲۱،۵	۲،۴	(۱۱،۲،۵)	..	..	۴،۲	۵،۹	..	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰		۹۴	..	۹۲	۱۱۷	۹۶	۱۱۹	..	..	۸۴	۱۰۳	..	برزیل
حضور (نقش)/ مزیت (تخصص)		متوسط/ کاهش	ناچیز	بالا/ کاهش	نخست/ بهبود	پایین/ کاهش	پایین/ بهبود	ناچیز	ناچیز	پایین/ کاهش	متوسط/ بهبود	ناچیز	عربستان
(۱۶) کامپیوتر، الکترونیک و اپتیک (۲۶)	۲۰۰۰						(۱۶،۱،۳)						
	۲۰۱۰						(۱۶،۰،۵)						
	۲۰۱۵	۷،۸	۲۷،۶	۱۲،۷	۳۴،۹	۰،۸	(۱۱،۱،۶)	..	..	۳،۴	..	۰،۵	چین
	۲۰۱۹	۷،۰	۲۷،۸	۱۴،۰	۴۱،۰	۰،۶	(۱۱،۱،۷)	..	..	۲،۵	..	۰،۴	روسیه

شرح (ISIC)	سال	برزیل	روسیه	هند	چین	آفریقای ج.	ایران	اتیوپی	امارات	آرژانتین	عربستان	مصر	کشور ۴
		سهم	سهم	سهم	سهم	سهم	(سهم و رتبه)	سهم	سهم	سهم	سهم	سهم	نخست
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰		۹۰	۱۰۱	۱۱۰	۱۱۷	۷۵	۱۰۶	..	..	۷۳	..	۸۰	هند
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)		متوسط / کاهش	بالا / بهبود	بالا / بهبود	نخست / بهبود	پایین / کاهش	پایین / بهبود	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	ناچیز	پایین / کاهش	برزیل
	۲۰۰۰						(۱۶، ۰، ۶)						
	۲۰۱۰						(۸، ۲، ۴)						
(۱۷) وسایل الکتریکی (۲۷)	۲۰۱۵	۸، ۷	..	۲۰، ۷	۴۱، ۸	۱، ۴	(۱۲، ۱، ۷)	..	..	۲، ۸	۴، ۹	۲، ۶	چین
	۲۰۱۹	۷، ۸	..	۱۷، ۷	۴۹، ۶	۱، ۴	(۱۲، ۲، ۰)	..	..	۲، ۴	۵، ۱	۲، ۲	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰		۹۰	..	۸۶	۱۱۹	۱۰۰	۱۱۸	..	..	۸۶	۱۰۴	۸۵	برزیل
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)		متوسط / کاهش	ناچیز	بالا / کاهش	نخست / بهبود	پایین بی تغییر	پایین / بهبود	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	متوسط / بهبود	پایین / کاهش	عربستان
	۲۰۰۰						(۱۵ و ۱، ۰)						
	۲۰۱۰						(۱۱، ۲، ۵)						
(۱۸) ماشین آلات و تجهیزات (۲۸)	۲۰۱۵	۱۳، ۸	۱۲، ۲	۲۵، ۷	۲۹، ۹	۳، ۱	(۱۰، ۲، ۴)	..	..	۶، ۸	۲، ۲	۰، ۹	چین
	۲۰۱۹	۱۲، ۳	۱۳، ۱	۲۶، ۲	۳۵، ۱	۲، ۹	(۱۰، ۲، ۷)	..	..	۴، ۷	۲، ۲	۱، ۵	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰		۸۹	۱۰۷	۱۰۲	۱۱۷	۹۴	۱۱۳	..	..	۶۹	۱۰۰	۱۶۷	روسیه
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)		بالا / کاهش	بالا / بهبود	بالا / بهبود	نخست / بهبود	پایین / کاهش	پایین / بهبود	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	پایین بی تغییر	پایین / بهبود	برزیل
	۲۰۰۰						(۱۰، ۲، ۶)						
	۲۰۱۰						(۷، ۴، ۹)						
(۱۹) وسایل نقلیه موتوری و ... (۲۹)	۲۰۱۵	۷، ۰	..	۱۶، ۹	۲۲، ۵	۱، ۴	(۱۰، ۲، ۷)	..	..	۲، ۲	..	۰، ۹	چین
	۲۰۱۹	۷، ۴	..	۱۵، ۸	۲۷، ۴	۱، ۴	(۹، ۲، ۹)	..	..	۱، ۵	...	۱، ۶	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰		۱۰۶	..	۹۳	۱۲۲	۱۰۰	۱۰۷	..	..	۶۸	..	۱۷۸	برزیل
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)		متوسط / بهبود	ناچیز	بالا / کاهش	نخست / بهبود	پایین بی تغییر	پایین / بهبود	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	ناچیز	ناچیز / بهبود	مصر

شرح (ISIC)	سال	برزیل	روسیه	هند	چین	آفریقای ج.	ایران (سهم و رتبه)	اتیوپی	امارات	آرژانتین	عربستان	مصر	کشور ۴ نخست
(۲۰) سایر وسایل حمل و نقل (۳۰)	۲۰۰۰						(۱۶، ۰٫۳)						
	۲۰۱۰						(۱۵، ۰٫۹)						
	۲۰۱۵	۱۰٫۶	..	۲۶٫۳	۱۶٫۸	..	(۱۶، ۱٫۲)	..	..	..	..	..	چین
	۲۰۱۹	۵٫۹	..	۲۸٫۵	۱۹٫۲	..	(۱۶، ۱٫۲)	..	..	..	..	..	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۵۶	..	۱۰۸	۱۱۴	..	۱۰۰	..	..	..	..	..	..	برزیل
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	متوسط / کاهش	ناچیز	بالا / بهبود	بالا / بهبود	بالا / بهبود	ناچیز	پایین / بی تغییر	ناچیز	ناچیز	ناچیز	ناچیز	ناچیز	
(۲۱) مبلمان (۳۱)	۲۰۰۰						(۱۶، ۰٫۷)						
	۲۰۱۰						(۱۶، ۱٫۳)						
	۲۰۱۵	۱۰٫۹	۶٫۵	۳٫۴	۲۱٫۷	۵٫۷	(۱۶، ۱٫۱)	..	..	۷٫۳	۶٫۲	..	چین
	۲۰۱۹	۱۰٫۰	۷٫۰	۴٫۴	۲۵٫۵	۴٫۷	(۱۶، ۱٫۲)	..	..	۶٫۲	۶٫۴	..	برزیل
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۹۲	۱۰۸	۱۲۹	۱۱۸	۸۲	۱۰۹	..	..	..	۸۵	۱۰۲	..	روسیه
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	بالا / کاهش	متوسط / بهبود	پایین / بهبود	نخست / بهبود	متوسط / کاهش	پایین / بهبود	ناچیز	ناچیز	ناچیز	متوسط / کاهش	متوسط / بهبود	ناچیز	عربستان
(۲۲) سایر صنایع (۳۲)	۲۰۱۰						(۱۶، ۱٫۳)						
	۲۰۱۵	۱۰٫۲	..	۱۶٫۳	۲۳٫۹	۵٫۹	(۱۶، ۱٫۴)	..	..	۲٫۶	..	۳٫۶	چین
	۲۰۱۹	۱۰٫۲	..	۱۲٫۲	۲۶٫۴	۶٫۱	(۱۶، ۱٫۴)	..	..	۲٫۳	..	۲٫۶	هند
شاخص عملکرد ۲۰۱۵=۱۰۰	۱۰۰	..	۷۵	۱۱۰	۱۰۳	۱۰۰	..	..	..	۸۸	..	۷۲	برزیل
حضور (نقش) / مزیت (تخصص)	بالا / بی تغییر	ناچیز	بالا / کاهش	بالا / بهبود	بالا / بهبود	پایین / بی تغییر	ناچیز	ناچیز	ناچیز	پایین / کاهش	ناچیز	پایین / کاهش	مصر

UNIDO, International Yearbook of Industrial Statistics (IYIS), ۲۰۰۸-۲۰۲۲, PP: ۶۲-۷۵. منبع: نتایج تحقیق بر مبنای داده‌های سالنامه بین‌المللی آمارهای صنعتی

۴. جمع بندی نتایج و توصیه های سیاستی

بریکس اساساً یک پیمان توسعه ای اقتصادی است تا یک پیمان غیراقتصادی. این گروه هم اینک ۱۰ عضو دائم (چین، روسیه، برزیل، هند و آفریقای جنوبی) و ۵ عضو جدید (ایران، عربستان سعودی، امارات متحده عربی، مصر و اتیوپی) دارد. گستره و بزرگی وسعت جغرافیایی اعضا، جمعیت عظیم آن (اولین بازیگر منطقه ای در جهان با بیش از ۴۰ درصد جمعیت جهان)، برخورداری از بیشترین ذخایر نفت و گاز جهان، پتانسیل های اقتصادی منطقه، احساس تهدیدات مشترک، برخورداری از فناوری و سلاح هسته ای، وجود دو کشور دارای حق وتو در شورای امنیت ملل متحد (چین و روسیه) و نظایر آن نشان می دهد که در این گروه قابلیت تبدیل به یک قطب بین المللی نه تنها از نظر قطب جغرافیای سیاسی بلکه از نظر اقتصاد بین المللی وجود دارد. نگاهی به کشورهای عضو گروه، نشان می دهد که آنها قابلیت آن را دارند تا در دهه های آینده یکی از بزرگ ترین قطب های بین المللی اقتصاد، تجارت، سرمایه گذاری خارجی، انرژی و صنایع کارخانه ای را در جهان شکل دهند. چین و هند ارتشی قدرتمند و اقتصادی رو به رشد دارند. از نظر اقتصادی، جایگاه چین با دیگر دولت های عضو این گروه متفاوت است. این گروه با حضور روسیه، عربستان و ایران بیشترین حجم ذخایر انرژی نفت و گاز دنیا را دارد. در این بین، عربستان، روسیه و ایران بالاترین ظرفیت انرژی را دارند. ایران رتبه سوم ذخایر نفتی جهان و رتبه دوم گاز جهان را در کنار روسیه که دارای رتبه اول گاز و از کشورهای دارای نفت جهان است، عهده دار است. در این میان، روسیه، چین و هند دارای سلاح هسته ای، و ایران از ظرفیت هسته ای صلح آمیز برخوردار است. در زمینه اقدامات فضایی، هند، چین و روسیه جایگاه معتبری در جهان دارند. بدین ترتیب، برخورداری از گستره قلمرو جغرافیایی وسیع، جمعیت عظیم، منابع انرژی گسترده، سلاح های هسته ای، نیروهای مسلح قابل توجه، حق وتو در شورای امنیت و عوامل دیگر به این گروه ظرفیت اقتصادی - سیاسی بالایی می دهد و بدون تردید ایران باید از این مزیت ها در جهت مناسبات منطقه ای و روابط بین المللی سود ببرد. بر همین اساس، عضویت ایران در این گروه منافع و دستاوردهایی در حوزه های مذکور برای ایران در برداشته و باعث ارتقای نقش ایران در این حوزه ها می شود.

۱. اندازه اقتصاد (تولید ناخالص داخلی) ۵ عضو بریکس از ۲,۶۸ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۰ به ۲۴,۲۲ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. با نرخ رشد دو رقمی معادل ۱۱,۰۵ درصد، ۹,۰۴ برابر افزایش یافته است. به این ترتیب سهم بریکس از اقتصاد جهانی از ۸,۲۹ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۵,۱۷ درصد در سال ۲۰۲۱، ۳,۰۴ برابر رو به افزایش گذاشته است. هم اینک بیش از یک چهارم اقتصاد جهان به بریکس تعلق دارد. آهنگ رشد اقتصادی ۵ عضو بریکس (۱۱,۰۵ درصد) بمراتب پرشتاب تر از آهنگ رشد اعضای جدید (۱۰,۲۴ درصد) طی دوره است. این آهنگ رشد پرشتاب هر دو طیف فعلی و جدید عضو بریکس

و افزایش سهم چند برابری بریکس از اقتصاد جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و نخست چین است. چرا که سهم چین از اندازه بریکس به ترتیب از ۴۴٫۵۶ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۷۱٫۴۳ درصد در سال ۲۰۲۱ به شدت روبه افزایش گذاشته است. سهم چین از اندازه اقتصاد چین طی این مدت با بیش از ۲۶٫۸۷ واحد درصد، هم اینک سهم چین به بیش از ۷۰ درصد اندازه اقتصاد بریکس است.

۲. اندازه اقتصاد چین از ۱٫۱۹ تریلیون دلار در سال ۲۰۰۰ به ۱۷٫۳۰ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد سالانه ۱۳٫۵۹ درصد رشد معجزه‌گونه‌ای را شاهد بوده است. به این ترتیب سهم چین از اقتصاد جهانی از ۳٫۶۹ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۷٫۹۷ درصد در سال ۲۰۲۱، نزدیک ۵ برابر، معادل ۴٫۸۷ برابر رشد کرده است. بعد چین، هند، روسیه و برزیل در مراتب ۳ تا ۴ قرار دارند. این ۴ کشور با ۲۳٫۸۵ تریلیون دلار معادل ۹۸٫۴۴ درصد اندازه بریکس را دارند. از اعضای جدید بریکس بالاترین اندازه اقتصاد از آن عربستان، امارات، مصر، ایران و اتیوپی به ترتیب ۸۳۱٫۵، ۴۱۹٫۸، ۴۰۶٫۱، ۳۵۹٫۶ و ۱۰۴٫۳ میلیارد دلار است. متغیرهای اقتصاد کلان در هر کشور متأثر از سیاست پولی و مالی (داخلی) و تجاری آن کشور است. عوامل متعدد ساختاری. مانند نهادها، شرایط سیاسی، ثبات محیط اقتصادکلان، فضای کسب و کار و شوک‌ها و تکانه‌های غیراقتصادی نظیر تحریم‌ها. به شدت تأثیرگذار هستند. نمونه بارز آن برای اقتصاد ایران در دهه ۱۳۹۰ رخ داد و بیم آن می‌رود در دهه نخست ۱۴۰۰ تداوم یابد.

۳. اندازه صادرات ۵ کشور عضو بریکس از ۴۸۳٫۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۴٫۶۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. با نرخ رشد دو رقمی معادل ۱۱٫۳۹ درصد افزایش یافته است. به این ترتیب سهم بریکس از صادرات جهانی از ۷٫۵۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۰٫۸۶ درصد در سال ۲۰۲۱، ۲٫۷۸ برابر روبه افزایش گذاشته است. هم‌اینک بیش از یک پنجم صادرات جهانی به بریکس تعلق دارد. اندازه صادرات اعضای بریکس پلاس از ۶۷۰٫۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۵٫۵۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ م. با نرخ رشد ۱۰٫۵۹ درصد افزایش یافت. سهم بریکس پلاس از صادرات جهانی از ۱۰٫۴۱ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۲۴٫۸۸ درصد در سال ۲۰۲۱، ۲٫۳۹ برابر روبه افزایش گذاشت. هم‌اینک ۲۵ درصد صادرات جهان به بریکس پلاس تعلق دارد. ملاحظه می‌شود آهنگ رشد صادرات ۵ عضو بریکس (۱۱٫۳۹ درصد) بمراتب پرشتاب‌تر از آهنگ رشد اعضای جدید (۱۰٫۴۱ درصد) طی دوره بلندمدت بوده است.

۴. این آهنگ رشد پرشتاب صادرات هر دو طیف اعضای بریکس و افزایش سهم چند برابری بریکس از صادرات جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و نخست چین بوده است. چرا که سهم چین از اندازه صادرات از ۵۱٫۵۲ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۷۲٫۲۲ درصد در سال ۲۰۲۱ به شدت روبه افزایش گذاشته است. سهم چین از صادرات بریکس طی این مدت با بیش از ۲۰٫۷۰ واحد درصد، هم اینک سهم چین به بیش از

۷۰ درصد صادرات بریکس است. صادرات چین از ۲۴۹٫۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۳٫۳۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ با نرخ رشد سالانه ۱۳٫۱۹ درصد رشد معجزه‌گونه‌ای را شاهد بوده است. سهم چین از صادرات جهانی از ۳٫۸۷ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۱۵٫۰۷ درصد در سال ۲۰۲۱، نزدیک ۴ برابر (معادل ۳٫۸۹ برابر) رشد کرده است. بعد چین، روسیه، هند، برزیل در مراتب ۳ تا ۴ قرار دارد. این ۴ کشور با ۴٫۵۳ تریلیون دلار معادل ۹۷٫۳۴ درصد صادرات بریکس سهم دارند. از اعضای جدید بریکس بالاترین اندازه صادرات از آن امارات، عربستان، ایران، مصر و اتیوپی ۴۲۵٫۲، ۲۷۶٫۲، ۷۱٫۶، ۴۳٫۶ و ۳٫۹ میلیارد دلار است. ملاحظه می‌شود صادرات ایران در بین اعضا، در جایگاه ۹ قرار دارد.

۵. تراز تجارت کالایی بریکس به رقم چشمگیر ۷۴۳٫۳+ میلیارد دلار مثبت بوده است که متاثر از تراز تجاری مثبت ۶۷۵٫۲+ میلیارد دلاری چین است. بین اعضا، بسیاری با مازاد تراز تجاری مواجه بودند (به واحد میلیارد دلار) روسیه (۱۸۹٫۸+)، عربستان (۱۲۳٫۳+)، امارات (۷۷٫۷+)، برزیل (۴۶٫۱+)، ایران (۲۲٫۶+) و آفریقای جنوبی (۹٫۶+)؛ در مقابل هند (۱۷۷٫۵-)، مصر (۳۹٫۹-) و اتیوپی (۱۳٫۰-) با کسری تراز تجارت کالایی بالایی مواجه بوده‌اند.

۶. آهنگ رشد پرشتاب جریان خروجی و ورودی سرمایه‌گذاری هر دو طیف اعضای بریکس و افزایش سهم چند برابری بریکس از جریان سرمایه‌گذاری جهانی، مرهون جایگاه ممتاز و نخست چین بوده است. چراکه سهم چین از جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری از ۴۰٫۷۲ و ۱۲٫۲۶ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۰ به ۱۸۱٫۰ و ۱۴۵٫۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۱ به شدت روبه افزایش گذاشته است. سهم چین از جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری بریکس از ۵۰٫۴۶ و ۶۶٫۲۷ درصد در سال ۲۰۰۰ به ۵۱٫۰۰ و ۵۸٫۶۹ درصد جریان سرمایه‌گذاری بریکس تغییر یابد. هم‌اینک چین با جریان متوازن سرمایه‌گذاری و بازیگر کلیدی نه تنها در بین بریکس، بلکه در جهان است.

۷. اعضای بریکس از جنبه جایگاه جریان سرمایه‌گذاری خارجی به چند دسته قابل دسته‌بندی هستند: الف) بازیگران کلیدی در جریان ورودی و خروجی سرمایه‌گذاری جهانی با آهنگ رشد بالا نظیر چین؛ ب) بازیگران متوسط با آهنگ رشد بالا در جریان ورودی و خروجی نظیر هند، امارات و عربستان و برزیل؛ و ج) بازیگران با بی‌ثباتی و پیش‌بینی ناپذیری جریان ورودی و خروجی از جمله روسیه، اتیوپی و ایران.

۸. شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس از ۱۹ به ۶۱ و بریکس پلاس از ۲۲ به ۶۰ در طی دوره بهبود یافته است. بنابراین شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس از بریکس پلاس به مراتب بهتر بوده است. این بهبود عملکرد درآمد سرانه اساساً متأثر از عملکرد درآمد سرانه چین بوده است؛ چراکه نظر به اندازه جمعیت زیاد و شاخص عملکرد درآمد سرانه تا ۱۲ برابری چین طی دوره، توانسته شاخص عملکرد درآمد سرانه بریکس را تا سه برابر ارتقا دهد.

۹. چین از اعضای بریکس نظر به اندازه بزرگ اقتصاد و تجارت استثنا است. نظر به عدم تجانس و ناهمگونی نسبی اندازه تجارت (صادرات و واردات) برخی کشورهای بریکس پلاس از جمله آفریقای جنوبی و اتیوپی و امکان توسعه تجارت درون منطقه‌ای بالا و هم‌پای اقتصادهای بزرگ با درآمد سرانه بالا میسر نیست مگر آن‌که در بلندمدت کشورهای با درآمد پائین در مسیر رشد و توسعه روزافزونی قرار گرفته و اندازه اقتصاد و درآمد سرانه آنها تا چند برابر اندازه فعلی افزایش یابد و متعاقباً تجارت خارجی گسترش یافته و متنوع‌تر گردد.
۱۰. سیاست تجاری ایران برخلاف کشورهای بریکس پلاس صرفاً به تعرفه‌ها محدود نمی‌شود. تحریم‌های گسترده و متعاقب آن انواع کنترل‌ها (ممنوعیت‌ها، مجوزها و محدودیت‌ها) در سیاست تجاری ضروری بوده که ناشی از عدم ثبات اقتصاد کلان است و باعث شده سیاست تجاری ایران با شفافیت و پیش‌بینی پذیری فاصله داشته باشد.
۱۱. هرچند سهم صادرات درون گروهی بریکس نازل است و به جز تعدادی از کشورهای با اندازه تجارت پایین، غالب صادرات اعضا با شرکای فرامنطقه‌ای صورت می‌گیرد ولیکن روند آن بعد از شکل‌گیری بریکس روبه فزونی گذارده است. بدین ترتیب افزایش سهم بریکس در صادرات جهانی هم‌زمان با افزایش سهم صادرات درون گروهی بریکس گویای آن است که حداقل طی دوره ۲۰۰۱-۲۰۲۱ بهبود در شدت روابط تجاری بریکس منجر به توسعه صادرات جهانی آن شده است (ایجاد تجارت). با وجود این دامنه سهم صادرات درون گروهی پایین، حداقل ۴۲۹٪ واحد در سال ۲۰۲۱ و حداکثر ۷۳۳٪ واحد در سال ۲۰۲۰، پیوسته پایین، ارزیابی می‌شود. رشد شتابان توسعه تجارت بریکس و موتور متحرکه توسعه تجارت بریکس توسعه تجارت فراگروهی است تا توسعه تجارت درون گروهی.
۱۲. آنچه از همگرایی تجارت درون گروهی کشورهای بریکس پلاس نتیجه می‌شود این است که اعضا در قطب‌های جغرافیایی آسیا (چین، هند)، غرب آسیا (ایران، عربستان و امارات)، اوراسیا (روسیه)، آفریقا (آفریقای جنوبی، مصر و اتیوپی) و آمریکا (برزیل)، در قطب‌های جغرافیای نزدیک اساساً شرکای تجاری یکدیگر محسوب می‌شوند و در این بین، چین اقتصاد نوظهور از اقتصادهای بزرگ با تجارت بالا (اقتصاد باز) با محوریت بازیگران کلیدی شاهد توسعه اقتصادی تجاری روزافزون در طی دوره بلندمدت ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۲ بوده و بازار یکایک بریکس را تسخیر کرده است و متعاقباً در رقابت با جهان توسعه یافته- از هر دو طیف شرکای تجاری اصلی جهانی (آمریکا و اتحادیه اروپا) و منطقه‌ای- بالاترین بهره‌برداری را به عمل آورده است. از تجربه تجارت درون و فراگروهی اعضای بریکس، چین کاملاً استثنا است چراکه تجارت درون گروهی توأم با تجارت فراگروهی اتفاق افتاده به طوی که به

توسعه تجارت جهانی آن منجر شده است (بمثابه ایجاد تجارت)، در مراحل بعد، هند، برزیل، آفریقای جنوبی و روسیه قرار دارند.

۱۳. شاخص شدت صادرات درون‌گروهی ایران از ۵٫۵۱ واحد در سال ۲۰۰۱ به ۸٫۷۵ و ۹۵٫۴۵ واحد در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲ تا ۱٫۵۹ و ۱۷٫۳۲ برابر افزایش یافته است، منتهی سهم ایران از صادرات جهانی از ۳۹ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۷۲ درصد و ۳۳ درصد در دو سال ۲۰۱۰ و ۲۰۲۲ تغییر یافته است که گویای کاهش چشمگیر در سال ۲۰۲۲ است. طی دوره، افزایش سهم صادرات درون‌گروهی ایران با بریکس توام با کاهش بشدت بالای رشد صادرات جهانی ایران سبب شد که با وجود بهبود شاخص شدت صادرات، توسعه صادرات جهانی ایران هماهنگ و هم‌سو با آن رخ ندهد. بنابراین کاهش چشمگیر سهم ایران از صادرات جهانی هم‌زمان با افزایش سهم صادرات درون‌گروهی با بریکس بویژه در سال ۲۰۲۲ گویای آن است که حداقل طی دوره، افزایش شاخص شدت صادرات ایران با بریکس نه تنها به افزایش در صادرات جهانی ایران منجر نشد، بلکه سهم ایران از صادرات کالایی جهان بشدت روبه افول بوده است (انحراف تجارت). اصولاً توسعه صادرات درون‌گروهی هرکشوری موقعی مطلوب است که به توسعه صادرات جهانی منجر شود، حال آنکه خلاف آن رخ داده است. شرکای تجاری در توسعه صادرات منطقه‌ای ایران درمقایسه با اعضا محدودتر شده و تنها چین و با فاصله هندوروسیه شرکای تجاری مهم ایران هستند.

۱۴. از اعضای بریکس، چین در تمامی ۲۲ صنعت نه تنها در بین اعضا، بلکه حتی در جهان در جایگاه نخست ایستاده است. چین در ارزش افزوده تمامی ۲۲ صنعت از جمله در صنایع کارخانه‌ای با فناوری پایین، کاربر و منبع محور حضور موثر و توامان در بین کشورهای در حال توسعه و صنعتی نوظهور پیشگام بوده است. از دو معیار سهم از ارزش افزوده و شاخص عملکرد طی دوره، چین در تمامی ۲۲ صنعت کارخانه‌ای با سهم بالا (نخست) در ارزش افزوده و شاخص عملکرد متوسط به بالا (پرونی) را طی دوره تجربه کرده است. بعد چین در جایگاه نخست و بلامنازع در تولید جهانی صنایع، هند و برزیل در ۱۹ صنعت از ۲۲ صنعت، توامان در رتبه بعدی قرار داشتند. در واقع هند و برزیل توامان نزدیک ۹۰ درصد (۱۹ صنعت از ۲۲ صنعت) صنایع حضور موثر و بازیگر کلیدی نه فقط در بین اعضا، بلکه در بین اقتصادهای نوظهور هستند. بعد این سه کشور، روسیه (۱۳ صنعت)، عربستان (۵ صنعت) و مصر (۳ صنعت) حضور موثر و بازیگر کلیدی در تولید صنایع بویژه در بین بریکس قلمداد می‌شوند.

۱۵. هم‌اینک از طیف صنایع ۲۲ گانه و کشورهای گروه بریکس (۵ عضو فعلی + ۵ عضو جدید)، بویژه

چین، هند و برزیل از جنبه ظرفیت‌ها، امکانات، تنوع و گستره تولیدات صنایع برای توسعه همکاری و تجارت در اولویت‌های نخست با ایران قلمداد می‌شوند و در این بین با این سه کشور تمام/و بسیاری صنایع از جمله صنعت غذا، چوب، کاغذ، چاپ و نشر، شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، کانی غیرفلزی، فلزی فابریکی، اپتیک و الکترونیک، وسایل الکتریکی، ماشین‌آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه موتوری، سایر وسایل حل و نقل، مبلمان و سایر صنایع بیشترین زمینه توسعه همکاری و تجارت با ایران دارا هستند.

از مهم‌ترین دلایل عدم توسعه تجارت درون منطقه‌ای، سطح نازل توسعه یافتگی تجارت و ساختار ضعیف صادراتی برخی کشورهای بریکس از جمله ایران بوده است و در این شرایط، امکان توسعه تجارت به ویژه تجارت درون منطقه‌ای درون‌زا و پویای چشمگیر میسر نخواهد بود. به منظور توسعه تجارت درون و فرامنطقه‌ای ایران اقدامات و تدابیر سیاستی، برگرفته از نتایج پژوهش، پیشنهاد و نهایتاً ملاحظات پایانی ارائه می‌شود:

- **نخست**، اصلاحات سیاستی کلان برای ثبات محیط اقتصاد کلان ایران با محوریت رشد و توسعه پایدار و فراگیر و کاهش ریسک‌ها با محوریت نرخ تورم و کنترل تکانه‌های غیراقتصادی صورت پذیرد؛
- **دوم**، اصلاحات در سیاست تجاری ایران با هدف‌گذاری برچیدن موانع تجاری غیرتعرفه‌ای و ثبات بخشی توأم با منطقی‌سازی سطح تعرفه‌های گمرکی انجام گیرد؛
- **سوم**، نظر به شناسایی شرکای تجاری طبیعی درون و فرامنطقه‌ای ایران، شرکای تجاری طبیعی در شرایط ایستا و پویایی‌های بلندمدت و افق چشم‌انداز توسعه تجارت پایدار فراگیر بویژه توسعه صادرات صنایع کارخانه‌ای اشتغال‌زا، در گام‌های بعدی متعاقباً دانش‌بنیان و با بهینه‌گی مرزی در توسعه تجارت مورد توجه قرار گیرند؛
- **چهارم**، تحولات ساختاری در تجارت کالا و خدمات ایران با هدف ارتقای مزیت نسبی و دستیابی به مزیت‌های رقابتی با محوریت صنایع اشتغال‌زای ارزآور و متعاقباً دانش‌بنیان و توسعه انواع خدمات تحقق یابد.

از مهم‌ترین دلایل عدم امکان توسعه همکاری و تجارت ایران، سطح نازل توسعه صنعتی و ساختار تجاری ضعیف است و در این شرایط، امکان توسعه صنعتی درون‌زا و پویای چشمگیر میسر نیست. هم‌اینک از طیف صنایع ۲۲ گانه و کشورهای گروه بریکس (۵+۶)، چین (۲۲ صنعت)، هند و برزیل (مشترکاً در ۱۹ صنعت) از جنبه ظرفیت‌ها، امکانات، تنوع و گستره تولیدات صنایع برای توسعه همکاری و تجارت در اولویت نخست با ایران قرار دارند و بنابراین این سه کشور در تمامی صنایع از جمله صنعت غذا، چوب، کاغذ، چاپ و

نشر، شیمیایی، لاستیک و پلاستیک، کانی غیرفلزی، فلزی فابریکی، اپتیک و الکترونیک، وسایل الکتریکی، ماشین آلات و تجهیزات، وسایل نقلیه موتوری، سایر وسایل حل و نقل بیشترین زمینه توسعه همکاری و تجارت با ایران دارند.

در پایان توصیه‌ها و ملاحظات تکمیلی در سه سطح فراملی (منطقه‌ای و جهانی)، ملی و صنعتی قابل یادآوری است:

- **سطح تعاملات فراملی (منطقه‌ای و جهانی)** تنش‌زدایی و تعامل توسعه‌ای با اقتصادهای توسعه‌یافته، و در حال توسعه و نوظهور از جمله اعضای بریکس به ترتیب با چین، هندو برزیل و تشویق و ارتقای جریان سرمایه‌گذاری صنعتی.
- **سطح ملی** با محوریت ثبات و رشد مولفه‌های ۱۲ گانه رقابت‌پذیری اقتصاد ایران از جمله ثبات محیط اقتصاد کلان
- **در سطح تعاملات صنعتی:** (۱) انحصارزدایی و رشد کاهش انحصار در صنایع و مانع از رفتار غیررقابتی؛ (۲) قابلیت اجرایی بالا مقررات‌زدایی؛ (۳) کاهش تصدی‌گری دولت با انتقال مالکیت با الگوی خصوصی‌سازی تکنوکرات کارآفرین رقابت‌محور؛ (۴) برخورداری از صرفه‌های مقیاس، منافع هزینه‌ای ناشی از ارتقای تولید و انتقال سرریز؛ (۵) کاهش سد موانع و محدودیت ورود؛ (۶) محدود کردن سیاست حمایتی دولت؛ (۷) فراهم کردن بستری مناسب جهت حفظ و توسعه بازارهای رقابتی؛ (۸) کنترل و کاهش قدرت انحصاری صنایع و (۹) تشویق SMEs برای ادغام عمودی - افقی با هدف ارتقای ظرفیت، عمق و نفوذ و افزایش قدرت رقابت صنعتی در بازارهای بین‌المللی.

منابع و مآخذ

- حسینی م.ع، بزرگی و. (۱۳۸۱). «شرکای منطقه‌ای ایران و امکان تشکیل هسته مرکزی یک هم‌پیوندی اقتصادی منطقه‌ای». پژوهشنامه بازرگانی. ۶(۲۳): ۱-۳۷. <https://sid.ir/paper/fa/۷۲۸۱/SID:>
- حسینی م.ع، هومن ت. (۱۳۸۶). «مطالعه تطبیقی شاخص‌های اقتصاد کلان بین‌الملل کشورهای عضو اکو در فرآیند منطقه‌گرایی». دانش و توسعه. ۲۰: ۱۱-۴۲. <https://sid.ir/paper/fa/۷۵۷۰۷/SID:>
- حسینی، م.ع. و امیراحمدیان، ب. و نصیرزاد، م. (۱۳۹۷). مطالعه شاخص‌های توسعه ای کشورهای ساحلی خزر در فرایند منطقه‌گرایی. مطالعات اوراسیای مرکزی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، بهار و تابستان، ش. ۱۰، سال ۱۱، ۸۰-۵۹.

References

- Almasi H. (2012). "Investigating status of developing eight (D8) countries' macroeconomic indices in line with developing economic cooperation with Iran". African Journal of Business Management. 6(20): 6166. DOI: 10.5897/AJBM11.2440
- Asian Development Bank. (2022). "Integration indicators technical notes". <https://aric.adb.org>. (Accessed on: October 30, 2023).
- Hoekman B, Schiff M. (2002). Benefiting from Regional Integration, Development, Trade and the WTO. Washington, D.C: The World Bank.
- Harmsen R, Leidy M. (1994). Regional Trading Arrangements. The Uruguay Round and Beyond, Background Papers II. https://www.trademap.org/Country_SelProductCountry_TS.aspx.
- Sheila P. (2000). Regionalism among Developing Countries. Macmillan Press LTD. Overseas Development Institute. London.
- UNCTAD. (2022). World Investment Report, FDI/TNC Database. Geneva: Union Nation Conference Trade And Development. <https://unctad.org/topic/investment/investment-statistics-and-trends>. (Accessed on: October 30, 2023).
- UNIDO (2008). International Yearbook of Industrial Statistics (IYIS). <https://www.unido.org/>. (Accessed on: October 30, 2023).
- Viner J. (1950). The Customs Union Issue. New York: Carnegie Endow.

- World Bank. (2001). Trade Blocs: A World Bank Policy Research Report. New York: Oxford University Press.
- World Bank. (2022). World Development Indicators Database 1998–2022. www.worldbank.org. (Accessed on: October 30, 2023)
- WTO ITC UNCTAD (2022). World Tariff Profiles. www.wto.org/statistics.
- Barry, Donald and Ronald C. Keith, eds. (1999) Regionalism, Multilateralism, and the Politics of Global Trade. Vancouver: UBC Press.
- BP p. l. c (2009–2023) BP Statistical Review of World Energy. London, BP p. l. c.
- Brahmabhatt, Milan and Dadush, Uri (1996) “Disparities in Global Integration”. Finance and Development, Volume 33, No.3.
- UNCTAD (1995–2022) “Handbook of International Trade and Development Statistics 1994–2022. New York: UN Publications.) www.UNCTAD.Org
- (World Bank (1998 –2022) World Development Indicators Database.) WWW. World Bank. Org/ Data/

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

تهیه شده در:

گروه پژوهشهای بازرگانی خارجی

مجری/تهیه کننده:

میرعبداله حسینی

ناظر/تایید کننده:

علی زاهدطلبان

اظهار نظر کنندگان:

محمدرضا عابدین مقانکی

یحیی فتاحی

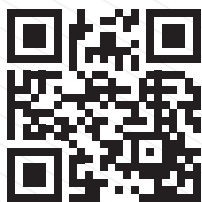
حسن ثاقب

همکاران:

فائزه مرادی حقیقی

تاریخ انتشار:

آبان ماه ۱۴۰۳

www.itsr.ir